KÜLTÜR VE SANAT DERGİSİ

kıyı

73

YIL: 6 ● NİSAN 1992 ● 5000 TL.

mahmut makal anlatıyor

bu sayıda: ● gülnaz teymur gezgin ● sami n. özerdim ● a. hicri izgören ● ünsal akpak ● m. güner demiray ● ayhan usta ● sabahattin yalkın ● koray feyiz ● zerrin koç ● ayşe velioğlu ● güngör gençay ● fatma kılıç ● ahmet özer ● mahmut makal ● volkan konak ● hüseyin mümtaz ● sevil kökten ● vedat yazıcı ● jacques prevert (türkçesi: kenan sarıalioğlu) ● metin güven ● tansu bele ● asım öztürk

KIYI'dan

3 Nisan 1985, dergimizin kurucusu deerli sanatçı Ahmet Selim Teymur'un aramızdan ayrıldığı gündür. Onun kurduğu KIYI'yla, anısına bağlılığımızı sürdürerek okurlarımızla her ay buluşmanın kıvancını yaşıyoruz.

Her nisan sayımızda, değerli anısını dile getirmeye çalıştık. Ölümünün bu 7. yıldönümünde sayfalarımızdan birini yine ona ayırıyoruz. Bu kez sözü ailesinden birine, kızı Gülnaz Teymur Gezgin'e bırakıyoruz:

babam ahmet selim teymur

Nisan ayı yaklaşırken, artık 3 nisan'ı değil; 20 nisan'ı düşünüyorum. Babam, özel günlerdeki kutlamalardan ve sürprizlerden çok hoşlanırdı. Her 20 nisan'da, Trabzon Adliyesi'nden bir grup, bir kucak dolusu çiçekle, yeni yaşını kutlamaya gelirdi. Babam, böyle günlerde hep keyifli olurdu.

Misafirleri çok severdi; sohbet etmeyi ve şakalaşmayı da. Her konu için, anlatacak bir fıkrası mutlaka olurdu.

Keyifli, ya da tam tersine keyifsiz olduğu zamanlarda, tanburunu, udunu ya da kemanını eline alır, çalmaya başlardı.

Yaptığı işin, en iyisini yapmak isterdi. Ama, onu en çok mutlu eden şey, müzikti. Klasik Türk Müziği'ni sevdirmek için, denemeyeceği yol yok gibiydi. kitabını, bunun için yazdı. Sevmenin yolu "tanıma"dan geçer diye. '60'lı yıllardan başlayarak bir çok koroyu çalıştırdı; çalışmalarda olağanüstü toleranslıydı. Klasik müziği sevdirmek için herkese şans vermek isterdi. Bildiği herşeyi çevresindekilerle kolayca paylaşırdı.

Cumartesi günleri derneğe gittiğimizde, onu, çoktan kara tahtanın başına geçmiş, notalarını sıralıyor bulurduk. Kapıdan giren herkese ayrı ayrı gülümser, selamlaşırdı.

O koskoca gruptan, hâlâ nağmeler söyleyen kimler kaldı bilemiyorum. Ama ben, eski ve yeni öğrencilere, babamın -o zamanlar- bize, bir yeni yılda sözlerini yazıp, bestelediği şarkıyı söylemek istiyorum:

"Nağmeler hiç ruhunuzdan eksilmesin isterim
Yeni yılda hepinize mutluluklar dilerim
Hayat sizin gönlünüzce olsun öğrencilerim
Yeni yılda hepinize mutluluklar dilerim."

Bu dörtlüğü hiç unutmadım. Bir pazar sabahı Nevzad Atlığ'nın konserinden çıktığımda, her ay posta kutusunda Kıyı'yı bulduğumda, yeni bir kitabı okumaya daldığımda, dostlarıyla karşılaştığımda, bu mevsimde kırlardan çuha çiçekleri topladığımda ve daha birçok güzel şeyde, babamı duyuyorum. Babamı yitirmek mümkün değil; günler geçtikçe, bu duyguyu çok daha iyi anlıyorum. (Mart '92)

Gülnaz Teymur GEZGİN

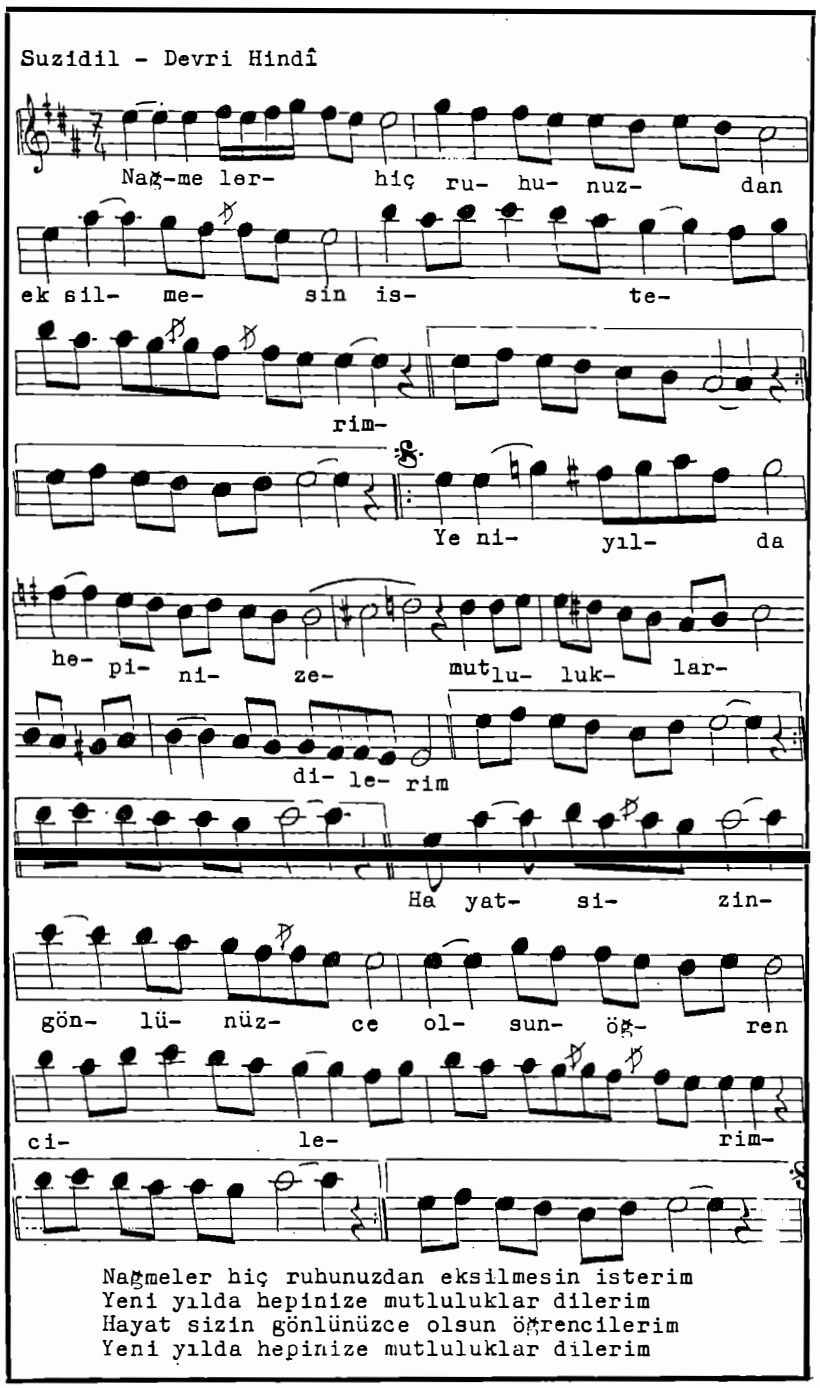

Kurucusu: **Ahmet Selim TEYMUR**

Sahibi: Kuzey Gazetecilik Matbaacılık ve Ambalaj San. A.Ş. Adına
M. Naci ÖZKAN

Yazı İşleri Yönetmeni : **Gündoğdu SANIMER**
Müessese Müdürü : **Melih S. ERTÜZÜN**
Dizgi - Sayfa Düzeni : **İsmail FANDAKLI**
Film - Montaj : **Ahmet ÖZKAN**
Kapak Düzeni : **M. Reşat SÜMERKAN**
Kapak Fotoğrafı : **Foto Necati - Ozan SAĞDIÇ**

Baskı: **sakarya matbaacılık** Kunduracılar Cad. No.: 42 / D
Tel.: (03) 11 72 32 Fax: (03) 11 91 59 61200 - TRABZON

Abone Koşulları : **Yıllık: 50.000 TL.**
Yurtdışı Abone : **40 DM**
Yazışma Adresi : **P.K. 183 - TRABZON**
Ederi : **5000 TL. (KDV Dahil)**
Aylık Dergi

Abone ederinin, Gündoğdu SANIMER adına 731607 numaralı postaçeki hesabına yatırıldıktan sonra, dergi adresine bilgi verilmesi rica olunur.

Gönderilen ürünlerin daktiloyla yazılması rica olunur.
Ürünler yayınlansın, yayımlanmasın geri verilmez.
(P.K. 183) Kod No.: 61001 - TRABZON

mum ışığında yemek!

● Sami N. ÖZERDİM

Romantizm, geçen yüzyılda Klasisizme tepki olarak ortaya atılmış, görevini bitirdikten sonra yerini gerçekçiliğe, dahası naturalizme bırakmış bir yazın akımı. İşin bilimsel yönüne girecek değilim. Benim için romantizm, sözlüğün verdiği ikinci anlamla ilgili... (Türkçe Sözlük'ten: duygusal eğilim). Yukarıda, romantizmin, görevini bitirdiğini yazdım. Acaba? Zaman, yürüyüp gidiyor, dahası koşuyor; eski bir deyimle "hükmünü icra ediyor". Bizim kuşak -son romantik kuşak-, duygusallık elden gidiyor diye üzülecek değil. Bugünün (ve yarının) kuşakları, tekniğin verdiği, anlamı çeşitlilik gösteren demokrasi kavramının desteklediği bir eğilim, daha doğrusu yaşama, yaşantı olanağının içinde doğuyor, büyüyor. Bunu yadsımak olanaksız. Basın - Yayın Yüksek Okulu'nda edebiyat dersi verirken, Emin Özdemir, öğrencilere: "romantizmsiz edebiyat olmaz" dediğini bana vaktiyle söylemişti. Bilmem yine özdeş kanıda mı? Yarını göremeyeceğimiz için, romantizme bir dönüş olacağını ya da bunun olanaksız olduğunu bilemeyiz. Gerçi, bugün de birtakım özlemler var.

Pragmatik Amerikalının, filmleriyle bizim topluma da aşıladığı bir romantizm özlemi mum ışığında yemek yemektir. Romantizmi küçümseyenler onunla ve bizimle alay ederken, biz de Amerikan tipi romantizmle eğleniyoruz. Mum ışığında yemek yedikten sonra nereye varılıyor? Bunu da filmler açık açık (belki, açık saçık) gösteriyor.

Romantik olmak, gerçeklerden kaçmayı gerektirmiyor. Yazılarımı, yukarıdaki yan başlıkta görüldüğü gibi, artık anılarla pekiştiriyorum. Yaşım yetmiş dörde girmişken, artık anıların içinde yaşıyorum. Bakınız:

Babam, öğrenim görmeye olanak bulamamış bir kuşaktandı. Çok okumuş olduğu, konuşmalarından, öğütlerinden anlaşılıyordu. Son yıllarını romanlar, dil yazıları yazmakla geçirmişti. Bunları yayımlamış değildi; ama, uğraşı bu idi. Henüz on dört on beş yaşlarında iken beni karşısına alır, inanır mısınız, cinsellik dersi verirdi. Utanıp kaçtığımı unutmam. Yaratılışta duygulu bir insanım. Ne var ki, yaratılışımın, babamın, okuduklarımın, yaşadıklarımın etkisiyle gerçekçiyim de! Bu ikisinin çatıştığı zamanlar, konular da olur. Elbette olacak. Babam, bana, aşk'ın, bir doğa tuzağı olduğunu, doğanın amacının kuşakların tükenmesini önlemeye dayandığını anlatmıştı. Okumamı salık verdiği Hüseyin Rahmi Gürpınar'dan bu konuda çok etkilendim. 1935'te, Schopenhauer'in felsefesinin bir bölümü "Aşkın Metafiziği" adıyla yayımlanmıştı (1960'larda bir başka çevirisi çıktı). Bu kitapçık, babamın anlattıklarını pekiştirdi. Garip bir raslantı, Macarcayı öğrenirken ilk okuduğum roman, Géza Gardonyi'nin "O Kudretli Üçüncü" adlı uzun öyküsü, idi. Bu romanı, askerde, Sarayköy'de, elektrik bulunmadığı için gaz lâmbası ışığında, yerde önüme çektiğim bavulun üzerinde, küçük bir sözlük yardımıyla çevirmeye çabalamıştım. Dil ve Tarih - Coğrafya Fakülteis'nde Hungaroloji bölümüne getirilmiş olan Prof. Dr. Tibor Halasi Kun (1916 - 1991 A.B.D.) ile tanışıp bu romandan söz açtığımda Milli Eğitim Bakanlığı'nın çeviri çizelgesinde bulunmadığı halde, Macar Klasikleri arasına almış, 1946'da basılmıştı. Önsözünden, romanın Schopenhauer'in 44. bölümünden esinlendiğini bu nedensi ile öğrendim. İçinde gerçekçilik de vardı, duygusallık da... Büyük yazarların romantik yapıtlarında düş ile gerçek içiçeydi.

Kendimce, şöyle bir yargıya varmıştım, sevme konusunda. Kimbilir, belki pek çok kişi bu sonucu daha güzel anlatmıştır. Bu benim buluşum olmasa gerek: Doğanın, pek sevgi ile karşılamadığım, bu -dahası kaba bulduğum- yasasını insanlar inceltmiş, sanat yapıtı durumuna yüceltmiş, her türde sayısız sanat yapıtları vermişlerdir. Aşk başka, çok kullanılan, benimse tiksinti gibi bir duygu ile karşıladığım "seks" özdeş şeyler değildir. İnsan, yerinde, doğanın amacını yolundan çevirebilmiştir.

Televizyonda sevimli bir dizi var: Ah şu Komşularımız! Sıtkı Tekmen yazmış bunu. Yaşlı, geçimsiz bir kadın, aşk konusu gündeme gelince, bakın ne diyor: "Şimdiki çocuçklar aşktan ne anlar? Her gün burun burunalar..." Kolaylık, aşkı arıtıyor (Tasfiye anlamında!) Ama, bugünden yarına, bu yolda yürünecek. Biz gidelim de hele...

Fuzuli'nin aşk anlayışı, ya da anlatışı gerilerde kaldı. Bizim gençliğimizde bile, bugünkülerden ayrımlı olarak da olsa, gerilerde idi. Büyük şair:

Aşk derdiyle hoşem el çek ilâcımdan tabip
ya da:
Hayâl ile tesellidir gönül meyl-i visal etmez

derken, elbette pek yücelere tırmanmıştı. Ama, doğanın amacından yan çizerek de olsa, seven, sevdiğini düşlemekle yetinmez, onunla yakın olmanın, konuşmanın, ona derdini dökmenin büyük tadına varmak isterdi. "Istırab"ı yabana atamayız. İnsanın insanlığını besleyen bir duygudur bu. Her konuda, her olayda. Oscar Wilde: "Istırap uzun bir andır..." diye başlar De Profundis'inde. Onu insanlığımızdan atamayız. Atabilenler robotlaşanlardır. Aşkta acı çekmek artık moda dışındadır, ama küçümsenemez. Fuzuli, yukarıdaki dizeleriyle, daha da birçok şiiriyle acıyı, düşleri öne sürerken sanatı gereği mi yapıyordu bunu, yoksa onun gerçeği mi bunları ileri sürüyordu? Bir günlük tutsaydı, belki açıklardı. Bizim kuşaktan bile:

Kimsin ve nerdesin, bu muamma çözülmüyor

diyenler olmuştur. Bu dizelerde, düşteki sevilenin henüz ortada görünmediği belirtilmek isteniyor. Sevilene verilen değer, sevgiyi yüceltme tutkusu bu basit dizede - yazanın yeteneği ölçüsünde- anlatılıyor.

Başka bir yerde de yazmış olmalıyım. 1930'ların sonunda mı, 1940'larda mı, Dr. İzeddin (adını böyle yazardı) Şadan adında bir psikiyatrici ortaya şöyle bir yargı fırlatmıştı: "Aşk bir hastalıktır, müshil almakla geçer!" Kıyamet koptu idi. Yanıt veren verene. Hele Hüseyin Cahit Yalçın'ın Yedigün dergisinde (ne yazık ki not etmemişim, sayısını bilmiyorum) yazdığı yazı tam bir kanıt idi. Birinci Dünya Savaşı'nda Mısır'da tutsak bulunan bir Türk subayı ile bir İngiliz kadınının sevgisi... Yıllar geçmiş, subay ülkesine dönmüş, daha

uzak

A. Hicri İZGÖREN

Herkesin bir yağmuru vardır ve bir rüzgârı
Aşk biraz ıslanmaktır
Al götür beni o uzak yağmurlara

Herkesin bir şiiri vardır ve bir şarkısı
Aşk biraz çoğalmaktır
Al götür beni o uzak şarkılara

Herkesin bir akşamı vardır ve bir masalı
Aşk biraz yorulmaktır
Al götür beni o uzak akşamlara

sonra ölmüş. İngiliz kadın, İngiltere'den kalkmış, İstanbul'a gelmiş, sevdiği adamın mezarını arar olmuş... Demek ki, müshil yeterli olmamış bu sayrılığa!

Lisenin son sınıfına ulaştığım yaz, elime Başım Dönüyor adlı bir roman geçti (1933'te basılmış). Yazarı, o zaman daha soyadları yoktu, Nalbantoğlu M. Reşat. Kitap beni etkilemiş. Aradan kırk yıla yakın bir zaman geçtiğinde, yeniden okuma isteğini duydum. O zamanlar, okuduğum kitapların özetlerini yapmadığım için, ayrıntıları unutmuştum. Milli Küpüthane'de bulunabilirdi bu kitap. Buldum, özel okuma odasında bir oturuşta bitirdim; özetini de yapmak olanağına kavuştum. İstanbul'da bir arkadaşım aracılığı ile yazarını bulduk. Kendisinden kitabını istedim. Bana hem imzalı olarak gönderdi, hem de mektubuma yanıt verdi. Kitabın basılmasını Burhan (Ümit) Toprak salık vermiş. İşlediği konu bugün çok garip, inanılmaz görünecektir. Ama, mektupta, bu öykünün gerçeğe dayandığı belirtiliyor; yazar, görüşme olanağı bulursak bana anlatacakları olduğunu da bildiriyordu. Ne yazık ki bu fırsatı bulamadım, ya da kaçırdım. Birbirini seven genç bir çift, evlenmeye karşı idiler romanda (belli ki yaşamda da). Gerekçesi, 138. sayfada anlatılıyordu: "Niçin Allahım, niçin bizi böyle yarattın? Niçin bizim mayamıza çamur kattın? Niçin insanlığa hayvanlığı karıştırdın? Niçin aşkı şehvete kirlettin? Açlık ve cinsiyeti, insanlara kemirici iki canavar gibi musallat ettin... İnsana hareketlerinde saf, iyi ve güzel olmak arzusunu verdin de böyle olmak kudretini niçin vermedin? Niçin âciz yarattın?.. İyiyi ve güzeli duymak, fakat birden, kendisinin ne kadar fena ve çirkin yaratılışta olduğunu görmek... İnsan için bundan daha acı ne olabilir? Allahım, insanoğluna neye bu kadar kara bir alınyazısı verdin? Onu kopmaz bağlar ve paslı zincirlerle toprağa çaktın..." (139. sayfa ortasına değin uzanır bu sitemler).

İnsanın duyguları yanında usu da var. Zaman zaman, seyrek de olsa, doğa yasalarına karşı direnebiliyor. Bu yasaları kaba bulabiliyor. Bu, romantizm diye nitelenebilir! Düş gibi görünse de yine de gerçek payı vardır.

Ama, günümüzde, duygusal eğilim, gerektiğinde, mum ışıklarında yemekte takılıp kalıyor. Hoşça kalın bugünün, yarının insanları!●

KUŞKU VE KORKU

(Öyküler)

BEHZAT AY

Broy Yayınları

15.000 TL.

Tek kitap isteyenlere
pul karşılığı gönderilir.

P.K.: 335
Kadıköy - İSTANBUL

eski bir denizci

Ünsal AKPAK

biz şimdi hangi kapıların yunusu
olmaz sevdalar tutkunuyuz seninle
hak edilmiş bir pay gibi
yaşamak varken yeryüzünü
sırları dökülmüş bir camdan
bakıyoruz kendimize

yangın yeri patikalardan
yeni yollara çıkmadıkça
yanlış duraklarda bekliyoruz hep
ve beklerken erken ölümler gibi
kendi öksemize tutuluyoruz biraz da

bilirim çünkü
kimin kaçağa çıksa adı
herkes kendine yataklık eder
elsiz ayaksız o büyük yalnızlıkta

ah biz böyle
nasıl da yorgun
yarıladığımız
yol ortalarında

dinlenmiş sulara bırakmadıkça
elimizdeki yapma çiçekleri
eski bir denizci kalır adımız
denizlerimiz olmasa da

say ki erken açmış
akasyalardı aldandık
amansız bir kafka duyarlığında
ürktük korosunu yitirmiş seslerden
simsıkı kapanmanın anlamı yok
kim bilir şimdi hangimiz
hangi kapıların yunusu

gece
bağışlanmaz bir bozguncu gibi
üstümüze inmişken
aç
içi içine sığmayan bir gün olabilir
kapımızda bekleyen

geçmişin yaşama gücü*

● M. Güner DEMİRAY

İsmet Zeki Eyuboğlu düşün ve bilim dünyamızın sayılı kilometre taşlarından biri. Ulusaldan evrensele uzanan değerleri en çarpıcı bir sentez gücüyle ve kendine özgü bir tarzda önümüze sermeyi başarmış. Belli ki usta bilge Sabahattin Eyuboğlu okulundan çıkma. Eyuboğlu aydınlık ocağından. Bir ışık zincirin halkalarından en özgünü. Bu okulun verdiği solukla yeni sesler getiriyor.

O, ilkin mistik bir atmosferin içinden yankı verir. Sonra Batılı anlamda bir araştırmacı olarak görürüz onu. Bilimsel düşüncenin nurunda gerçekçi ve uscu yöntemlerle Türk halk kültürünün kaynaklarına eğilir, bu kaynakların ilkçağ Anadolusuyla olan bağlantılarını ortaya çıkarır. Çoğunuz onun Türk Dil Devrimi'nin yılmaz savunucusu olduğunu, "Anadolu Türkçesi" üzerine yazılar yazdığını bilirsiniz. Bunun için güvenilir bir dilcidir de. Yine bunun bir kanıtı da hiç bir dilcimizin el atmadığı Cumhuriyet tarihinin en görkemli yapıtlarından biri olan Türk Dili'nin Etimoloji Sözlüğü'nü hazırlayıp yayımlamasıdır. Öyle sanıyorum ki, yapıtını zamanla daha da geliştirip yetkinleştirecektir.

Bence onun en önemli yanı Anadolu'ya aydınlanma yollarını açan çağdaş düşünürlerimizden biri olmasıdır. Suyunu, Anadolu'nun derinlerinden, ilkçağ bilgelerinden, rönesanstan, Avrupa'nın "Aydınlanma Çağı"ndan alır. O, usun güneşinde nesnel gerçeklere ulaşarak bizi düşüncenin bahçesine götürür. Bunları yaparken bilgeliğin tüm erdemlerini taşır benliğinde; çünkü o, bilmediğini bilir gibi görünmenin en büyük erdemsizlik, bir çöküşün en belirgin sayrılığı olduğu bilincindedir sürekli. Ona göre: "Aramak, kişide tükenmeyen bir eğilimdir, doğaldır da. Onun tükendiği, durduğu yerde insan da tükenir, durur."[1]

Bu anlayış içinde ustamızın "Geçmişin Yaşama Gücü' adlı yapıtını okuyorum. Okurken de Ali Canip'in "Şarkın Ufukları" şiiri bir yerlerden uçup geliyor belleğime. Betiğin satırlarına dalıyorum, ama zaman zaman o şiirden dizeler de mırıldanıyorum elimde olmadan. İşte o şiirden birkaç dize:

Daldım gözünde vehm[2] uyuyan susmuş ufkuna;
Ey Şark, kanmadın mı asırlarca uykuna?..
.....
Hâlâ hurafeler yaşatır her çürük kafes,
Hâlâ beşik gıcırtısı, hâlâ o tozlu ses...

Yükselmeyen tazarruun[3] ey Şark bitmiyor,
"Hayyalel Felâh[4]"ını gökler işitmiyor...
.....
Ey Şark uyan yeter, yeter ey Şark, uyan yeter...

Ölü geçmişin beynine uyarıcı bir tokmak gibi iniyor bu dizeler. Betik de aynı konulara değiniyor. Onun için bağlantı kuruyorum bu dizelerle.

Yazar bu inceleme ve araştırma ağırlıklı denemelerinde yaşayan geçmişle, ölü geçmişin ayrıldığı yanları kesin kesin çiziyor. Belgelerden, yazın metinlerinden genellemelere varıyor; kendi özgün düşüncelerini koyuyor ortaya. Geçmişi, kendi düşünce deneyliğinde masaya yatırıp inceliyor, ışıklı ve karanlık yanlarını çözümlüyor. Bir yerde sorguluyor geçmişi. Betiğin giriş bölümünde şöyle diyor: "Geçmişi öğrenmek başka, ona sımsıkı sarılmak, onu olduğu gibi yaşatmaya çalışmak başkadır.(...) Son iki yüzyıllık buluşlar, yaşama gücü taşıyan geçmişin Doğu'da değil, Batı'da olduğunu açığa vurdu."[5]

İnsan, geçmişin bilincine varan, onu özünde taşıyan tek varlık evrende. Ona evren, geçmiş, an, gelecek bilinci gibi üç yönlü bir akış olarak verilmiştir. Ancak: "Geçmiş, insan yaşayışı içinde ileriye doğru itici, geliştirici bir nitelik taşırsa, daha açıkçası geçmişin böyle bir gücü varsa, insan için yararlıdır. İnsanın sırtında gereksiz bir yük olan, onun eylemlerini ileriye götürücü, dürtücü olmayan bir yapıdaki geçmişin taşınması ağır bir yüktür. Geçmiş geleceği yaratmıyorsa önemi de yoktur, değeri de yoktur."[6] Ustamız yaratıcı geçmişe Demokritos'un ortaya attığı "atom" kavramını örnek olarak gösterir ve "günümüz atomu bölünmez değildir" diyerek bu düzeye Demokritos'un yaktığı ışıkla gelindiğini vurgular.

Yasakçı düzenler yoz geçmişi yaşatır yazara göre. Orada yaratım ölmüştür, karanlıktır bir baştan bir başa yargısını yürüten. Ve düşüncelerini şöyle çiçeklendirir: "(...) Bütün yasaklar birer engin mezarlıktır. Orada verimli, başarılı başlar, güçlü eller, yaratıcı kafalar gömülüdür. Yeryüzünde deliler, soysuzlar, başarısızlar, dangalaklar için konulmuş bir tek yasak yoktur. Dinlerin, birtakım yönetimlerin güçlülere karşı koyduğu yasaklar, ölüm döşeğinde yatan düşüncelerin son yaşama umutlarıdır. Ne boş umut, ne acıklı avunma.(...) Tanrı, insanüstü bir yasaklayıcı olarak çıkar ortaya. Tanrı'nın koyduğu bütün yasaklar, geçmişin ölüsü üstüne yakılmış birer ağıt niteliğindedir. İşte, dinlerin yaşama gücünden yoksun oluşunun açık nedeni de budur. Bu yüzden dinlerin geleceği yoktur."[7]

Geçmişin yaşama gücüyle gelenekler arasındaki ilişkiyi irdeler. Aile gelenekleri, dini gelenekler, meslek gelenekleri, yöresel gelenekler, ulus gelenekleri... Bunları sayar döker, yorumlar. Sonunda geleneklerin tutucu olduğu, arkalarında inanç yattığı, bu nedenle bunların uygarlığa katkıları olamayacağı yargısına varır. Ve bunları yığın gelenekler olarak niteler. "Aydınlara, bilginlere, bilgelere kan kusturan bu geleneklerdir." der. İşte Sokrates'in ölümü, Thomas More'nin başının kesilmesi, Şeyh Bedrettin'in asılması, Nesimi'nin derisinin yüzülmesi... Ancak ustamız bize "bilim geleneği"ni yeğler ve bu geleneğin özünün us ilkeleri, bilinç ışığı ve yenilik özlemiyle örüldüğünü belirtir. Çünkü: "Bilim geleneği birbirini izleyen deneylere, araştırmalara, çalışmalara dayanır. Önceki sonrasına yol gösterir, sonraki öncekini aşar, gelecektekilere olanak yaratır."[8] Evet, öyledir, uygarlığa katkıda bulunabilmek için değişmek, gelişmek, kendini yenilemek gerekir. Bu da bilim geleneği çizgisine girmekle olabilir.

şiirler

Ayhan Usta

terkedilen

yazdan kalma zamanlar
eylüle uçuyor
göçmen kuşlarla
ve bu yürek
şimdi yalnız asılı kavak ağacında
çırılçıplak.

kavuşmak

bekle beni
bir gün geleceğim.
kapının eşiğinde seni
akşamı uğurlarken göreceğim.

Yazarın eğitimle ilgili görüşleri ilginçtir. O, eğitimin başarısını

dile bağlar; dille eğitimin koşut gitmesi gereğini vurgular. Doğrudur, çünkü dili kökten değiştiren bir eğitim yararlı değildir. Eğitim düzeni insanlar arasında dil ayrılıkları yaratıyorsa, o birleştirici, geliştirici, ilerletici değil, yıkıcı, dağıtıcıdır düpedüz. "Bir ulusun sanatçıları ayrı ayrı dille konuşur, yazarsa onların yaşadıkları ortam ne denli değişmez olursa olsun, aralarında uçurumlar var demektir. Eğitimin ulusa yararlı olması, dil birliği içinde yapılmasına bağlıdır."[9]

"Geçmişi Yaşatan Dil" bölümünde dil karamını irdeler. Doğaldır ki, dil ön sıradadır insan için; çünküdil bütün insan başarılarının kaynağıdır. Dilin geçmişi yaşatmasındaki etkisi ise konuşmayı sağlayan bir varlık olmasında değil, uygarlığı yaratan ürünlerin kaynağı niteliğini taşımasındadır. Onun için: "Ürünün kaynağı dildir, uygarlığı oluşturan öğeler ürünlerdir. Böylece dil - ürün - uygarlık bağlantısı çıkıyor ortaya. Buna dil - düşünme - yaratma bağlantısını da katabiliriz, gerçek de bunu gerektirir. Öyle bir durumda dil - düşünme - yaratma - ürün - uygarlık dizisi doğar. Dilden kaynaklanan bir uygarlık ürünü doğurucu, yaratıcı olduğu oranda yarına uzanır, kökler salar."[10] Zerdüşt'ün aşağıda verdiğim üçlemi Eyuboğlu'nun görüşlerine sağlam bir kanıttır bence.

İlkin bir çift töz doğmuş düşüncede ikiz
Sözde, düşüncede iyilik biri, öteki de kötülük
Sözde, düşüncede, işte seçer iyiyi bilge.

Dil taşımıştır uygarlığın özünü kuran bu kavramları çağımıza, bundan sonra da bu görevini sonsuza değin sürdürüp gidecektir.

Eyuboğlu betiğinde geçmişi yaşatan gücün ne olduğunu daha çok yazın alanından örnekler vererek sürdürür.

Geçmişi yaşatan yazın, bütün başarılarını verdiği dilde bulan, geçmişten geleceğe o dille kalan bir uygarlık ürünüdür. Ancak yazın ürünlerinin yaşaması, geçmişi diri tutması bir bakıma oturdukları tabanın genişliğine bağlıdır. yazar, buna kanıt olarak Ziya Paşa'nın bir düşüncesini ileri sürer: "Ziya Paşa bir yazısında, bizim gerçek ozanlarımızın halk ozanları, gerçek şiirimizin de halk şiiri olduğunu söyler. Ziya Paşa dediğini yapmamış, gene eski dile sarılmış, Divan şiiri geleneğini sürdürmüştür. Onun yaptığı değil de söylediği kalmış önemli olarak."[11] Bu arada yazar, Türkoloji bölümünde görevli ve Farsça şiirler yazan Ali Nihat Tarlan'ın "Halk yazını okutmanın gereksiz olduğu" düşüncesinin saçmalığını ve köksüzlüğünü örnekler sıralayarak açıklar.

Gerçekten Halk şiirimiz soyut söz oyunları üzerine kurulmamıştır, kökünde, kaynağında yaşanandan, gerçek olandan alınmış özler vardır. Bu nedenle ustamız, Yunus Emre, Pir Sultan, Karacaoğlan, Kaygusuz Abdal, Mesleki, Sümmani ve halk türkülerinden örnekler verir, bu ürünlerin özündeki kalıcı yanı dile getirir. Bu halk sanatçılarının bakış açılarıyla,dünyanın ünlü sanatçılarının -Homer, Hayyam, Lucretius vb.- bakış açılarının birlikteliğini yine onlardan aldığı metinlerle kanıtlar.

Ona göre yazınımızın büyük bir bölümü aktarmadır. Bunun için o yapıtlarda geçmişin yaşama gücü yoktur. Şöyle der: "Divan ozanları başarıdan, düşünceden, gelişme anlayışından, varlığa bakış açısından, insan sorunlarına değinme olgunluğundan, gerçeği kavramadan, anlayıp anlatmadan, yenilik duygusundan, insan sevgisinden yoksun, özentici, cılız soluklu birer aktarıcı olmaktan öteye geçememiş. Bu aktarıcılığı dokunulmazlık, değişmezlik içinde geçen yüzyılın başından günümüze değin Yenişehirli Avni, Leskofçalı Galip, Hersekli Arif, onlardan önce Muallim Naci, Ziya Paşa, günümüzde Yahya Kemal, Beş Hececiler, Süleyman Nazif, Cenap Şahabettin, Hamit, Hüseyin Siret, Faik Ali gibileri sürdürmüş, ortaya bir yenilik koyamamışlar, yeni bir anlayış gösterememişler. Dil eski, düşünce aktarma, deyimler aşırmadır. Sıkı bir geçmişe bağlılık, gelecekten yüz çevirme, önünü görmeme. Oysa bir bakalım Batı'ya, kimler var, kimlerdir onların çağdaşları: Hegel, Newton, Spencer, Mill, Darwin, Baudelaire, Malarme, Rimbaud, Rugo, Tolstoy, Dostoyevski, Balzac, Zola, Lamartin, Goethe, Bergson, Jaspers, Einstein daha bunlar gibi niceleri. Peki nereden geliyor bu korkunç gerileme, bu baş döndürücü duraklama? Karşılığı açık: Başarısız eskilerin ardından gitme, geçmişin bulanıklığını olduğu gibi aktarma, yeniden kaçınma, dünü sürdürme. İşte yazınımızın geriliği, yıkımı buradadır."[12]

Ona göre, geçmişin sürmesi, geleceğe bağlanması açısından şiir bir köprüdür. Geçmişin yaşamasında, geleceğe kalmasında, onu yaratan toplumun tarihinde kalıcı öğe niteliğindedir. Geçmişi yaşatan şiir, yaratıcı gücü olan şiirdir. Toplum, yarattığı şiirle vardır bir yerde. Şiiri şöyle tanımlar: "Şiir bütünle verilen, bütünle işlenen bir yaratmadır. Şiirde müzik uyumu, ses bağlaşımı gibi kurucu ilkeleri yabancı birer varlık diye aramak şiirin dışına çıkmak olur. O bütün uyumların, bağlaşımların birbiri içinde erimesinden doğan bir birliktir. Görüş açılarının değişmesi bu birliği bozmadığı gibi varlığı da değiştirmez. Öyleyse şiirin bütünlüğü ile varlığın düzenliliği arasında kolayca sezilmeyen bir bağlantı vardır."[13] Buna karşın Eflatun, gerçekler evreninin çok uzaklarında, yalnız düşüncenin var olduğunu söylediği değişmez, yüce örneklere dayanarak kurduğu Devlet'inde ozanlara yer vermez. Özellikle Homer'in şiirlerinden edindiği olumsuz etkilerle bu yüce Devlet'in eğitim düzeninin bozulacağını ileri sürmüştür. Aslında Devlet'indeki erişilmez olgunluktaki örneklerle şiirdeki düşleme arasında pek bir ayrım yoktur. Bence Eflatun'un yanılgısıdır bu tutum. Çünkü şiir de insan gerçeğidir; insandaki yaratıcı bir gücün ürünüdür. İnsandan doğar şiir, insanda yaşar ve insanın eskimeyen, çağdan çağa olduğu gibi aktarılabilen güçlü bir yanını söyler. Bu nedenle şiir insandan ve toplumdan dışlanamaz. Evrede insan var olduğu sürece şiir de varlığını sürdürecektir. Ancak şu da bir gerçektir ki, insandan kopan, onun özüyle ilgisini kesen şiiri insan da zamanla bırakır atar. Doğal olarak bu bilinsin.

Yazarımız şiirin işlevi ve kalıcılığı yönüne değinirken de ilkçağ ürünlerinden Gılgameş Destanı'nı ele alır. Şunları söyler: "(...) İnsan denen varlığın neler düşündüğünü, neler yapmak, neye ulaşmak istediğini, hangi özlem aşamalarından geçtiğini anlamak için bulunmaz bir belgedir."[14]

Ustanın son dönem Türk şiirine bakışı olumlu değil pek. "(...) Bir şiir ne denli geniş konulu, yaygın sınırlı olursa olsun anlamında bulanıklık, donukluk bulunduğu sürece sindirilmemiş, aydınlığa çıkmamış kavramlardan örülmüş söz dizisi olmaktan öteye geçemez. Son dönemin Türk şiiri böyle bir kargaşalık, karmaşıklık içindedir. Ozan geçmişi bilmediğinden ondan kopmuş, eski şiir varlıklarını bilmiyor, bu yüzden de kendini yeni devrimci sayıyor. Yenilik, devrimcilik eskiyi bilmeyişe, evrenin şiir akımlarını kavrayamayışa karşı bir sığınak niteliğine bürünüyor. Eskiyi bilseler ne yeni yanları kalır, ne de devrimcilikleri. Bugün kendini yeni bir şiir anlayışının akımı içinde sayan gençlerin, soyutçuların, anlamsızların çoğu şiir bilgisinden, şiir için gerekli olan düşünce varlıklarından yoksundur. Onları soyut şiire iten bu bilgisizlikleridir.(...)"[15] Ve düşünceler sürüp gidiyor. Bu görüş ve düşüncelere katılır mısınız, katılmaz mısınız, bilemem. Ancak düşünürümüzün parmak bastığı bu nokta, üzerinde durulup düşünülmesi, araştırma ve incelemeler yapılması gereken bir önemdedir. Kolları sıvayıp bilimsel yöntemlerle bir şeyler yapmalıyız.

Son sözüm şu: Geçmişi anlamak, bilincin ışığına, bilimin aydınlığına ulaşmak; şiir, dil, yazın üzerine bilgilenmek, kendinizi yenilemek istiyorsanız okumalısınız Geçmişin Yaşama Gücü'nü.

Ayrıca bu betik, bir başucu betiğidir; çünkü okuyanı durmadan düşünceye çekiyor, araştırmaya, incelemeye yöneltiyor.

Bir yerde bu betik İsmet Zeki Eyuboğlu'nun Türk insanı ve 21. yüzyıla verdiği bilim ve çağdaşlaşma mesajıdır.●

---

* Geçmişin Yaşama Gücü betiği üzerine yazımı hazırlarken betiğin bölümlerini sırayla izleyerek alıntı yapmadım, betiğin içerdiği düşünce yapısını ön plâna alarak ona göre alıntı yaptım. Betik Adam Sanat Yayınları arasında çıktı.

1) Giriş, sayfa 17. 2) Batıl fikir. 3) Kendini alçaltarak yalvarma.
4) Haydin mutluluk ve kurtuluşa. 5) Giriş, sayfa, 11, Geçmişin Yaşama Gücü, s. 44. 6) Geçmişin Yaşama Gücü, s. 21. 7) Geçmişin Yaşama Gücü, s. 60. 8) Yaşayan Gelenek, s. 265. 9) Geçmişin Yaşama Gücü, s.64 - 65. 10) Geçmişi Yaşatan Dil, s. 89. 11) Yaşayan Yazın, s. 137. 12) Eski Özlemi, s. 225. 13) Geçmişi Yaşatan Şiir, s. 123. 14) Geçmişi Yaşatan Şiir, s. 100. 15) Geçmişi Yaşatan Şiir, s. 111.

amerika'dan kısa kısa

● Sabahattin YALKIN

erica jong'un şiir kitabı

Erica Jong, kendisini üne ya da kötü üne ulaştıran ve Türkçeye "Uçuş Korkusu" adıyla çevrilen romanı "Fear of Flying" romanını yayımlamadan önce şairdi. Çeşitli dergilerde şiirleri çıkardı.

"Becoming Light - Aydınlanma" adlı şiir kitabına önsöz yazan bir başka kadın şair, Alice Walker, Jong'u şöyle tanıtıyor:

Erica Jong bu kitabıyla yaşamın çeşitli bölümlerine ışık tutuyor. Sıkıntılı günler yaşarken "Şiir beni çıldırmaktan kurtardı; bütünlük içinde ve canlı tuttu" diyen Jong, çalışmalarının bir parçası olan şiirlerinde, yaşam dolu, özellikle erotik ve otobiyografik özellikleri içeren samimi bir dil kullanmakta. Sylvia Plath ve Anne Sexton'un etkilerinde kaldığı, onlardan söz eden şiirlerinden belli oluyor. "Dear Anne Sexton I" şiiri şöyle:

En sevgili sözanası - hırslı öğretmen,
Cesaretin gerçek profesörü,
Kadınların dekanı,
Kitaplarımın okulu
Sana minnet borçluyum.

Jong fiziksel ve konu olarak epeyce açık, Walt Whitman'ın olumlu ritmine yakın görünüyor. Espri olarak da Henry Miller'i anımsatıyor. Böylece kapalı şiir okulunun şairlerinden ayrılıyor.

"Becoming Light" 150 şiirden oluşmakta (75 sayfası yeni şiirlerine ayrılmış), 20 yıllık bir birikimi içermektedir. İlk güzel kitabı "Fruits And Vegetables" daha ustaca yazılmış şiirler. Kitabın ilk şiiri "Lullabye for a Dybbuk"da kendi kendisiyle savaşan iyi bir yahudi kızı duyarlığı içinde şöyle sesleniyor:

Üzülür içerler
suskun kadın
beslerken güllerini,
kızını, köpeklerini,
şiirlerini, ateşli
aşklarını.
tam bir kaos istediği
ve deli ve sevili...

Ateşli duygular savaşı kazanır sonunda. Çünkü Jong romantik bir şairdir. "Seeking Peace" şiirindeki gibi...

bedenim bir sağa birsola
rüzgarın kamçıları altında
sızlar durur kemiklerim
sanki çubuklarla
çalınan bir skilofon* sırtım
yataksı duygularla

Şiirlerinde romantizmden gelen bir zayıflık (bunlar romanlarında da vardı; ama gerekli olduğu için azaltılmıştı), çeşitlilik ve gelişmede eksiklik, aynı hataları yineleme (ki bu sorun Henry Miller'de de vardı.) gibi durumlar gözardı edilemez diyor yazar Peter Meinke. Gençlik taşkınlığı rahatsız edici dozda, diye ekliyor. Gene de "Fruits ve Vegetables" Jong'un en iyi seçkisi bence. Hele özel yaşantısıyla ilgili dizeleri çok hoş:

Sürekli bir uçakta
Sürekli erkeklerin kollarında
Tanrı'nın değil
Sürekli iş içinde
Sürekli sinir bozukluğu
.....

Şiirlerin çoğunda görülen uyaklar (kafiye), ses olarak iyi bir hava veriyor. Örneğin "The Perfect Poet" şiirinde bu çok belirgin.

O yalnızın teki belki, en büyük zevkleri
Pipoları, kitapları, karısının peşi sıra
Ha burda, ha şurda, gülüşünü yakalamak sevdasında;
Eşi menendi bulunmaz bir aşık kadınlara.

Eleştirmen Meinke (kendisi de bir şair olan Peter Meinke'nin Liquid Paper adlı şiir kitabı var.) biri çıkar da Jong'un şiirlerinden çok iyi bir seçme yapabilirse, şaşmam diyor. Yazısını şöyle bitiriyor: O, bu toplumda kadın olmanın ne anlama geldiğini silahsız ve açık seçik söylüyor. O'nun sesi iyi, taze ve tatlı.

* *Çubuklarla çalınan bir müzik aleti.*

cafe arabica'da şiir gecesi

Amerika'ya gelmeden önce biri bana "Orada pek çok edebiyat meraklısı, özellikle pek çok şair bulacaksınız" deseydi, doğrusu inanmazdım. Ama gerçek böyle. Dört beş aydır yaşadığım Cleveland, sanatçı ve şair dolu. Çok yoğun sanat çalışmaları içinde; insan kendi hoşlandığı dalda akacak kanalı hemen bulabiliyor. Tiyatro, sinema ve sanat galerileri hep dolu. İyi bir filme bazen yer bulamıyorsunuz sinemalarda. Konserlerde, tiyatrolarda boş yer göremiyorsunuz. Müzeler çeşitli gösterilere, resim ve yontu sergilerine olanak sağlıyor. Her türden el işlerine gösterim yolu açık.

Cleveland şairi bol bir kent. Geçenlerde Allen Ginsberg, Cleveland'ı ziyaret etti. Şiirlerini okudu, kitaplarını imzaladı. Bir çok genç şairin gözdesi durumunda Ginsberg. Özellikle Beat Akımı'nın içinde olan şairler, belirgin bir biçimde Ginsberg'in etkisi altında. Şiirlerini okuduğum Clevelandlı şairler bunu açık açık söylüyorlar.

Cleveland edebiyat kulüpleri, kendi dergilerini kendileri çıkaran edebiyat ve sanat gruplarıyla yoğun bir çalışma içinde. Sayıları beş olan CAFE ARABİCA'lar edebiyat çalışmalarının birer parçası. Her ay belli günlerde şiir okuma toplantıları düzenleniyor. 1992 yılının ilk toplantısı ocak ayının ilk günü bu cafelerden birinde yapıldı. Bir tür pastane olan Arabica çeşitli pastaların yanında kahve, çay, cola ve meyve suları veriyor. Alkollü her şey yasak. Müşterilerinin büyük bölümü derslerine çalışan üniversiteliler. Bu arada ressamlara, stilistlere, sanatçılara ve şairlere rastlıyorsunuz. Bir köşe masaya oturabilirseniz, entel düşenleri keyfinizce izleyebilirsiniz. okumuş serseriler, emekliler, kendilerine arkadaş arayan yalnız kadın ve erkekler... Duvarlarda modern resimler, değişik el çalışmaları ürünler görülüyor. Kahvenizi yudumlarken giriş kapısının bir yanında yerlere serilmiş gazete ve dergilerden beğendiklerinizi bedava okuyabilirsiniz. Para ile satılan edebiyat dergisi veya gazetesi görmedim.

Şiir okuma gecesi şiirlerini okuyacak olanlar oradaki yöneticiye adını yazdırıyor. Bunu daha önce telefonla da bildirmek mümkün. Uygun bir yere mikrofon yerleştirilmiş. Konuşmalar banda alınıyor. O gece dinleyicilerle birlikte 30 - 35 kişi vardı. Şairler sırayla kalkıp şiirlerini okudular, alkışlandılar. Bazıları birden çok şiirini okudu. Bir kısıtlama yok. Bu arada iki kişilik bir skeç sunuldu. Bütün bunlar yapılırken Cafe'nin diğer müşterileri kendi işleriyle meşgul göründüler. İlginç bir şey şuydu: Şairlerin yarısı bayandı. Diğer bir nokta da dünyanın neresinde olursa olsun, şairlerin ana konuları aşk. Toplantı iki saat kadar sürdü. Şiirler üzerine kimse tartışma açmadı.

Teknik Üniversite'de öğrenciyken bir ara moda olan "Edebiyat Matineleri"ni anımsıyorum şimdi. O dönemin ünlü şairleri belki de ünlerini edebiyat matinelerinde pekiştirdiler. Sevdiğimiz şairleri, öykücüleri o matinelerde dinlerken daha çok sevdik, daha çok benimsedik. Ceketinin yakasında hiç eksik etmediği kırmızı gülüyle Asaf Halet Çelebi, yarı kekeme bir dille "Lavinia" şiirini okuyan Özdemir Asaf, balıkçıyaka koyu kazağı ve uzun atkısıyla Attila İlhan ve ille de PİA şiiri, hele iri ela gözlü Türkan İldeniz - ne güzel kızdı- ve onun günah kokan kaptanlı şiirleri... Salah Birsel'ler, Oktay Akbal'lar, Tahsin Yücel'ler, Naim Tirali'ler... İlle de Behçet Necatigil ve onun öğretmenliğinden gelen ağırbaşlılığı, şairliğini baskı altında tutan hocalık havası.

amerika'da kitaplara sansür

Amerika Birleşik Devletleri özgürlük cenneti sanılır, düşünülür. Kimsenin işine karışmak istemeyiz ama, öğretmenler Almanak'ından vereceğim bir kitap listesi beni şaşırttığı gibi sizi de şaşırtacak. Liste 1990 yılında yayımlanmış; Amerika'da sık sık sansür edilen kitapları gösteriyor.

1. The Catcher in the Rye - J.D. Salinger
2. The Grapes of Wrath - John Steinbeck (Gazap Üzümleri)
3. Of Mice and men - John Steinbeck (Fareler ve İnsanlar)
4. Go Ask Alice - Anonymous
5. Forever - Judy Blume
6. Our Bodies, Ourselves - Dhe Boston Women's Health Collective
7. The Adventures of Huckleberry Finn - Mark Twain
8. The Learning Tree - Gordon Parks
9. My Darling, My Hamburger - Paul Zindel
10. 1984 - George Orwel (Hasan Ali Yücel döneminde Milli Eğitim Bakanlığınca yayımlanmıştı.)
11. Black Boy - Richard Wright
12. The Canterbury Tales - Geoffery Chaucer.●

Ocak 1992, Cleveland

fener

Koray FEYİZ

1.
Bilirim
geçtiğini takaların,
sessiz,
geceden
Ve ağlayan
gözleri sılanın,
sızar bu aralık
eşikten
Yanar sönerim,
kirpiklerim
hâlâ tuz.
2.
Odaya sığmayan
serinlik,
Nerde
eli çerçevenin?
Boşluğa asılan
deniz,
Hangi yalnızlık
bu? Hangi güz?
Bahçede
öksüz
sarısı çınarın,
Solsa pencerede
bir adam, unutulmuş
fotoğraflarıyla
yüzlerin.
3.
Bakarım,
Tramvaylar geçer sokaktan,
hantal,
Kim
dokunur cam kırıkları ve
karanlık
dolu anılara.
Bilirim,
usulca
ölür kuş,
hâyal,
çarpan
aynalara.
4.
Hangi fırtına?
Dibini ışıtan
mumu zamanın!
Ya
bu taka yitmiştir ya
bu ayaksesleri ya
da
resim
Kör bir fenerim
belki de
görmüyor gözlerim!

ordu sanatevi derneği (orsev) başkanı gülçin üstüntaş'la söyleşi

KIYI: Sayın Üstüntaş, ORSEV'in kuruluş amaçlarından sözeder misiniz?

ÜSTÜNTAŞ: ORSEV'i sanatın gücünden yola çıkarak, toplumun duyarlığını beslemek, yaşamı daha anlamlı kılabilmek için kurduk. Bu genel amacı ise tüzüğümüzde şöyle somutladık:

'ORSEV tüm sanat dallarını geliştirip yaygınlaştırmayı, kentimiz ve bölgemizdeki sanatsal değer ve ürünleri tanıtıp geliştirmeyi, ulusal ve evrensel sanatı, sanatçıları ve ürünlerini kitlelere ulaştırmada yardımcı olmayı, sanatçılar arasında iletişim ve dayanışmayı sağlamayı amaçlamaktadır.'

KIYI: ORSEV'in ardındaki birikimden sözeder misiniz?

ÜSTÜNTAŞ: Ordu'da uzun yıllardır OBKT hiç perdelerini kapatmamış, kentimiz insanına nice güzellikler taşımıştı. Son beş yıldır da 1986'da yitirdiğimiz sevgili dostumuz, hemşehrimiz ozan Vedat Güler'in anısına başta bir edebiyat ödülü olmak üzere çeşitli etkinlikler gerçekleştirmekteydik. Ancak, bir tüzel kişilik olmadan bu birikimin geliştirilemeyeceği düşüncesiyle geçen yılın Aralık ayında Ordu Sanatevi Derneği'ni kurduk

KIYI: ORSEV'de ne gibi etkinlikler tasarlıyorsunuz?

ÜSTÜNÜTAŞ: Projelerimizi iki başlık altında toplayabiliriz. Biri uzun vadeli projelerimiz: Ordu'ya bir Sanat Merkezi kazandırmayı amaçlıyoruz. Hatta, giderek bir konservatuarı hedefliyoruz. Ordu'yu Karadenizli sanatçıların yılda bir kez de olsa bir araya gelip ürünlerini sundukları bir merkez haline getirmeyi umuyoruz.

Kısa vadeli hedeflerimiz ise, her yıl gerçekleştirdiğimiz 'Vedat Güler Sanat Günleri'ni geliştirip çeşitlendirmektir. Bu bağlamda, 15 - 18 Nisan tarihleri arasında gerçekleştirilecek etkinliklerde sergilerin, dinletilerin yanısıra, bu yıl iki ana konuda yoğunlaşma sözkonusu. Bunlardan biri edebiyat. İmza günü, söyleşiler. İmza gününe yazar Naim Tirali, yazar Burhan Günel, yazar Lütfiye Aydın'ın katılımları kesinleşti. Bir kaç sanatçıyla da bağlantılarımız sürmektedir. Söyleşi de iki yönlü olarak düşünülmekte. Birinin konusu 'kendileri ve yapıtları'. Sanatçılar kendi dünyalarını ve yapıtlarını anlatacaklar. Diğer konu ise 'Yaşamımızda Sevgi' olacak. Bu etkinliğe de şair Ahmet Özer, yazar Burhan Günel ve yazar Lütfiye Aydın katılacak. Etkinliklerimizin bir diğer yönü, tiyatro. Bu yıl bölgemizin yetiştirdiği büyük sanatçılardan Bedri Rahmi Eyuboğlu'nu anıyoruz. İbrahim Dizman arkadaşımızın, sanatçının şiir ve yazılarından yola çıkarak yazdığı DOL KARABAKIR DOL oyununu Aydın Üstüntaş hazırlıyor.

Bu oyunu yalnızca Ordu'da değil, başta Samsun ve Trabzon olmak üzere bölgemizin diğer kentlerinde de gösterime sunabilmeyi umuyoruz.

1992 - 93 sezonunda da yine bölgemizden bir sanatçının, Naim Tirali'nin yaşam öyküsünü Aydın Üstüntaş oyunlaştıracak. yine bu yıl, bir lokal açmayı, belli aralıklarla sanatseverlere müzik ve şiir dinletileri, okuma tiyatroları sunmayı planlıyoruz.

KIYI: Sayın Üstüntaş, otuz yıllık oyunculuk ve yönetmenliğin ardından şimdi yepyeni projeler, uzun soluklu yeni bir koşu. Sizi ve tüm ORSEV'lileri kutlamak istiyoruz.

ÜSTÜNTAŞ: Teşekkür ederim, tüm arkadaşlarım adına. Ben kendi adıma bu uzun koşuda hiç yalnız olmadım. Üç kuşak tiyatro izleyicisine seslendim. ORSEV'e varan yolda da bir çok dost ve sanatçı bizimle oldu. Ergin Karlıbel'den Necdet Gürsoy'a, ordan Cemal Yöntem'e değin adlarını uzun bir listeyle sıralayabileceğimiz Ordulu dostlar, Demet Türkmen, Kerim Er, Özge Özyürek, Mustafa Sarı gibi derneğimize yoğun emekleri geçen yönetici arkadaşlar bu güzelliği bizimle paylaştılar. Bunun yanı sıra, başta KIYI ve Ahmet Özer olmak üzere, Naim Tirali, Öner Yağcı, Durcan Yaşacan, İbrahim Dizman gibi sanatçı dostlarımız da bizi hiç yalnız bırakmadılar. KIYI, bizim sanat dünyasına ulaşan sesimiz oldu, ben de size teşekkür etmek istiyorum.●

KIYI

soylu bir ruh için öykü taslağı

● Zerrin KOÇ

Bir elini başında, öbür elini midesinin üstünde dolaştırıyor Hilmi Bey. Devinimleri huzursuz. Gözleri kısık, suratı asık. 1965'in ılık bir sonbahar akşamı. Az önce yemekten kalktı. Karısı Ümran, sofrayı topluyor. Bulaşıkları sabah yıkayacak. Hele şu gece bir bitsin. Doğrusu her gece birbirine benziyor. Hep sabahı beklemek. Gün ışığını umut etmek hep... Geceler sıkıntılı. Uzun. Korkulu...

Ümran, otuz altı yaşında. İki çocukları var. Büyüğü bu yıl ilkokulu bitirecek. Odasında ders çalışıyor. Küçüğü henüz okula gitmiyor. Ağabeyinin boya kalemleriyle yere uzanmış, kağıtları karalıyor.

Hilmi Bey, kırk iki yaşında. İlk mesleği memuriyetten sekiz yıl önce ayrıldı. Baba mesleğini yapıyor şimdi: Fotoğrafçılık. On iki yıllık evliler. Hilmi Bey, çok soylu bir ruh taşıdığına inanıyor. Ne de olsa lise muzunu. Karısı ilkokula bile gitmemiş. Kendi çabasıyla sonradan öğrenmiş okuma yazmayı. Hilmi Bey memuriyetten neden mi ayrıldı. Bu iş, ruhuna seslenmediği için.

Ümran, gözücuyla kocasını izliyor. Ellerini kafasında, yüzünde dolaştırdığına bakılırsa bir zoru olmalı gene. Evlendiği günden bu yana, kadının tek güzel anısı yok. Hilmi Bey'in yaşama bakışı, yüksünme ve ilenç dolu. Evlenmeden önce de böyle miydi? Ümran, bu adamın, bir zamanlar çocuk olduğuna bile inanmıyor artık.

Adam, ses tonunda düzenleme yaptıktan sonra konuşmaya başlıyor:

- Bu meslektede hayat yok. Bıktım artık. Midemde gastrit, barsaklarımda kolit... Bir yığın insanla uğraşmaktan bıktım.

Kadın, kuşkulu bir sesle soruyor:

- Neden öyle söylüyorsun? Bu iş sayesinde geçiniyoruz. Kimselere muhtaç olmadan.

Adam, sinirli ve alaycı bir tonla yanıtlıyor:

- Sana göre hava hoş tabii. Akşama kadar evde yan gelip yatıyorsun. Sağlığın yerinde. Domuz gibisin. Bir gün hasta olduğunu görmedim. Ben çalışayım, siz yiyin. Öyle birini bulsam ben de hayatımdan memnun gezerim.

Aklı almıyor Ümran'ın bir türlü. İnsan sağlıklı olduğu için suçlanır mı? Onu mutlu etmek için hasta numarası mı yapmalı. Gene mi iş değiştirecek yoksa? Bıktı mı fotoğrafçılıktan?

- Bak Hilmi, beni dinle biraz. Sağa sola koşuşturan iki çırağın var. Onlar çekiyor, sen tab ediyorsun. Ayrıca çok tutuldun burda. Koca şehirde bu işi yapan iki kişisiniz. Ne olur dağıtma. Çocuklarımız var. Yeni iş belki tutmaz. Ne olur halimiz sonra?

Hilmi Bey, kadını delici bakışlarla süzüyor. Hayal gücünden yoksun bu kafayı ne diye taşır, anlamıyor. Alışmış yan gelip yatmaya. Mantık yok bu kadında. Düşünemiyor. Ses tonu komut verir gibi:

- Sen de çalışırsın o zaman. Bıktım diyorum bu cahil insanlarla uğraşmaktan. Herifçioğlu alıyor resim kartını eline; "Bu ben miyim?" diye soruyor. Ben ne yapıyorum o zaman? "Tabii ki siz değilsiniz beyefendi. Bu, Yıldırım Beyazıt" diyerek, kartı yırtıyorum. Ya o sidikli karılara ne demeli? "Ayol Hilmi Bey, ben bu kadar şişman mıyım? Aşkolsun doğrusu" deyince, tepem atıyor; "Haklısınız hanımefendi. siz bu kadar değilsiniz. Bir yarınız da öbür kartta kaldı."

Ümran gülmemek için kendini zorluyor:

- Canım, bırak desinler. Hepsi böyle değil ya. Gülüp geçiver sen de.

Öfkeyle elini dizine vuruyor Hilmi Bey;

- Kadına bak! Gül geç diyor. Poz mu veriyorum ulan? Katil edecek bunlar beni. Abuk sabuk konuşmayı bırak da kalk, nane kaynat!

Ümran, mutfağa geçiyor. Küçük oğlu da peşinden geliyor. Annesinin yüzüne bakıyor, dikkatle. Kadın, çocuğa gülümsüyor. "Korkma" der gibi...

Nanesini bitiren Hilmi Bey'in öfkesi yatışmış. Gözleri ışıltılı. Konuşmaya başladığında, ses tonu bir parça yumuşak:

- Geçenlerde Zekai uğradı. Benim liseden arkadaşım. Sinop'a geçiyormuş. Levhada adımı okuyunca içeri giriyor. Sohbet ettik bir süre. Züccaciyelikte iyi para olduğunu söyledi. Yorucu bir iş değilmiş. Karanlık odaydı, bozuk flaştı, bunların hiç biri yok. aklım yattı.

Ümran şaşkınlık içindedir. Yoldan geçen birinin sözüyle kurulu iş bozulur mu? İnsan zarar ederse işini değiştirmek zorunda kalır. Ailesini geçindirmenin başka yollarını arar. Ya buna ne buyurmalı. Kazancı yerinde. Daha az yorulmaktan söz ediyor. Tembel herif. Taş atıp da kolu yoruluyor sanki. Yarım saat karanlık odada kalsa, eve gelir bir saat uyur.

Hilmi Bey, kadının kafasından geçenlerden habersiz sürdürüyor konuşmasını:

- Dükkanı tutttum bile. Hava parasını da yatırdım. Oldukça büyük bir yer. Üç yanı yerden tavana camlı...

Ya başaramazsa? "Sen de çalışırsın" dedi az önce. Nasıl? Ne yapabilir ki? Durduk yerde gül gibi işi bırak, başka işe kalkış. Aklı fikri dükkan tutup, süslemekte.

- ...Camlara kadife perdeler diktireceğim. Samsun, Samsun olalı böyle bir mağazayı zor görür bir daha. Bana baksana sen, dinlemiyor musun beni?

- Dinliyorum...

Çanak çömlek işinde de bir yıl kalabilir Hilmi Bey. 1966 yılının sonunda, aynı mağazada, mobilyacılığa başlayacağını söyler. Aynı işi yapan bacanağı, Fuad Bey'in önerisidir bu.

- Temiz, kazançlı bir iş. Gıldır gıcıkla oyalanmıyor insan. Takım eksik çıkmış, desen bozukmuş, yok böyle şeyler.

Bir kez daha karışıyor Ümran. Bir kez daha yıkılıyor. Aynı zamanda, kadının çalışması için yoğun bir şekilde baskı yapıyor Hilmi Bey.

- Dikiş dik. Elin kırık zaten. İyi para var terzilikte.

Dışarı dikecek kadar iyi bilmediğini söylüyor Ümran.

- Okulu var, git öğren. Akşam Sanat burnunun dibinde.

Aklı yatıyor kadının. Bir şey var ama;

- Ya çocuklar?

- Sıpa kadar oldular. Büyük bakar kardeşine. Kaç saatini alır ki?

Ümran, birkaç gün içinde kayıt oluyor. Çocuklarından yana yüksünmüyor. Pırlanta gibi ikisi de. Okul dönüşünde, onları hep aynı yerinde buluyor. Sarılıyor ikisine de... Öpüyor. Kokularını çekiyor içine...

Üç aylık öğrenim dönemini bitiriyor. Çok çaba harcıyor. Eş dost siparişleriyle başlıyor işine. Hilmi Bey, durumdan memnun. Arada bir başını bilgiç bilgiç sallıyor;

- Anla işte, paranın ne kadar zor kazanıldığını. Anla ki, ona gereken önemi ver. Senin iyiliğin için yaptım.

Sanki savurgan bir kadındır Ümran. Savurganlık kim, O kim? Yemeklik parasını bile çocukların aracılığıyla isteyebilen kadındır O. Ay sonu geldiğinde ev sahibinin ne altını ne de üstünü bırakan Hilmi Bey'in karşısında savurgan olmak? Sanki parası yokmuş, kazanmıyormuş gibi. Yine de bunlara boyun eğiyor. Ele güne muhtaç değiller çünkü. Dikişe başladığı iyi oldu. El harçlığını çıkarıyor hiç değilse. Çocukların ufak tefek isteklerini alabiliyor. Mutluluk duyuyor bundan. Üstelik sigara parasınıda çıkarıyor. Bu yüzden azar işitmiyor artık.

Evin içi, bir yığın renkli kumaş, iplik, ıvır zıvırla dolu. Titiz çalışmasının karşılığını alıyor Ümran. Siparişler, gün gün çoğalıyor. Büyük oğlu, okul dönüşünde, bitmiş işleri yerlerine teslim ediyor. Aldığı parayı uçarcasına getirip veriyor annesine. Gözleri ışıl ışıl, yanakları kıpkırmızı, sevinçle uzatıyor avcunu...

Son günlerde Hilmi Bey huzursuz. Bir eli başının, öbür eli midesinin üstünde dolaşıyor. Olmadık yerden bağırıp çağırıyor. Ümran bir şeyler sezinliyor.

Soylu ruh, gene azapta...

Kadının sezgileri, 68 yılının ilkbaharında doğrulanıyor. Hilmi Bey, işini değiştirecek. Ama bu kez çok farklı olacak. Bir kez daha kulaklarına inanamıyor kadın. Korkuyla açılıp büyüyor gözleri. Neler zırvalıyor bu adam?

- Ruhuma hitap eden mesleğe dönmeliyim...

Ümran, yılgın. Soruyor:

- Hangisine?..

Hilmi Bey, anlaşılmamanın o derin hüznüyle yanıtlıyor:

- Ah, ahh... Ne anlarsın sen ruhtan?

Ümran dalgın, düşünüyor; "Hay senin ruhunun içine... tutturmuş bir ruh gidiyor."

Hilmi Bey, konuşmasını sürdürüyor. Gözleri dalgın, elini çenesine dayamış, uzaklara bakıyor:

- Benim sanatçı ruhumu anlamak için yürek ve kafa ister. Sende ne gezer? Ben, sanat adamıyım. Tabak, çanak, koltuk, kanepe, memuriyet... Benim işim değil bunlar. Sanata dönüyorum. Hem ne dönüş? Samsun'a ilk renkli fotoğrafı getireceğim.

Adamın ses tonundan, tavırlarından etkilenen Ümran soruyor:

- Nasıl olacak bu? Bilen var mı burda?

-Yok tabii. Öğreneceğim.

- Kimden?

- Sarı çizmeli Memed Ağadan. Sen insanın ruhunu kararttırsın Ümran...

- İstanbul'a mı gideceksin?

- Ne İstanbul'u. Orda renkli mi yapıyorlar sanıyorsun? Sulu boya gibi resimler... Basit, çirkin... Ben vaktimi orda harcar mıyım?

- Nerde öğrenceksin peki.

- Yerinde tabii. Avrupa'da... Bu iş,şakaya gelmez. Tekniğini iyi kavramak gerek. Adamlar bu iş için özel okullar açmışlar. Katologları görsen şaşar kalırsın. O ne makinalar... O ne laboratuvar... Of, off... Herifçioğlu işi biliyor canım. Sen de bilirsin ki, işimde pek titizimdir. En iyisini yapmaya çalışırım daima. Ruhum bunu emreder...

"Hay benim talihsiz başım! Nerden çattım buna? Ruhsuz bir adam yok muydu sanki?.."

Hilmi Bey'in sesi daha bir yumuşuyor, kibarlaşıyor;

- Düşünsene Ümran; kaliteli malzemeler, son model makinalar, enfes bir laboratuvar, Avrupa dekorlu bir mağaza... Kapının üstünde koca bir levha;

- Agfa color labratuvarı ile Foto Hilmi...

Hilmi Bey, daldığı düş dünyasında bir süre daha sözcüklerle geziniyor:

- Türkiye'de bile zor bulunur bir teşkilatla döneriz...

(Desen: Ayşe VELİOĞLU)

Ümran şaşırıyor. Kaşlarını hafifçe kaldırıyor;

- Hep birlikte mi gideceğiz?

- Ah benim yavru kuşum, sensiz gideceğimi mi sandın, Almanya'lara?

Almanya ha? Ya çocuklar? Küçük kışa okula başlayacak. Onlarla nasıl olacak bu işler?

Hilmi Bey, her şeyi düşünmüştür. Çocuklara Ümran'ın ablası bakabilir. İki yıl sürecek zaten. Para yollarlar. Sık sık armağan kolileri hazırlayıp gönderirler. Ümran da çalışacak tabii. Hilmi Bey, fotoğrafçılık ve dil kurslarına katılacak. İki yıl nedir ki? İkisi de çalışırlarsa daha kısa sürede dönerler. Ya dönüş?.. Bol para, şahane bir iş... Kraliçeler gibi yaşayacak Ümran. Önce başvuruda bulunacak Hilmi Bey. Ankara'ya gidecekler sonra. Sağlık kontrolünden geçmek için. Sonra da ver elini Almanya...Ayrıca Ümran oralardan geri dönmek bile istemeyecek. Üstelik kesin söz. Bir daha asla iş değiştirmek yok!

- Bu doğru mu Hilmi, bir daha iş değiştirmez misin?

- Söz dedik ya... Hem öyle bir iş değiştirilir mi?

Yeni bir umut... Hırıltısız bir yaşam. Huzurla bezeli sakin bir ömür. Kuşkusuz, korkusuz bakabilmek yarınlara. Çocuklara bir şeyler bırakabilmek. Yarınlarını güvence altına almak. Uykuları bölmeden bitirmek. İnanmak bunlara. İnanmak bir şeylere. Güzel şeylere inanmak... Ayrılık pahasına olsa bile. Umutların, düşlerin gerçekleşmesi için, ödenecek bedel, iki yıl. Değer mi? "Değer" der Ümran; "Çocuklarım.için değer."

Öte yandan bu ayrılık düşüncesi için için oyuyor kadını. Büyük bir yanı gitmek istemiyor.

- Şişir şu balonu!

Olanca gücüyle üflüyor Ümran. Patlatacak nerdeyse. Kendisine çürük raporu vermesini istiyor hemşireden. Bir yandan da ağlıyor; "Göndermeyin beni" derken. Hemşire sakinleştiriyor onu. Sabırlı olmasını öneriyor. Dayanabileceğini söylüyor.

Nefret ediyor Ümran Ankara'dan. Sevmiyor bu kuru sıcak kenti. Sağlam raporu verdiler ona. "Yurt dışına gidebilirsin" diyenler yaşıyor bu kentte. Kinleniyor Ankara'ya. Hepsinden nefret ediyor. Ankara'dan, Almanya'dan, Avrupa'dan. Ölüm geçiyor usundan. Ölemiyor da...

Altı yıl kaldılar Almanya'da. Hilmi Bey, hiç çalışmadı. Kurslara gitti. Renkli fotoğraf tekniğini öğrendi. Bol bol gezdi eğlendi. Ümran çalıştı. O büyük düşü gerçekleştirmek uğruna, canını dişine takarak çalıştı. Az yedi, az uyudu. İlk yıllarda çocuklarının özlemiyle yandı tutuştu. Sonra buna da alıştı.

Döndüklerinde ancak malzemeleri ve makinaları alabilmişti. Biraz da ev eşyası. Ancak bu kadarına gücü yetmişti. Birlikte çalışsalardı, ev de alabilirlerdi. Hatta araba bile. Çünkü mark, o tarihlerde iki buçuk, üç liradan işlem görüyordu. Bütün bunlar yetmezmiş gibi,kocasının kumar borçlarını da ödemişti zaman zaman. Sanki önceden de kumar oynarmış gibi. Böyle bir tutkusu varmış gibi...

Hilmi Bey, dediğini yaptı. Kente ilk renkli fotoğrafı getirdi. Mağazasını Batı tarzıyla düzenledi. Süsledi, püsledi. Görkemli bir ilan panosu hazırlattı.

"Agfa Color Labratuvarı ile Foto Hilmi her türlü nişan nikâh..."

Ümran, eski Ümran değil artık. Altı yıl onda büyük değişimlere yol açtı. Hep suskun, düşünceli. Ağzını bıçak açmıyor. Kim ne sorsa; "Ja" deyip, geçiştiriyor. Hilmi Bey'in coşkusu, onu hiç etkilemiyor. Ümran, çok mutsuz. Geri dönmek istiyor. Ümran, sudan çıkmış balık gibi. Oralarda yarın korkusu yok. İş çok. İnsan yaşamı, son anına değin garanti altında. Sigorta tıkır tıkır işliyor. İlaca, hastaneye para yok. Hafta sonu gezileri için ek ödenekler sunuyor fabrika. Yaşam farklı oralarda..

Hilmi Bey, çok tutuldu. İşi başından aşkın. Yakın çevre illere bile ünü yayıldı.

Yurda dönüşlerinin ikinci yılı. Bu ne yoğun iş böyle? Hilmi Bey, yoruluyor. Yanında üç kişi çalışmasına rağmen, oflayıp puflıyor. Bir eli başında, öbür eli midesinde. Ümran şaşırmıyor artık. Yıkılmıyor da. Soylu ruh, azapta gerek çünkü...

Hilmi Bey, bir gece kadının, altı yıllık emeğini yüz bin liraya devrettiğini söylüyor. Ümran'da çıt yok. Dinlemiyor bile. Aklı fikri Almanya'da. Bir yolunu bulsa dönecek. Çocuklar da umurunda değil. Daha sonra aldırır onları. İsterlerse tabii. Kendileri bilirler.

- Ben bu parayla öyle bir iş yapacağım ki...

Bu gece mektup yazacak Ümran. Ordaki çalışma arkadaşlarına. İstek yaptıracak, dönüş için. Kesin kararlı. Her yola başvuracak. Ah, Ankara'ya gideceği günü görebilse... Bir zamanlar ona; "Gidebilirsin" diyenlerle, yeniden konuşabilse... O sözleri bir kez daha işitebilse...

- Gördün değil mi ordaki süper marketleri? Ben burda daha güzelini...

Yok yok... En iyisi telgraf çekmeli. Mektup uzun sürer. Bir an önce..

Ya gitmeli., ya da bu kafayı kesip atmalı... soylu bir ruha inanıp, umutlanmıştır diye...●

yüreğimi tırmalayan çağrışımlar

Güngör Gençay

Dostlar yakın gelmiyor mu.
Duvarlar mı kaçıyor yoksa.
İçimin serinliğiydi bir zamanlar
Kirilip - dökülmüş saksılarda
Yeşille ses veren kuşkonmazlar.
Oysa ihtiyar gençliğimin güzellikleri,
Kıyınıza vurmuş yaban çiçeklerdir şimdi.

Aralık 1991

şiirler

Fatma KILIÇ

arıyorum

Toprağa düşen
Bir tohum çatlaklığında
Yağmur damlalarıyla
Sürgün veren
Bir fidanın endamında
İlk defa aşkı tanıyan
Genç kız rüyasında
Arıyorum sevgiyi.

ilk yaz

Mevsim ilk yaz,
Ve renk yangını her yer
Tül giysilerini soyunmuş
Mor alacalı dağlar,
Sevgi tohumu çatlamada
Bir dudak bükümü gülümseyişle,
Katar treninde umut yüklü,
Ve mevsim ilk yaz.

geçmişte ve günümüzde
g ü m ü ş h a n e

1967 ve 1973 yıllarında tüm illerimizi çok yönlü tanıtan İl Yıllıkları yayımlanmıştı. Bu yıllıklarla insanımız yaşadığı kentleri daha yakından tanıma olanağı bulmuş, dolayısıyla da kentine sahip çıkma konusunda kendini az - çok görevli saymıştı.

Son yıllığın yayımlanmasının üzerinden nerdeyse yirmi yıl geçti. Bu arada hem yeni kaynaklar bulundu, hem de bilim ve kültür alanında yetişen değerlerimiz kentlerimizi tanıtmada yeni olanaklara sahip oldular.

Bu olanaklar çerçevesinde son yıllarda düzenlenen sempozyumlarla bugüne değin elimizin altında olmayan son derece özgün kaynaklara sahip olduk. Sunulan bildirilerin kitaplaşması ise sempozyuma katılamayanlar için de önemli bir belge oluşturdu. Birkaç yıldır oluşturulan bu etkinliklerle kültür ufkumuzun alabildiğine zenginleştiği bir gerçektir. Bu tür etkinliklerle, büyük bir kültür mirası, kentlerimize sahip çıkmada bizlere yol göstermektedir.

Önümüzde, 13 - 17 Haziran 1990 günlerinde Gümüşhane'de düzenlenen "Geçmişte ve Günümüzde GÜMÜŞHANE" konulu sempozyumun bildirilerini içeren 706 sayfalık bir emek ürünü duruyor. Bunca bildiriyi sunanlar kadar, onları yayıma hazırlayan Prof. Dr. Nasuhi Ünal Karaarslan'ı kutlamak gerek. Karaarslan, sempozyumun gerçekleşmesinden, bildirilerin kitaplaşmasına değin her alanda görev almış. İlgililerle bağlantı kurmuş, ardından da bir ilimizin çok yönlü araştırılmasının sonucu kültürel bir yapıt ortaya çıkmış.

Sempozyuma elli bildiri sunulmuş. Her bildiride, Gümüşhane kentinin geçmişten geleceğe uzanan yapısı çok yönlü irdelenmektedir. Bildirileri içeren kitabın başında Prof. Dr. Nasuhi Ünal Karaarslan'ın, dönemin Adalet Bakanı Mahmut Oltan Sungurlu'nun, Belediye Başkanı Naim Ağaç'ın ve Atatürk Üniversitesi rektörünü temsilen Prof. Dr. Ahmet Çakır'ın birer açış konuşmaları yer almış. Yerel yönetimin üst düzeyinde bulunan Belediye Başkanı Naim Ağaç, tarihin çok derinlerinden gelen, İran - Trabzon karayolu üstünde bulunan, halkı zaman içinde çeşitli nedenlerle göç eden bu kentin tüm olanaklarını irdeleyerek, gelecekte kendi insanına hizmet sunacak bir kenti oluşturma konusunda görüşler bildirmiş. Atatürk Üniversitesi böyle bir sempozyumun gerçekleşmesine gereken önemi vererek, Gümüşhane'nin çok yönlü incelenmesini sağlamış.

Kitapta yer alan elli bildiri içeriklerinin bütünlüğü açısından bir sıralamaya sokulmuş. Başlangıçta kentin sosyal, ekonomik ve kültürel kaynakları irdelenmiş. Ercüment Kuran'ın bildirisinde bu kentin 6 Aralık 1870'de Trabzon'dan ayrıldığı, 20 nisan 1924'te il durumuna getirildiği belirtiliyor. 1933'te ise kentte bir halkevi açılarak onun kültürel alanda kalkınmasına katkıda bulunulmuş. yine ilk basımevinin 1927'de kurulduğu, aynı yıl Gümüşeli gazetesinin haftalık olarak yayımına başladığı belirtiliyor.

İzleyen bildirilerde Gümüşhane'nin yer değiştiren bir kent olduğu, coğrafi yönden ilginç özelliklere sahip olduğu açıklanır. Eski adı İpek Yolu olan çizgide oluşunun tarih boyunca büyük önem taşıdığı anlatılır. Başlangıçta **"iki dükkan, bir hane; işte sana Gümüşhane"** tekerlemesinin yerini çok yönlü birikimlerin aldığı anlatılır. Kitabın ilginç bildirilerinden ikisi 27 Nisan - 4 Mayıs 1404 tarihleri arasında İspanyol Ruy Gonzales de Clavijo'nun Gümüşhane yöresinde yaptığı yolculuğu dile getirir. XV. yy Anadolu tarihi açısından da önemli bir belge sayılan bu seyahatın notları, hayli ilginç özellikler taşır.

Kitapta, Milli Mücadelede Gümüşhane'nin durumu da ele alınır. Ayrıca bu yöredeki Ermeni hareketleri, Şeyh Eşref ayaklanması, Gümüşhane'nin sancak dönemindeki mahalleleri, aileleri tanıtılır. Efsanelere, hikâyelere yer verilir; turistik değerleri ayrıntılı olarak irdelenir. Bunların yanı sıra yöredeki evlerin mimari özellikleri, halkın göç nedenleri, göç edilen Trabzon'daki Gümüşhanelilerin yaşamı örneklerle anlatılır. Kentin sağlık sorunları da bu sempozyumda belirtilir. Ele alınan yerlerden biri de mağaralar olur. Bunların yanında kentin sanayi durumu, hayvancılık sorunları (elmadan koyuna, ördekten arıya değin) ayrıntılı olarak incelenir. Tarımsal sorunlar da gözden kaçırılmaz. Gümüşhanevi olarak bilinen Hacı Ahmed Ziyauddin Efendi, Ömer Hulusi Efendi, Lütfi Fikri hayatı ve eserleriyle tanıtılır.

Kitapta ilgimizi çeken bir bildiride Dr. Eren Akçiçek "Tıbbi ve Folklorik Yönden Elma"yı anlatır. Ayrıca Zevraki'den, Gümüşhane masallarından, Saylazı (Posus)lı Nuri Baba'dan söz eden bildirilerin yanında, Ali Coşkun Hirik'in "Gümüşhaneli Şairlerde Coğrafi İlhamlar"ı konu eden ayrıntılı çalışmasını görürüz. Bir yörenin edebiyata yansıması ele alınır bu çalışmada. Masallardaki motifleri yansıtan çalışma, yöredeki sporun tarihçesi dile getirilerek son bulur.

Geçmişte ve Günümüzde GÜMÜŞHANE, bir kentin çok yönlü tarihine sahip çıkma bilincini taşıyor. Sempozyuma ve kitaba emeği geçenleri kutluyoruz. Bir yazı çerçevesine sığmayacak bu kitabın edinilip okunmasını diliyoruz. Kitap Gümüşhane Belediye Başkanlığından istenilebilir.

KIYI

MAHMUT MAKAL ANLATIYOR

"Köy Enstitüleri yalnızca öğretmen yetiştiren klâsik öğretmen okulları değildi. Köyler için öteki elemanları da sağlayan ve tarım yapan örnek kurumlardı." Köylünün yerinde eğitimini amaçlayan, halkın uyanışına ön ayak olan bu kurumlar, eğitim tarihimizde son derece özgün bir yapı oluşturmasının yanı sıra, yetiştirdiği binlerce eğitimciyle eğitimimize bir kişilik kazandırmış, bağrından çıkardığı nice yazar ve şairle önemli bir birikimi, edebiyat tarihimize nakışlamıştır.

Bu kuşağın önemli bir öncüsü de Mahmut Makal'dır. Makal "Bizim Köy" kitabıyla kırsal kesim insanımızın yaşamının yazı alanında temsilcisi olmuş, bu alanda gerek ülkemiz, gerekse dünya edebiyatına bir ses olarak katılmıştır.

Dergimizin bu bölümünde onun 6 - 7 Temmuz günlerinde çevresindeki yazar dostlarına anlattığı yazarlık serüveninden bir kesidi, hakkında yazılanlar, yazdığı kitaplar ve yaşamının değişik bölümlerinden bir renk taşıyan fotoğraflarıyla yansıtmak istedik.

1930 yılında Aksaray'ın Demirözü köyünde doğan, 1947 yılında İvriz Köy Enstitüsü'nü bitiren Makal, bir süre köy öğretmenliğinin ardından 1953 - 1955 yıllarında Gazi Eğitim Enstitüsü'nde öğrenim gördü. Yüksek öğrenimi sonrasında ilköğretim müfettişliği, Sağır ve Dilsizler Okulu'nda öğretmenlik yaptı. Hapisler, sorgular, sürgünler, açığa alınmalar, Bakanlık emrine alınmalar onu çok sevdiği mesleğinden istifaya zorladı. "Bizim köy" kitabıyla başlayan yazarlık yaşamı, yüzlerce yazılık birikimle, bir çoğu kendi içinde ayrı bütünlük taşıyan 16 kitaba ulaştı.

Derginiz KIYI'nın Makal'a ayırdığı bu bölüm, bu harekete omuz verenlerin tümünün emeğine bir saygıyı yansıtıyor.

Kuruluşunun 52. yıldönümünde, 17 Nisanların bayram sevincinde, bütün Köy Enstitülülere, Yüceller'e, Tonguçlar'a selam olsun.

KIYI

mahmut makal anlatıyor

● Yayıma Hazırlayan: **Ahmet ÖZER**

Geçen yıl 6 - 7 Temmuz günlerinde Baston ve Kültür Festivali için yurdun değişik yörelerinden pek çok sanatçı, yazar ve bilim adamı Devrek belediyesinin düzenlediği etkinliklerde buluşmuştu. Devrek tarihinde bu denli kişiyi ilk kez bir arada görüyordu. Anımsayabildiğim kadarıyla, Aziz Nesin, Burhan Günel, Hasan Kıyafet, Mehmet Yaşar Bilen, Ahmet Özer, Hidayet Karakuş, Feyza Hepçilingirler, Nafize Öztok, İbrahim Yıldız, Sami Karaören, Mehmet Güler, Metin Kökten, Ziya Mısırlı, Mehmet Yılmaz, İ. Behçet Kalaycı, İlhan Karaman'ın yanı sıra değişik üniversitelerimizde görevli bilim adamları, gazeteciler, sendikacılar, ressamlar bu önemli günlerin konuğu olarak bir güzelliğin paydasında Devreklilerle bütünleşmişlerdi. Festivalde ev sahipliği yapanların emeği, kuşkusuz bir coşkunun göstergesiydi.

Konuklar arasında Köy Enstitülerinin yetiştirdiği değerli eğitimci, yazar Mahmut Makal da vardı. Makal'ı tanıyanlar onun ülkemiz edebiyatında BİZİM KÖY kitabıyla açtığı çığırın, zaman içinde yaşamında oluşturduğu fırtınaları iyi bilirler. 40'lı yılların sonlarından başlayarak çok uzun bir dönem, yazdıkları ve düşündükleriyle tanım yerindeyse hep "başı derde girmiş" bir yazarımızdı.

Bir akşam şiirlerle kurulan söyleşinin boyutları giderek genişledi. İlhan Demiraslan'dan Cahit Külebi'ye, Behçet Necatigil'den Nazım'a nice şairin yüreklerimize kazıdığı duyarlığın yeliyle savrulduk. Sevgili Sami Karaören'in pırıl pırıl belleğinden fışkıran dizelerle, bir yaz gecesinin sımsıcak saatlerinde dupduru sular yudumladık. Bir geniş salonun yoğun gürültüsünden arınmak için salkımsöğüdün çevrelediği bahçede havuzun başındaki bir masaya geçtik. Sınırlı bir zaman dilimi içinde anlatılan her konu, gecenin geç vakitlerinde yüreğimize çarparak yankıyordu sanki. Sanatın nice dallarında ürün verenler ürünlerinden çok yaşadıklarıyla bir büyük denize akıyorlardı. Bu akışta doğal olarak gözlerimiz Makal'a yöneldi. Karaören'in dışında hepimiz ilk kez büyük bir serüvenin baş aktörünün anlattıklarının tanığı olacaktık. Yaşamlarını kitaplardan öğrendiğimiz, nice insanın ülkenin yazgısının tersyüz edildiği bir dönemdeki rollerini merak ediyorduk. Makal, bir büyük yaşamın kahramanı olarak sesiyle bir kalın kitabın yapraklarını çevirsin istiyorduk. Nitekim bu arayış içinde o, bizleri çok ötelere götürüyor; bir gerçeğin aynasında yaşananları birer düş gibi algılıyorduk. Yazarlar, devlet adamları, avukatlar, gazeteciler, kitaplar, dergiler, karakol, hapishane, kelepçe, Varlık, Cumhuriyet, nice güzel insan, bu güzel insanların soluğunu kesmeye çalışanlar, ardı ardına akıp geçciveriyordu gözlerimizin önünden. Ülkenin yarım yüzyılına tanık olmanın bilinciyle ve yaşanan pratiğin yaşamına kazıdığı kültürle anlatıyordu Makal.

Tarihin akışına karşı duranların hiçbirinin adı, ülkenin saygın tarihinde anımsanmıyordu; ancak, Makallar'ın, Baykurtlar'ın, Başaranlar'ın, Tonguçlar'ın... adları bir onurun simgesiydi artık. "Şiir akşamı"nın büyüsü belki de daha uzun sürebilirdi. Ancak gerek Mehmet Güler olsun gerekse ben olayım, Makal'ı bulmuşken Bizim Köy serüvenini dinlemek bir bahtiyarlıktı. Sevgili Karaören'in hoşgörüsüne sığınıp şiirden "Bizim Köy"e uzanmak istedik. Masamıza onur verenler Hasan Kıyafet'ten Hidayet Karakuş'a, Metin Kökten'den İ. Behçet Kalaycı'ya nice sanatçı dostumuz da bizlerle aynı damara bağlandılar.

Makal'la aynı günleri paylaşırken, geçmişten günümüze bir yolculuğa çıkalım dedik. Kitaplarını okurken aklımıza takılan, ancak bugüne değin sorma olanağı bulamadığımız kimi sorularla bir dönemin tanığının yaşadıklarına katılalım dedik. Sorduk, sözü Makal'a bıraktık, dinledik... "Bizim Köy"ün öyküsü nerden başlıyor nerde düğümleniyordu? Sorularımızı sorabilirdik artık.

AHMET ÖZER: Sevgili Mahmut Ağabey,

"Herifçioğlu sen Mişel'de koyuvermiş sakalı
Neylesin Bizim Köy'ü nitsin Mahmut Makal'ı" dizeleri sizinle özdeşleşen dizeler. Bu dizeleri **Bedri Rahmi**'ye yazdıran ortam, koşullar neydi?

MAHMUT MAKAL: Yıl 1950 **Bedri Rahmi, Paris**'e gitmiş. Ben ondan on beş yıl sonra 1965'te aynı kahveye gittim. **"Cafe Shop"** diye bir yer. **Bulvar Sen Mişel** iniyor, okullar yolu onu kesiyor. O köşede, **Arap** ve **Türk** öğrencilerin geldiği bir kahve, **Cafe Shop**. Orda böyle bir masada **Türkiye**'den **Bedri Rahmi** konuk gelmiş diye, oradaki doktora öğrencileri masanın çevresinde toplanmışlar. İşte ne var ne yok, haberler nasıl **Türkiye**'de falan derken, **Bedri Rahmi**, bu bizim küçük kitabın (Bizim Köy) çıkış haberini vermiş. **"Bugünlerde bir küçük kitap çıktı 'Bizim Köy' adıyla. Biraz onun çalkantısı var"** demiş. Öğrencilerden birkaçı sakallıymış. Biri **"Ne anlatıyor bu kitap"** diye sormuş. **Bedri Rahmi**, yıllar sonra Tünel'deki atelyesinde bana aynen anlatmıştı: Reis demişti. O hep söze **"reis"** diye başlardı. Dedim ki köylümüzün cehalet, sefalet içinde olduğunu, özellikle irticanın alıp yürüdüğünü, köylünün halini yansıtıyor kitap... Karşımda oturan sakallı doktora öğrencilerinden biri, yumruğunu pat diye masaya vurup, **"ne gezer benim Türkiye'mde böyle şeyler. Sefalet, cehalet, irtica..." Bedri Rahmi** bunun **Turan Güneş** olduğunu sonradan öğrenmiş. Buna bir mim koydum diyor. Akşama eve gittim bir şiir yazdım. Sabahleyin erkenden üzerinde fazla oynamadan, sıcağı sıcağına **Hüsam**'a (**Hüsamettin Bozok**) postaladım. **"Yeditepe"**ye yani. 1950 Eylül sayısında yayımlandı.

Biraz uzunca başlıklı şiir şöyle:

SAKAL - MAKAL
Yahut
Aferin oğlum Ahmet
Bu yolda devam et
Herifçioğlu' Sen Mişel'de koyuvermiş sakalı
Neylesin Bizim Köy"ü, nitsin Mahmut Makal'ı
Esmeri, sarışını, kumralı, kuzguni karası
Cebinde dört dilberin telefon numarası
bir elinde telefon bir elinde kesesi
Uyyy! yesun oni nenesi
Yesun oni nenesi

Soldan Sağa: Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Mahmut Makal, Sait Faik ve öğretmen Mustafa Üste. Burgaz Adası, 1952.

MEHMET GÜLER: **"Bir noktanın üzerinde durulmasını istiyorum. Bilinmeyen konulardan birisi. Bir anlamda da belgesel olsun şimdi. İnsanlık tarihinde gerçekten çok büyük mücadele verenler vardır. Bugünkü demokrasi düzeyimizi beğenmiyor, onu güdük buluyoruz. Oysa bugünlere ulaşabilmek için insanlık binlerce yıl mücadele vermiştir. Ta Sokrates'ten, Spartaküs'ten Hallacı Mansurlar'a, Tevfik Fikretler'den Nazım'a değin saymakla bitiremeyeceğimiz insanlık zinciri içerisinde büyük acılar yaşanmış, insanlar yine de istediklerine ulaşamamışlar. Bu zincir içerisinde saygıyla andığımız Türk düşün ve sanat hayatında bir Bizim Köy olayı var. Mahmut Makal aramızda. Bu güzel insanların mücadelesi insanlık tarihinde yerini aldı. Bugün artık bu insanlara daha çok şey yapmalısın, Bizim Köy'ü yazdıktan sonra "Sizin Köy"ü, "Onların Köyü"nü yazmalısın demiyorum. Çünkü bu bir görevdi. Onlar görevlerini tamamladılar, bize bıraktılar. Biz de başkasına bırakacağız. Bizden sonra gelenler de daha güzelini yapacaklar. Bu bir nöbet, bir bayrak yarışı. Şimdi Bizim Köy'ün öyküsünü biraz daha irdelesek. Hem belge olsa, hem geçmişi tazelesek, Türk demokrasisi, Türk Edebiyatı açısından sanıyorum yararlı olur."**

SAMİ İZGÖREN: **"Makal "Bizim Köy" kitabıyla Türkiye'yi sarstı ve Türkiye insanına çok şey öğretti. Ondan yıllar sonra da bu sefer aydın kesimi ikinci kez, Doğan Avcıoğlu "Türkiye'nin Düzeni" adlı kitabıyla sarstı. Bu iki yazar, iki önemli işlevi Türkiye'de sonsuz şekilde yerine getirmekle kalmadılar, ayrıca yurtdışına da taştılar. Bizim Köy, yurtdışında da ilgi gördü. Ama Türkiye'ye Bizim Köy'ün yaptığı işlev sonsuzdur. Her ne kadar Mahmut'u içeriye aldılar, sıkıntılar çektirdilerse de Bizim Köy'ün üstüne yüzlerce insan eğilmek durumunda kaldı."**

AHMET ÖZER:

"Mehmet Güler arkadaşımız bir istasyonda sevdiği biriyle karşılaşıyor, ancak tren de kalkmak üzere. Bu istasyonda sevdiğiyle ne kadar çok konuşabilirim telaşı içinde. Tıpkı benim gibi. Mahmut Ağabey'i hazır bulmuşken onun yıllar öncesinde yaşadıklarını kendi dilinden dinleyebilir miyiz heyecanı içindeyiz. O nedenle soru yağmuruna başlayalım dilerseniz.

Böyle bir kitabı yazmayı nasıl düşündün Mahmut Ağabey? Yazdıktan sonra yaşadıkların, bunları yazmasaydım, yargısını aklına getirdi mi. İvriz Köy Enstitüsü'nde okuduğunuz yıllardan başlayıp, Varlık'tan Yaşar Nabi'ye, ordan Bizim Köy'e ulaşan zaman diliminde yaşadıklarınızı dinlemek istesek neler söylersiniz?"

MAHMUT MAKAL:

"27 Nisanda (1991) **Pendik**'te kültürevinden çıktıktan sonra gittiğimiz lokantada aşağı - yukarı bunları konuştuk. Kayıt da yoktu. Bir çeşit yineleme olacak sorunuza vereceğim yanıt. Yine de ilk kez duyacağınız konular olabilir. Ben **İvriz Köy Enstitüsü**'nde okudum. 1947 yılının eylülünün sonlarında okulu bitirdim. Köy Enstitülerinin hepsinde olduğu gibi, bizim **İvriz**'de de **Halkevleri** olgusu içinde olduk. O dönemin gençliğinin içinde olduğu ortamı yaşadık. Bir taraftan Bakanlığın çıkardığı beyaz kaplı klâsikler kitaplığı dolduruyor, bir taraftan **Türkiye**'de çıkan aşağı - yukarı bütün gazete ve dergilere okul abone. **Halkevi** dergileri de vardı. Benim ilk şiirim **Halkevi** dergisi **Ülkü**'de çıktı. Şiirlerimize 5 lira telif ücreti veriyorlardı. 35 kuruşu posta masrafı olarak kesiliyor, 465 kuruş bize gönderiliyordu. **Köy Enstitüsü** öğrenciliğim sırasındaki harçlığım dergilerden gelen paraydı. 1945 - 1946 yıllarındaki telif hakları bugünkünden iyiydi. Zamanla değişti. O dönemlerde **Kayseri**'den **Erciyes**, **Sivas**'tan **Yayla**, **İzmir**'den **Fikirler**, **Edirne**'den **Halkevi** dergisi olmamasına rağmen **Dam-**

la ve Köy Postası, **Eskişehir**'den **Türke Doğru**. Bizim **Niğde**'den **Akpınar** ders aralarında, öğle paydoslarında beslendiğimiz dergilerdi. **Bunlarla dünyanın içine girerdik. Ayda Bir** dergisi, **Baltacıoğlu**'nun **Yeni Adam** dergisi, **Varlık**... **Varlık** o zamanlar boyut olarak küçüktü.

Bu arada en önemlisi, **Varlık** dergisiyle, **Yaşar Nabi**'yle temastaydık. **Varlık**'a şiirler gönderirdim. **İstanbul**'a, 1950 yılında **Bizim Köy** çıktıktan sonra **Varlık**'ın **Cumhuriyet** gazetesinin çağrılısı olarak gitmiştim. O zamana kadar **Yaşar Nabi**'yle hiç karşılaşmamıştım. Gerek bizim **Enstitü**'den gerek diğer **Köy Enstitüleri**'nde okuyan öğrencilerden dergilere şiirler gönderilirdi. Bu öğrencilerin şiirleri yayımlanırdı. Örneğin **Turan Aydoğan**'ın çok güzel şiirlerini okurduk."

MEHMET GÜLER:

"21 Köy Enstitüsü kuruldu. Bunlarda yirmibir bin öğrenci öğrenim gördüler sanırım. Köy Enstitülerinden ikibin civarında eli kalem tutan şair, yazar, romancı, öykücü yetişmiştir. Hiçbir kurumda bu oranda eli kalem tutan insan çıkmamıştır. Bunu neye bağlamak gerekir?"

SAMİ KARAÖREN:

"O yılların nitelikli liselerine bunlar meydan okuyorlardı. Ellerindeki kitaplar okuna okuna paçavraya çevriliyordu. Kitap dayanmıyordu bu çocuklara. Bu değerlendirmeyi Sabahattin Bey (Eyuboğlu)'den duymuştum. Çok mutlu oluyorum diyordu. Birinden diğerine, diğerinden öbürüne kitaplar elden ele geziyordu. Bunlar kitapları yiyordu sanki."

MAHMUT MAKAL:

"Özellikle **İlköğretim** dergisi, **Köy Enstitüleri** öğrencilerinin çoğunun şiirlerini yayımlayan bir dergiydi. O dönemde bize ulaşan klâsikleri, bağda, bahçede, iş aralarında okuyorduk. Şiirler üzerine **Yaşar Nabi**'yle yazışıyorduk. **Yaşar Nabi** bize paket paket kitaplar gönderir, arkadaşlarınız da okusun diye armağan ederdi. Aynı kitaplar kitaplığa da gelirdi. **Varlık**'a bir şiir bir yazı gönderene, oturur mektup yazardı **Yaşar Nabi**. Yayıncılıkta bu iş çok önemli. Bunu yapmayan gerçekten yaya kalır. Yıllar sonrasında bizler, **Ankara**'da çıkardığımız **İmece** dergisinde bunu uyguladık. Hiçbir kart yanıtsız kalmadı. Her yazıya, şu ya da bu açıdan yanıt verdik. Bunu **Yaşar Nabi**'den öğrendik. Gönderdiğim şiirler üzerine yazdığı mektupları durur bende. Aldığı şiirler için sadece iyi ya da kötü diye yazmıyor. Şiirleri irdeliyor, şu şu dizelerde daha olgunluğa ulaşmalısın diyordu. Ağabeyleriniz arasında şimdilik görünmemenizde yarar var, beslenmeniz açısından diye yazıyordu. Bir şiirimde **"Yele yele dolanırız / Bulgur bulgur olur toprak"** dizelerim için, bu çok güzel, öteki ikiliklerde de bunun havası var, ama bunun kadar güçlü değil; acele etme yazmaya çalış diyordu.

1946'nın ortasında **Varlık**'ın boyu büyümüştü. Bizlere

Makal, Ankara'nın Etlik Bağlarında Tonguç Baba ve eşi Nafia Tonguç ile. 1954.

"Yakında öğretmen olacaksınız, köylere gideceksiniz, bakın biz fikir ve sanat dergisiyiz. Biz fikri ve sanatı köye götürme sevdasındayız. Siz de köyünüzü bize tanıtın. Siz, şiirden ziyade düzyazıyla uğraşın ve köyünüzü tanıtın" diyordu. Köye öğretmen olarak atandığımızda da bizleri bu konuda isteklendirmişti.

Benim bir mektubumu **Varlık'ın** 1946 Ağustos sayısında **"Ayın Olayları"** sayfasında yayımlamıştı. Ben 1947, 30 Eylülde **Nurgöz** köyünde göreve başladım. Köylüyü razı ederek köyün camisinde öğretime başladım. Ama aklımda hep **Yaşar Nabi'**nin sözleri duruyordu. İşleri yoluna koyduktan sonra kendime bir program yaptım. Her gün küçük notlardan birini kaleme aldım. İlk yazılarımı el yazımla yazıp gönderdim. O günlerde hayli kâğıtsızlık çektim. Kasabada terzinin elbiseme sarıp verdiği kağıdı mektup kağıdı biçiminde katladım, ilk yazılarım bu elbise sargısına yazıldı. İki sayı yazılarım yayımlandı. İlk yazım 1948 Mayısında çıktı. **"Bir Köy Öğretmeninin Notları"** başlığını taşıyordu. Böylece **Varlık** dergisine girmiş oluyordum.

1948 - 1949 kışında daha çok üretimde bulundum. Bahar gelir gelmez de kâğıt aldım. O dönemde 1950 seçimleri yaklaşıyordu. Seçim ortamını yaşıyorduk. Bir yerde demokrasiyi yaşamaya çalışıyorduk. Demokrat Parti'nin irtica propagandası, fesi getireceğim, eski yazıyı getireceğim, Arapça ezanı getireceğim temeline dayalı bir ortamda, benim de yazılarıma ağır ağır politikanın karıştığını sezinledim. DP'nin bu politikası doğrultusunda şeyhler ayakladı, ağızları köpürerek sabahlara kadar zikir yapmaya başladılar. Sakallar uzadı. Köylülerin çoğu sakal bırakmaya başladı. O hava içinde yazıyordum yazılarımı. DP'ye de iğneyi batırıyordum.

AHMET ÖZER:

"DP'nin iktidara geldiği 1950 yılında, Türkiye'de birçok demokrat insanın, gerçek demokrasiden yana insanın, DP saflarında, onları destekler bir görünümde olduğu bir gerçek. Atatürk ve Cumhuriyet konusunda verilen ödünlerle yaşanan durum ortadayken, yeni bir partinin doğuş coşkusuna, kitleleri peşinden sürükleme tavrına, sizin kapılmayışınızı neye bağlıyorsunuz?"

MAHMUT MAKAL:

"Benim bu sele kapılmayışımda ne çok akıllı oluşumun payı var ne ileri görüşlülük söz konusu. Şu andaki düşünceme göre, o zamanda toprağa basışım ve halkın içinde oluşum, ordan gelenlerin köylüye nasıl değer verecekleri görüşümden kaynaklanıyor. Bu durum, olayın içinde olmam nedeniyle kendini gösteriyordu. Ancak şu bir gerçek, o yıllarda içimde iki dağ birbirine çarpıyordu. Birincisi, **Cumhuriyet Halk Partisi'**nin bütün olumsuzluklarını biliyordum. Ancak **Demokrat Parti'**nin iktidarına da fırsat vermemek gerekiyordu. O nedenle CHP'nin iktidarda kalması ehven-i şerdi. Çıkar söz konusu değildi. Çıkara kalsaydı, 14 Mayısta yaşımı büyütüp beni aday yapacaklardı. Bunu burda ilk kez açıklıyorum.

Evet yazmaktan, yayımlamaktan söz ediyordum. Bahar gelip yollar açılınca yazdıklarımı toptan postaladım. Gene el yazısıyla yazıyordum. Sayfanın tek tarafına yazıyordum. İlk öğrendiğim şey sayfanın tek tarafına yazmak olmuştur. **Yaşar Nabi** yazdığım yazılara oturup yanıt veriyor. **"Yazıların postadan çok pahalıya geliyor. Üzerine 'basılı kâğıt' yazarsan daha ucuza gelir"** diye uyarıyordu. Bunu hangi yazı işleri müdürü yazar, ya da aklına gelir? Bu kadar titiz adamdı **Yaşar Nabi.**

Muhtar Körükçü ile sayı aşırı yazardık **Varlık'**ta. Onunki **"Köyden Notlar"** benimki **"Bir Köy Öğretmeninin Notları"ydı. Yaşar Nabi** yazdığım notlar üzerine **"aman bunları kitap yapalım"** diye yazmıştı. Ancak **Yaşar Nabi** yazdığı mektubu taahhütlü olarak postaladığından, elime ne yazık ki çok geç gelmişti. O zamanlar atlı postacılar vardı. Adam hastalanmış, mektup taahhütlü olduğu için de mektubu kimseye emanet etmemişti. Bu yüzden mektup üç ay sonra elime geçmişit. **Yaşar Nabi** yazılarımı kitaplaştırmayı öneriyordu.

AHMET ÖZER:

"Köylüler sizin yazı yazdığınızı biliyorlar mıydı? Bizi niye bu gibi yerlere yazıyorsunuz gibi bir tepki söz konusu muydu?"

MAHMUT MAKAL:

"Birçok köylü **Varlık'**ta yazı yazdığımı biliyordu. O zamanlar köyde okur yazar pek yoktu.. **Varlık** bizim için o zamanlar çok büyük önem taşıyordu. Biz Enstitülerde tanıdığımız **Varlık'ı** öğretmen olunca köylere taşıdık. Muhtar odasında benim **Varlık'**ta çıkan yazılarımdan birini okumuşlar. Muhtar var, tahsildar var, Köy kâtibi var. Köy kâtibi Enstitü mezunu öğretmenlere düşmandı. Köylüleri birbirine tutuştururdu. Yazının okunması sonrasında bir kısmı bana geldiler. Köylülerimin politikacı esnaf ve memur takımından çok daha sağduyulu, **"aydın"** dediğimiz kesimden çok daha olgun olduğu bir gerçektir. Bana o yazıları yazdıran, beni olgunlaştıran o havadır. **Köy Enstitüsü**nde öğrendiğimiz bilgileri, köy odasında bir akşam oturmakla daha da pekiştiriyordu insan. **Tonguç** bana yazdığı bir mektupta **"bu yazılarda öyle bir uslûp ve eda şekli var ki, bu uslûp ve eda edebiyatımıza girdiği zaman ulusal edebiyat doğacaktır."** demişti.

Ben hemen **Yaşar Nabi'**yi yanıtladım. Mademki kitap yapmak istiyorsunuz yapın, **Varlık'**ta yapın dedim. O ocak ayında çıkaralım dedi. **Türkiye'**nin her yerindeki kitapçılarda ayın birinde memurlar maaşını almadan, **Varlık** dergisi ve kitaplar gelmiş olurdu. İşte bir dergicinin, bir kitapçının böyle sistemli ve titiz çalışması gerekir.

1950 ocağının ilk haftasında **Bizim Köy** çıktı.

AHMET ÖZER:

"Kitabınızın çıkışı üzerine oluşan yankılar nelerdi? Size ne gibi tepkiler ulaştı?"

MEHMET GÜLER:

"Cumhuriyet tarihinde ilk oluyor bu. Sizden önce Yakıp Kadri'nin Yaban'ı ve benzerleri var. Ancak onlar biraz daha dışardan bakıyorlar..."

MAHMUT MAKAL:

"Kitap çıktı. Ben **Ankara** yolu üzerinde **Aksaray'**a 45 kilo-

Soldan Sağa: (Ayaktakiler) Mehmet Başaran, Yaşar Kemal, Mahmut Makal, Talip Apaydın. (Oturanlar): Mustafa Baydar, Vasfiye Özkoçak, Fakir Baykurt. 1959.

metre uzaklıkta bulunan **Çardak** köyündeydim. Kitabı çıktığında görememiştim. Posta gelmemişti. Posta **Aksaray**'da bir manifaturacıya gelirdi. Giden gelen olmayınca çıkıştan haberim olmadı. Ne yazık ki kitabın çıkışını köye gelen validen öğrendim. **Niğde Valisi İbrahim Tevfik Kutlar**, köylüleri topladı. **"bu dedi, sizi kitabında yazdı."** İşte o zaman kitabımın çıktığını anladım. Köylülerin cami önünde ayakkabılarını çıkarttırdı. Bana dönerek **"Bak bakalım dedi. İşte hepsinin çorabı var. Sen yazılarında bunların çoraplarının olmadığını yazmışsın."** Sonradan öğrendim, valinin bu tepkisi, **Nihat Erim**'in kışkırtması sonucu gerçekleşmişti. Hatta **Celâl Bayar** beni **Çankaya**'ya çağırdığında **Nurulah Ataç**'tan duymuşumdur. **Ataç** o zamanlar **Çankaya**'nın **Fransızca** çevirmeniydi. **Ataç "burdan geçti dedi. Senin tutuklanman da salıverilmen de..."**

Validen birkaç gün sonra Bucak müdürü geldi. Yanında karakol onbaşısı ile birkaç da jandarma. Cebinden bir kâğıt çıkardı. Arama emriydi. **"Hoca kusura bakma, emir gereği arayacağız"** dedi. Bana gözdağı vermek istediler. Oysa orda yanımda sadece 3 - 5 kitap vardı. Kitaplarımın tümü kendi köyümdeydi. Bir süre sonra da köyden çağırıp tutukladılar. Asıl nedeni kitaptı. **Halkevi**nde ben köylüleri toplayıp konuşmuşum, komünistlik propagandası yapmışım, yenilikler gelecek demişim. Gelecek olan belliydi, o da **Demokrat Parti** iktidarıydı. **Halk Partisi** o zamanlar bir taşla birkaç kuş vurmak istiyordu: Demokrat Parti, komünistlerin sırtından iktidara gelebilir, demirciler, kömürcüler sizi yönetir deniliyordu. Güya ben, sözüm ona Demokrat Partili oluyordum, DP komünist partisi oluyordu; ben de onun propagandasını yapıyormuşum. Tutuklandığımı ertesi gün gazeteler yazmıştı. Mahkemeye ellerim kelepçeli götürülürken o zaman **Aksaray**'da eczacılık yapan **Nusret Ağabeyin** (**Nusret Kemal Otyam**) ezanesine uğradım. **Nusret Ağabey** birden beyaz gömleğini çıkartıp, **"ben postaneye gidiyorum"** dedi. Hemen **Cumhuriyet** gazetesine telgraf çekmiş. Bu durum bütün **Babıâli**'de duyulmuştu. Gazeteciler **Nihat Erim**'in etrafını sarıp durumu sormuşlardı. **Erim**'in beyanatını radyolar öğle haberlerinde vermişlerdi. Hapishanede radyo dinleyenler, **Erim**'in benden söz ettiğini söylemişlerdi. **Erim "Ben bu öğretmenin kitabını okudum"** diyordu. **"Bu kitapta anlatılanlar gerçektir. Bunları kimden saklayacağız?"** diyor, sureti haktan gönürerek, komünistlik propagandası yapmış da tutuklanmış demiyordu. Oysa beni tutuklattıran da oydu. Gözdağı verdiren de... Seçim yaklaşmış, kapıya dayanmıştı. Güya millete **"DP iktidara geliyor, sefaletten söz ediliyor"** mesajı vermek istiyordu. DP'liler de başlangıçta bu duruma sahip çıkar göründüler. Nitekim **Tevfik İleri, Samsun**'da DP adayı iken, **"beni seçip, Meclise gönderirseniz,** ilk **işim bu öğretmeni savunmak olacaktır"** diyordu.

Tutuklanmam üzerine bana sahip çıkanlar giderek arttı. Nitekim şair **Oktay Rifat, Samet Ağaoğlu**'nun ablası **Süreyya Ağaoğlu, Nâzım Hikmet**'in avukatı **Saffet Nezihi Bölükbaşı** avukatlığımı üstlendiler. **Oktay Rifat** ayrıca beni konu edinen **Bulut** adlı bir şiir de yazmıştı.

Haziran 1950'de ilk kitabının yayımlandığı günlerde, Cumhurbaşkanlığı Genel Yazmanı ozan Cemal Yeşil ile Çankaya'da... Ankara'ya ilk gelişi.

Çardak bizim Makal'ın köyü
Vali Bey'in kulakları çınlasın
At martini Debreli Recep

Yer gök dinlesin diye başlayan bu şiir; Fransızca, İtalyanca ve İngilizceye çevrilmişti.

İstanbul'dan avukatlar gelmeden acil olarak **Aksaray**'da **Yaşar Arıbaş** adında bir avukat tutmuştuk. Ancak onu hemen tehdit ettiler. O da bu davadan vazgeçmişti. Durum üzerine **Oktay Rifat** beni teselli etmişti.

Aksaray çarşısının bir ucunda mahkeme, diğer ucunda cezaevi vardı. Duruşmaya ellerim kelepçeli giderken, çarşının ortasından jandarmalarla birlikte geçmek zorunda kalırdık. O zamanlar araba hatta fayton bile yoktu **Aksaray**'da. Zaten çarşı da küçüktü. Herkes o anda dükkanındaki işini bırakır, yolun iki tarafına dizilir, beni seyrederdi. Böylelikle de adım her yerde duyulur olmuştu. Halka **"işte bu komünisttir"** diye göstermek istiyorlardı. Halk da doğal olarak bir komünist görmek için yollara diziliyordu.

Tutuklanmamın nedeninde benim komünistliğim yazılı. Köylüyü yok yere sefil göstermem yazılı. Ancak salıverilmeme bir kılıf uydurdular: **"Her ne kadar sefaletten söz ediyorsa da bu yaradılışıyla ilgilidir"** deyip salıverilmem kararlaştırıldı. Gardiyanlardan biri beni çağırdı; **"Toparlan çıkıyorsun"** dedi. Çıkışta eşyalar toplanır, kalanlara da lokum dağıtılır. Çıkarken, **"dur hele dediler, seni mahkemeden çağırıyorlar"**. Savcılar, hakimler çağırmışlar gittik. Hepsi benden özür diledi. **"Böyle şeyler olur"** dediler. Annem babam perişan olmuşlardı yaşadıklarımdan...

30 nisanda hapisten çıktım. **Cumhuriyet** gazetesi beni **İstanbul**'a çağırdı, 10 gün kadar da **Varlık** dergisinin konuğu oldum. **İstanbul** ayrı bir hikâye. **İstanbul**'da **Ferdi Öner** mihmandarlığımı yapmıştı. İşin gerçeği tutuklandığımda **Yaşar Nabi** beni destekleyen zehir gibi bir mektubu o zaman **Aksaray Cumhuriyet Savcılığına** yazmıştı. **"Tertemiz anadolu insanıyla uğraşmayı bırakın"** diye başlıyordu.

Yaşar Nabi'yi de komünist olarak biliyorlardı.

DP bizim bu durumumuzdan yararlandı. Ayrıca durumumuzu çok yönlü belirten Fransızca ve İngilizce birçok makale yayımlandı.

İstanbul'daki gezimden sonra **Ankara**'ya döndüm haziran ortalarıydı. **Cumhuriyet**'in **Ankara** muhabiri, **Mümtaz Faik Fe-**

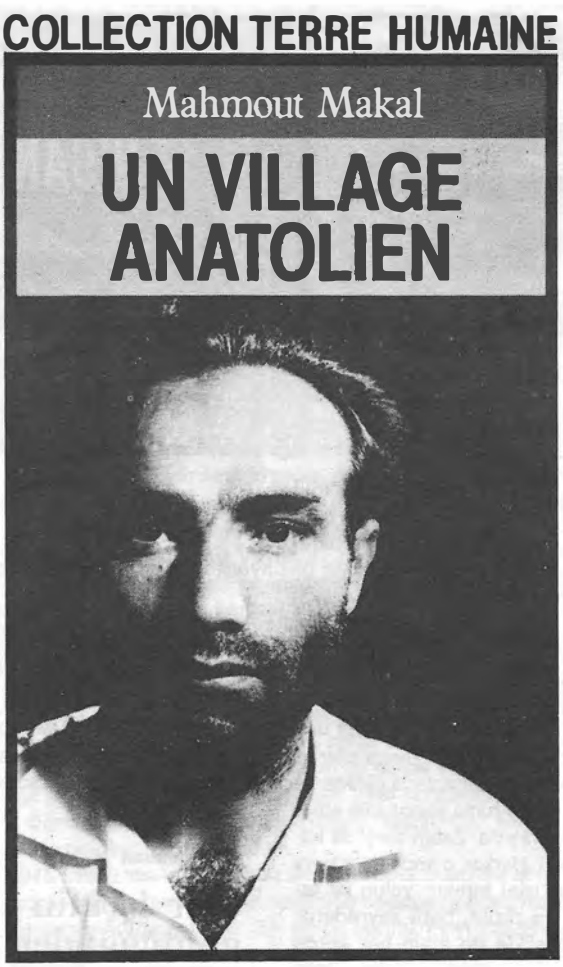

nik'in kardeşi **Faruk Fenik**'ti. Onun aracılığıyla **Çankaya**'ya çağrıldım. **Cumhuriyet "Celal Bayar Makal'ı kabul etti"** diye manşet atmıştı. **Bayar** bana **"gerçekten görev yaptığın yere gazete gelmez mi"** diye sordu. Gerçekten de gelmezdi. O zaman gurbet vardı. **Bayar "bir sorunun olursa Milli Eğitim Bakanlığına gitmene gerek yok, bana gel"** demişti. Ben bir kez daha gitmedim.

Zafer gazetesi o günlerde bana saldırıya geçmişti. Ardından kitabımın **İngilizce** basımına da tepki gösterdi. Gazete kitabımın **İngilizce** basımının kapağını yayımlamıştı. Kitap kapağının altına da bir yandan **"Menderes'in Anadolu'da yaptığı güzel işleri görmezlikten geliyorlar"** diye yazmıştı.

Daha sonra bildiğiniz gibi 1953 / 1954 öğretim yılında yüksek öğrenimim için **Gazi Eğitim Enstitüsü**'ne girdim.

★★

Makal'ın anlatıkları kuşkusuz bu noktada bitmiyordu. Dolu dolu yaşanmış bir ömrü dolduran nice acılar, nice sorunlar bir yerde ülkemizin demokrasi tarihinin de önemli bir kesidiydi. O gece **Makal**'ın anlattıkları arasına girip birkaçımız soru sorduk. Diğerlerimiz belki de sorulan soruları kendileri sormuşcasına kabullenmişlerdi. İşin ilginci **Makal**, sanki tüm soruları sorulmuş düşünerek yaşamının önemli bir kesidini ayrıntılarla anlatmıştı.

1950'lerden 1990'lara uzanan süreçte, bütün bu olumsuzluklar içinde üretilen değişik türdeki kitaplar, bugün 16 cilt olarak kitaplıklarımızı dolduruyor; yüzbinlerce insanımızla, yurtdışında edebiyatın güzelliğini yaşamına sindiren nice dünya insanı **Makal**'ın üretiklerini insan emeğinin, insan yaşamının özgünlüğü olarak alkışlıyordu. Nitekim 1989 yılının bir yaz gününde **İsvİçre**'nin **Geneve** (Cenevre) kentinin bir kitabevinde önüme çıkan Un village Anatolien (Anadolu'da bir köy - BİZİM KÖY) **Makal**'ın **Hayal ve Gerçek, Memleketin Sahipleri** ve **Kuru Sevda** kitaplarının toplamı olarak **Fransız** diline bir yeni tat olarak katılıyordu.

Özgeçmişinde değişik adlarla gösterilen tüm kitapları, 16 cilt olarak şu adları taşıyor:

- ZULÜM MAKİNESİ (2. bası)
- YER ALTINDA BİR ANADOLU (3. bası)
- HAYAL VE GERÇEK (7. bası)
- DEĞİŞENLER (BİZİM KÖY1975) (3. bası)
- BİZİM KÖY (13. bası)
- ÖTELERİN HAVASI (2. bası)
- KÖY ENSTİTÜLERİ VE ÖTESİ (2.bası)
- KURU SEVDA (4. bası)
- KALKINMA MASALI (4. bası)
- MEMLEKETİN SAHİPLERİ (5. bası)
- KÖYE GİDENLER (5. bası)
- BİR İŞÇİNİN GÜNLÜĞÜNDEN (2. bası)
- AĞLATI (2. bası)
- FAUST'UN DEDİĞİ (1. bası)
- BOZKIRDAKİ KIVILCIM (1. bası)
- KARANLIĞI ZORLAYANLAR (2. bası)

bizim Köy'ün ilk baskısı çıktığı günlerde Varlık Yayınları'nda düzenlenen imza gününde. Haziran 1950. Foto: Yaşar Nabi Nayır.

★★

Makal'ın yaşamının bir kesidini verdiğimiz bu bölümde onun gerek ülkemiz gerekse dünya basımındaki yerine bir göz atmak yerinde olur inancındayız.

türk basınında mahmut makal

Bizim Köy'ün sadece bir yazınsal yapıt gibi değil, Türk köyünün kalkınması, Türk köylüsünün insanlık haklarına kavuşması uğrunda yazılmış bir rapor, hatta isterseniz bir ithamname gibi okunması gerekir.

Yaşar Nabi Nayır (Varlık Dergisi)

Mahmut Makal yeryüzünde kültüre hizmet etmiş, dünyayı daha iyiye ve daha güzele götürmek için çaba harcamış dört kişiden biridir. Eskiden İstanbul İstanbul'du, taşta da taşra. Romancı, yazar, şair adam kentsoylu olmalıydı. Makal bu çerçeveyi parçaladığında bomba patlamıştı...

İlhan Selçuk (Cumhuriyet Gazetesi)

Mahmut Makal'ın rahat edebiyata rahatça vardığını sananlar aldanır. Zamanımızda edebiyatın böylesine, ancak ekmek gibi alın teriyle kazanılmış ve tadına varılmış bir kültürle varılabilir.

Sabahattin Eyüboğlu (Kitaplar Dergisi)

Türk köyünün çıplak gerçeğini bu derece keskin gölgesiz, süslü ve özentili cümlelerden uzak, fakat yine de içli bir üslupla önümüze seren bir başka kitap okuduğumu hatırlamıyorum.

Nadir Nadi (Cumhuriyet Gazetesi)

Varlık Dergisinde ara sıra bir köy öğretmeninin köyüne ilişkin çok güzel yazıları çıkıyordu. Bizim Köy'ü aldım, çok beğendim.

Nazım Hikmet (Yeni Dergi)

Ve kendimi Mahmut Makal dışında, romancı olan ilk Türk köylüsü olarak görüyorum.

Yaşar Kemal (Sanat Dergisi)

Bu güzelim yurdu bir hapishaneye çevirenler, insan haklarını hiçe sayanlar, anayasayı çiğneyenler kimlerdir. Yalnız kendileri bu yurdu seviyorlar, Makal gibiler yurtlarını sevmedikleri için mi, Türk halkının yararına kalemlerini kullanarak, lokmalarını kendilerine zehrediyor, çırpınıyor, anlayışsızlar elinde kahrolup duruyorlar? Yazık... CHP iktidarında böyle, DP iktidarında böyle oldu, yine de böyle oluyor.

Aziz Nesin (Akşam Gazetesi)

Mahmut Makal, gerçekçi Türk yazınının duygusal yaklaşımdan eylemci işleve geçişinde tohumu çatlatmıştır. Ardından gelmiştir öbürleri.

Adnan Binyazar (Sanat Olayı Dergisi)

Milletvekillerinin evrak çantalarında Makal'ın yapıtlarından birer tane bulunmalıdır.

Ercüment Ekrem Talû (Son Posta Gazetesi)

Amerika'da Türkiye hakkındaki yabancı dil yapıtlardan bir sergi düzenlememiz istenmişti. Katalogda Makal'ın çevirisini de bulduk. Aslıyla birlikte sergiye koyduk. Basmakalıp edebiyattan her anlamıyla uzak bir köy edebiyatına öncülük eden genç yazarın yapıtlarına böyle bir sergide yer vermek ödevimizdi.

S. N. Özerdim (Varlık Dergisi)

Mahmut Makal olayı, meziyet düşmanlığının yaşayan biçimine çok canlı bir örnektir. İdealist bir köylü genci köyünü olduğu gibi dünyaya tanıtmayı iş ediniyor ve ortaya halis ve temiz bir sanat yapıtı çıkarıyor..

Ahmet Emin Yalman (Vatan Gazetesi)

Remarque "Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok" adlı yapıtında koskoca bir savaşı anlatmış. Makal, hareketsiz, olaysız, mini mini bir köy içinde o savaş kadar olağanüstü bir yaşam kavgasını - Anadolu köylüsünün geçim derdiyle pençeleşmesini- aynı ilgiçlikle anlatıyor.

Vâ - Nu (Akşam Gazetesi)

Mahmut Makal, bir öncü, dünyanın çeşitli ülkelerinde ün kazanmış bir yazar, bir eğitimci. Seviniyoruz bizden de böyle biri çıktı diye. Kitapçılarda Fransızca, Almanca, İngilizce bir yapıtına rastlayınca, bir kitap kabında resmini görünce mutlu oluyoruz.

Oktay Akbal (Cumhuriyet Gazetesi)

Mahmut Makal'ın kitabını bir hamlede yer yutar gibi okuduktan sonra elimde olmayarak 'yaşşa Aslan!' diye haykırdığım zaman, saat gecenin üçüne çeyrek vardı.

Orhan Kemal (Yaprak Dergisi)

Mahmut Makal'lar, yurdumuzun gerçek yüzünü bize yetki ile gösteriyorlar. Kendi içlerine kapanmış aydınlarımızı uyandıracaklar, utandıracaklar.

Melih Cevdet Anday (Yaprak Dergisi)

Bizim Köy'ü yazan bir insandan bu ülkeye kötülük geleceğine inanamayız. Onun bu yurdu en az Niğde Valisi kadar sevdiğini biliriz.

Orhan Veli Kanık (Yaprak Dergisi)

Size ben Makal ayarında yüzlerce Türk sol yazarı, çizeri, sanatçısı, düşünürü sayabilirim. Siz bana Makal'ın eline su dökebilecek, yurt dışına adım atar atmaz sudan çıkmış balığa dönmeyecek on sağcımızın adını verebilir misiniz?

Refik Erduran (Milliyet Gazetesi)

Hak bildiğim yolda Makal gibi bir canyoldaşı daha kazanmanın sevinci içindeyim. Mahmut Makal'lar edebiyattan çok, bir memleket davası olan bu yolda başarılı olacaklardır.

Samim Kocagöz (Yeditepe Dergisi)

Edebiyatımızda yeni bir aşama belki de bu yapıtla başlayacaktır.

Samet Ağaoğlu (Varlık Dergisi)

Bu yazılarda bizim henüz pek alışık olmadığımız bir üslup ve eda biçimi vardır ki, köy dilinin ulusal yazınımıza mal olması için böyle yazılara pek gereksinim var. Onun için bu bakımdan da hizmetin büyüktür.

Hakkı Tonguç (Tonguç' Kitap)

Biliyor musunuz Makal'ın kitabı neden bunca güzel? Güzel bir kitap yazmaya özenmemiş de ondan.

Oktay Rıfat (Yaprak Dergisi)

Bizim köy bir sanat yapıtı olarak da büyük. Büyük çünkü kuvvetini dile getirdiği gerçekten alıyor.

Vedat Günyol (Yücel Dergisi)

Senin kitabı okurken yanımda anam da vardı. Güle güle katıldık gittik. Güldük arfıa, ne yalan söyleyim Mahmut, sen tıpkı Molyer'e benziyorsun. Nüktelerin zehir gibi. Geri tarafı neyse ne ama, hele bir hoca portresi çizmişsin... Bıçak yemin olsun, bıçak!..

Fakir Baykurt (Varlık Dergisi)

Makal, kuşağımızın zaferini kazanmış oldun. Yapıtın 'Hayal Şehir" gibi ödül kazanmayabilir. Fakat, okuması, yazması, anlama isteği olanların zihinlerini kazanacağı muhakkaktır.

Muzaffer Hacıhasanoğlu (Varlık Dergisi)

Birçok yazarın, bir sürü denemelerden sonra bile varamadığı salt edebiyat alanına Mahmut Makal, tek bir kitapla varıverdi. Ama onun yolunu hayat ve Türk edebiyatının yeni gelişme olanakları açmış bulunuyordu.

Ceyhun Atuf Kansu (Edebiyatçılarımız Konuşuyor)

Geri bırakılmış bir halkın acısını Makal ve Makal'lar çekecektir. Ama şurası bilinsin ki, tarihin kutsal sayfaları bu acı çekenlere yer verecektir, acı çektirenlere değil.

Ahmet Köklügiller (Çaltı Dergisi)

dış basında mahmut makal

İNGİLİZ BASININDA

Başarılı bir çeviri. Sadece ilkel bir Anadolu köyünün sosyal du-

Yaşar Nabi Nayır'la Kültür Bakanlığı Büyük Odülü verildiği gün, Ankara'da. Soldan sağa: Yaşar Nabi Nayır, Mahmut Makal. 1979.

rumunu anlatmakla kalmıyor, aynı zamanda Batı kültürü almış genç bir Doğulunun düşünce ve duygularını ve birdenbire gözleri açılan kuşağının şaşkın, duraksayan halini de anlatıyor.

The Times Literary Supplement

Çok ilgi uyandıran bir kitap. Yazarın mücadeleci ruhu, yenilmesi gereken birçok güçlüklerle karşılaşıyor. Alay ve nefretle yazıyor. Üslûbu sade ve tepeden inme.

British Book News

Çok etkileyici bir yapıt; önsözü ve yardımcı notları da çok yararlı.

Time And Tide

Bu ilginç çekici bir yapıttır. Mutlaka okunmalı...

Tribune'de Bruce Bian

Türk köylüsü arasından çıkan ilk işlek kalem. Makal unutulmaz şeyler yazıyor. Dikkatle okunmaya değer.

Western Mail

Eşine pek raslanmayan hoş bir kitap. Dünyanın hemen hiç bilinmeyen bir köşesindeki yaşamı, bu kadar doğru anlatan bir kitap şimdiye dek belki de yazılmamıştır.

Cape Times

ALMAN BASININDA

Makal, Anadolu'nun ortasındaki köylerin çaresiz durumunu, insanı sarsan bir gerçekçilikle dile getiriyor. İnsan onuruna yakışmayacak biçimde sürdürülen bu yaşamın öyküsü Orta Avrupalıyı sarsmıştır. Aklın alacağı gibi değildir.

Ervin Beier (Büchenzeiger) Temmuz 1971

Mahmut Makal, acı köy gerçeğini konuşma diline yakın yalın bir dille fakat empresyonist bir görüşle dile getiriyor. Bu yazılar edebiyat çevrelerinde bir olay yarattı. Hücumlara uğradı.

Prof. F. Rummel (Die Türkei Auf Dem Weg Nach Europa)

Bu yapıt, Türkiye'de ilk 'best-seller' ve Türkler arasında Kur'andan fazla okuyucu bulan tek kitap oldu. Bu başarının nedenleri çok yönlü idi. Bir kere, Türk halkının, yüzde seksenikisinin henüz köylerde yaşadığı bir dönemde, köy yaşamı yazdıklarını ayrıntısına kadar bilen bir yazar tarafından kaleme alınmıştı.

Prof. Petra Kappert, (Frankfurter Allgemeine Zeitug 9.1.1982)

DÖRT ÜLKE BASININDA

"Bizim Köy"de anlatılan toplumsal, kültürel ve insancıl sorunlarla köyün kalkınması yolunda Makal ve arkadaşlarının gösterdikleri ülkücü çabalar, bence yalnız Türkiye için değil, öteki uluslar, özellikle Türkiye'nin komşuları için büyük bir önem taşımaktadır.

(Soldan sağa) Sami Karaören, Ahmet Özer, Mahmut Makal, Mithat Yaban, Mehmet Güler, İbrahim Tığ, Hidayet Karakuş. Devrek, 7 Temmuz 1991.

Dr. Uriel Heyd (İsrail)

Bizim Köy, açlıktan, soğuktan,boş inanışlardan, adaletsizlikten, insan zekâsından söz eder; çağımızın olgularını yansıtır. Çağdaşlaşma ve kalkınma hareketlerinin öncüsü Kemalist devrimin sonuçları böyle mi olacaktı. Onurlu, bağımsız, kahraman bir halkın başarıları nerede?

Mondadori (İtalya)

Makal'ın kitabı, Amerika Üniversitesi'nde yetişmiş Türk gençliği üzerinde kaynaşmalar yarattı ve ümitsiz, ama içe işleyen haykırışı bütün ruhlarda devrimci inancı körükledi... Yazarın anlatım gücünü ve çağdaş anlayışını takdir edeceksiniz...

P. Papados (Yunanistan)

Makal bu akımda, Anadolu'yu bize bütün çıplaklığıyla gösteren ilk şahsiyetlerdendir. Onun çağdaş Türk edebiyatına hizmeti başkadır. O bütün çağdaş Türk yazarlarından önce Anadolu'yu olduğu gibi dünyaya tanıttı.

Rıza Mollaf (Bulgaristan)

FRANSIZ BASININDA

Bir köy öğretmeninin yazdığı bu olağanüstü belge, İngiltere'de olduğu gibi Rusya'da da geniş bir okur kitlesi bulmuştu. Fransa'da aynı şeyin olmasını dileyelim.

Paris - Normandie, 15 Kasım 1963

Mahmut Makal'ın sade, dolaysız neredeyse acemice yazılmış kitabı küçüklü büyüklü bir yaşanmış - hikâyeler dizisi halinde sunulmuş. Bazı bazı biçim bakımından basit olsalar bile, hepsinde korkunç bir acılık var. **Bir Anadolu Köyü**, yaşanmış bir tanıklık. Yazarın mizahı altında her zaman belli olan bir acı çığlığı.

Le Monde, 21 Aralık 1963

Yazar, Menderes'in yıldırımlarını üzerine çekmiş olan bu yazılarında, yorulmak, bıkmak bilmeden, sade, dolaysız bir dille, acemiliğiyle bile insanı duygulandıran bir deyişle köylü sınıfının içinde tuttulduğu ortaçağ öncesi karanlığını gözler önüne seriyor.

Nouvelles Littéraires, 30 Ocak 1964

Tanıklığından dolayı hapse atılmış yazarın satırları arasında, işlenmemiş halde bir toplumbilim, insanı altüst eden bir belge özelliği seziliyor.

Libre Belgique (Brüksel), 24 Ocak 1964

Ciddi görünüşü ve ateşli anlatımı, sözündeki doğruluğu ve sakınmazlığı ile Makal, kolayca boyun eğecek kişilere benzemiyor. Doğru bildiğini söylemeye, cehalete ve yoksulluğa karşı savaşına devam ediyor. Durmadan yazıyor; kitapları İngilizce, Rusça ve Fransızca dillerine çevriliyor.

Sophie Lannes (Sante du Monde, Aralık 1966)

Derleyen ve Çeviren: Prof. Tahsin Yücel

karadeniz müziği üzerine müzisyen volkan konak'la söyleşi

● Söyleşen: **Ahmet ÖZER**

- Volkan, bu yörenin bir insanı olmana karşın burda çok kişi senin etkinliklerinden haberli değil. Dilersen önce kendi dilinden özgeçmişini sunalım okurlarımıza.

- 1967 yılında Maçka'nın Yeşilyurt köyünde doğdum. İlk ve ortaöğrenimimi Maçka'da tamamladım. Lise 1. sınıfta iken, İstanbul'dan lisemize **Nurdoğan Tipi** adında bir müzik öğretmeni gelmişti. Sevgili öğretmenim bir yeteneğim olduğunu görmüş olmalı ki sürekli benimle ilgilendi. lise sonrasında, benim, konservatuara girmemi istemişti. O nedenle de çok sıkı bir çalışmaya girdik. Liseyi bitirdikten sonra üniversiteyi kazanmıştım, ancak aklım hep konservatuardaydı. Nitekim İstanbul'a bu amaçla gittim. Nurdoğan öğretmenim benimle üç ay düzenli bir çalışma yaptı. Onunla Muammer Sun'a gittik. Sun'dan kulak, ritm duygusu çalışmaları aldım ve İTÜ Türk Müziği Devlet Konservatuarına girdim. Sevgili öğretmenim benimle çok ilgilendi, beni sınava hazırladı, beslenmeme varıncaya değin yoğun ilgisini gördüm. Konservatuarda iki basamaklı bir sınavdan geçtik. Ritm duygusu, kulak ölçme... Bir enstruman çalma koşulu aranmadı. Tamamen duyumla, yetenekle ilgiliydi. Sınavı kazanarak Halk Müziği bölümüne girdim. İlk iki yıl, Türk Sanat Müziği ve nazari dersler de okuduk. Okulumuz beş yıllıktı. Bir yılı hazırlık olmak üzere beş yıl okudum.

- Burada neler okudunuz, müzik alanında öğrendiklerinden söz eder misin?

- Türk müziği ile ilgili tüm dersleri aldık. Edebiyattan tarihine değin Türk müziği makamları, repertuar, şarkı okuma, halk müziği repertuarı... Bir meslek sazı seçiyorsunuz. Ben bağlamayı seçtim. Burayı bitirdikten sonra 1985 yılında İstanbul Radyosunun ses sınavını birincilikle kazandım, bant yapmaya başladım. Konservatuar sonrası İTÜ'ye bağlı Sosyal Bilimlerde mastırı kazandım.

- Konservatuar eğitiminin dışında burda farklı olarak neler veriliyor?

- Burda da konservatuardaki hocalarımız derslerimize geliyor. Olaya biraz daha geniş bakılıyor. Burada araştırma nasıl yapılır öğretiliyor; araştırma teknikleri, metodlar üzerine çalışma yapılıyor.

- Sevgili Volkan senin somut olarak ne gibi etkinliklerin oldu. Bu konuda öğrendiklerin çalışmalarına nasıl yansıdı?

- İlk iki yıl, kemençe dinlemenin, horon izlemenin çok uzağındaydım. Daha sonra enstrumanları tanıyınca kemençenin farkına vardım. Kemençe Türkiye'de tek polifonik (çoksesli) saz. Çok değişik tınısı olan saz. Özellikle Trabzonlu olan Cavit Şentürk'ün, Abdurrahman Yıldırım'ın özendirmeleri ilgimi yoğunlaştırdı. O noktada, bu alana bir dönüş oldu benim için. Adamlar ibadet yapar gibi oynuyorlardı.

- Senin için bir yönlenme oldu diyebilir miyiz? Bir yerde kaynağına inme...

- Ben Karadeniz alanındaki boşluğu gördüm. Bu alanda hiçbir bilimsel çalışma yok. Müziğimiz içki masalarında meze oluyor, sarhoş eğlendiriyor. Konservatuvarda okuyup mastır yapan tek Trabzonlu olduğum için kendimi değişik bir çalışma konusunda zorunlu hissettim. Bu amaçla da köylere gittim. Burda, Maçka'nın köylerinden İspela, Zanoy, Soldoy vb. yerleşim alanlarında 200 - 300 türkü buldum, bunların 200'ünün notasını yazıp derledim, 10 tanesini radyo repertuarına verdim, hepsi geçtiler.

- Derlediklerinle ilgili bir bilgi versek, adları nelerdir?

- Soğuk soğuk akayi... Anam beni vay beni... Kugu daldan aşağa... Kapısının önünde... Yan yana oturalım... Atma beni yabana...

- Derierken senin ne gibi katkıların oldu? Yani türkünün otantik yapısına senin kattığın neler olmuştur?

- Birinci planda okuyacak kişinin yetkinliğine önem veriyorum. Örneğin İspela köyünden Mehmet Alan varken başka kimseyi dinlemek gerekmiyor. Önce bir Meclis kuruyoruz. Orda türküleri bilen 3 - 4 kişi daha alıyoruz, onlar hatırlatma yapıyorlar. Bunların yanında birçok konser dinletimiz oldu. Yavaş yavaş Karadeniz bölümünü üstlenmeye başladım. 3 - 4 tane TV programım oldu.

- TV'deki programlarını izleyemeyenler açısından bir bilgi versen iyi olur sanırım.

- Birincisi "Türkü Defteri"ydi. "Giresun karşılaması"nı örnekliyor, oyunu ve müziği ile. Biri 'Kuşak Programı'nda vardı iki türkülük. Maçka türkülerinden örneklemiştik. Fazla bir özelliği yoktu. Şu anki konumum gereği istediğim şeyleri yaptım söyleyemem. Ayrıca bir kaset çalışmam oldu. Bunda amacım, ölmeye yüz tutmuş, 100 yıllık türküleri araştırmak... Sözgelimi: Yan yana oturalım dizin dizime vursun...

- Bu türkü repertuara ne zaman alındı? Kaynağını hep merak etmişimdir.

- Bu türkü hemen hemen her yerde bilinen bir türküdür. Varyantları var, hicaz makamında çok eski bir türküdür. Mehmet Alan bana bu türküyü babasından dinlediğini söylemişti. Bu türküleri korumak için folklorik bir çalışma şeklinde kaset çıkardım. Mehmet Alan, Celal Bahçekapılı çok değerli birer kaynaktı. İkisi de öldü. Soldoy'da Osman Genç var. "Gubanim Osman" diyorlar ona. Zamanında İstanbul Radyosunda "Yurttan Sesler" programında kemençe çalan bir sanatçımızdı, şimdilerde köyünde...

- Senin yaptığın kaset, bu alanda yapılan kasetlerden ne gibi farklılıklar taşıyor? Yapısal olarak ne gibi özellikleri var?

- Bu kasetimde otantikliğini bozmadan söyleyişinde, müziğinde dolu dolu türkünün bütünlüğünün olmasına dikkat ettim. Nota yazımından okuyuşuna, diksiyonuna kadar hiçbir şeyini bozmadan türküyü vermek istedim. Bunu yaparken kemençenin yanında diğer sazları da kattım.

- Örneğin hangi sazlar yer aldı?

- Nefesli sazlardan kaval vardı, bağlamalar vardı. Bunların birlikte sergilenmesini istedim. O kasette on'dan fazla enstrüman var, hepsi de Türkiye'nin en iyi sazları. Mehmet Erenler'den Ersin Baykal'a kadar...

- Burda şunu sormak istiyorum: Karadeniz müziğinde ağıt var mıdır? Varsa bir örnek gösterebilir misin?

- Yöremizde vurma, vurulma olayları çeşitli cinayetler oldu yıllarca. Bu nedenle ağıt kesinlikle olmuştur. Türküde bu yol havası şeklindeydi. Bu ağıtlardan "almazdım İsmail'i", "Alim", "Pirali", "Şişmanoğlu" ve en son olarak Maçka / Kuştul'da benim derlediğim hicaz makamında olan vurgun olayı. Vurgun ve kız kaçırma olaylarında ağıt öne çıkıyor.

- Bu uzun havaların diğerlerinden farkı ne?

- Bilindiği gibi Karadeniz havasında bir kıvraklık vardır. Horon-

da da o coşku vardır. Horonda önce horon kurulur, sonra giderek doruğa ulaşılır, orda bitirilir. O nokta bir ihtiyaçtır. Uzun hava türküde, bir "mola verme" anlamı taşır. Ben diğer yöreleri de inceledim, bizim yöre insanının söz unsuru çok güçlüdür, her düşüncesini, sevincini, öfkesini, kavgasını türküye vurup anlatabilir. Örneğin **Hıdırnebi** şenliklerinde Ali vuruluyor, annesi ona ağıt yakıyor, cenazelerimizde de ağlama gaydesi, ezgi biçimindedir, uzun hava türüdür.

- Sevgili Volkan, çalışmalarınız bir yöreyi öne çıkarıyor. Çok yönlü müzik eğitimi aldınız, müziğin içinde hayli yıldır varsınız. Bu müziğin geliştirilmesinde, senin Karadenizli olmanın rolü var kuşkusuz. Senin konumunda olmayanın bu alanda istenilen düzeyde bir çalışma yapması olası mıdır? Bu iş bir sevda temeline mi dayanıyor?

- Özellikle Karadeniz ve Azeri müziğinde tamamen bir ağız olayı var. Söyleyişte bir farklılık var. Burda şunu belirtmek isterim: Karadenizli olmayan istenilen düzeyde ne bu yörenin türküsünü söyleyebilir,ne de kemençe çalabilir. Nereyi bitirirse bitirsin fark etmez.

- Bu işin sonradan öğrenilmesi çok zor diyorsun sanırım.

- Evet. Yöreden olmayan bu türküleri söylüyor,ancak bu bir taklit oluyor. Hatta zaman zaman izleyenlerin TV'yi kapattığını söyleyebilirim. Oysa kendimden örnek vereyim: Ben türküyü okurken çimendeki tezeği, yayladaki çiseyi anımsıyorum. Urfalı bunu okurken bu türküye ne verebilir?

- Konservatuvar sonrasında sizleri bir alana yöneltme söz konusu olmuş mudur? Senin bu yöreyi seçmende bir yol gösterildi mi?

- Tek bir yörede çalışırsam daha başarılı olabileceğimi anladım. Bir şeyi özüne bağlı otantik olarak ele aldığımız zaman diğer yöre insanı da bunu dinliyor. Örneğin Afrika müziğinin ilgiyle izlenmesi bu otantikliğinden geliyor. İyi müziğin her yöreden dinleyicisinin olacağına inanıyorum.

- Senin bu alandaki çalışman bir doruğa ulaşırsa, ondan diğer yörelerimizde yaşayan insanların haz alması söz konusu olmasa da özgünlüğü konusunda yargıya varacakları bir gerçek değil mi?

- Evet. Karadeniz konusunda konservatuvarda hiçbir şey bilinmiyor. Kemençe üvey evlât. Zurnanın hocası var, kemençenin yok. Bizim araştırmamıza yönelik bir kaynakta, kemençe özgün bir sazdır ama nota ile çalınmaz deniliyor.

- Sence kemençe nedir? Bu sazı nasıl değerlendirliyorsun?

- Kemençe aslında ses alanı çok geniş değil. Bizim türkü formumuza bakın o kadar geniş değil. Türkülerimiz en çok 5 - 6 ses arasında oynarlar. Çalınış tekniği olarak kemençe çok zor bir sazdır. Bunu yöreden pişmeyen biri çalamaz.

- Kemençeyi kendi yöresinde tanıyarak çalanın yanında sonradan bir yöntemle öğrenenleri görüyoruz. Bu iki durumu nasıl değerlendirliyorsun?

- Benim makbulum, usta - çırak ilişkisiyle yetişendir. Teknikle yetişen insan, bilinçli bir insansa yöredeki insanları da izler, tekniğini onlarınkiyle birleştirebilir, doruğa ulaşabilir.

- Demek ki teknik önemli, ancak kaynaktan gelen duyarlığı da yabana atmamak gerek.

- Müzik ne okunabiliyor, ne öğretilebiliyor, görerek, duyarak yaşamak önemli. Sazın tekniğini alacak, notayla gösterilmeyen veya anlatılamayanları da görerek kapacak...

- Yani bir yürek düşürme söz konusu, ona duygularını katacak, onunla harmanlanacak... Bu noktada şunu sormak istiyorum: Sizlerin İstanbul'da kendi yörenizin türkülerini icra ettiğiniz bir ortamınız var. O ortamdan söz edelim biraz. Orada yapılan müzikle, insanların dünyalarında neler oluşuyor, siz neler gözlüyorsunuz?

- Bunlar insana coşku veriyor. Ben ressam gibi bir resim çizmeyi düşünüyorum. Herkesin bu resimden nasiplenmesini istiyorum. Müziği de kendim için yaptığımı söyleyebilirim. Oraya gelenlerin mutlu olmasını istiyorum. Gelen herkes de bir şeyler buluyor.

- Bilsak'ta gurbet - Sıla salıncağında salınan insanlara kendi yörelerinden son derece ilginç ezgiler sunuyorsunuz, duyarlıklar taşıyorsunuz, onlar bu müziği dinlemekle, yaşadıkları bir mutluluk var, o ortamla ilgili neler söylemek istersiniz?

- Bilsak sanatçı kesimin, sanatseverlerin gittiği bir yer. Burayı amaçlı seçtim. Böyle bir salona ilk kez kemençe girdi. Orda caz konserleri yapılıyordu. Kemençemizin de özgün bir saz olduğunu duyuralım diye bu işi başlattık. Ben kemençeyle okurken, arkamda dia gösterisi yapılıyor, Maçka deresinin görüntüsü gösteriliyordu. Maçka türküleri okuyordum. Edebiyatımızdan örnekler veriyordum, her dinletide bir enstrüman tanıtıyordum. Örneğin tulum, çoban kavalı, kemençe ve zurnayı en yetkin kişileri çağırıp onlara çaldırdım. Olaya ciddi bir boyutta yaklaştığımız için de ilgi görüyordu. Oradaki Karadenizli insanımızın bu yörelere büyük bir özlemi var. Bu programla duygulanıyorlar. Kimi zaman panel, sempozyum da düzenliyoruz. Her kesimden insan geliyor oraya. Program sonunda da bir fotoğraf çektirmeyi hiç ihmal etmedik.

- Orda kaç kez konser verdin?

- On kez oldu. Bunu Maçkalılar Derneğine taşıdım. Burda her ayın ilk cumartesi günü yirmi dakikalık bir program yapıyorum. Hasan Tunç'la başladık Cemile Cevher'le sürdürdük, sesleriyle, taş plaklarıyla...

- Yöremizden halk türkülerine emek verenlerden gerek yaşayanların, gerekse bugün yaşamda olmayanların emeklerinin dile getirilmesi çok güzel bir çaba.

- Ayrıca Türk müziği, popüler müzik alanında çalıp söylediğim programlar gerçekleştirdik. Çalışmalarımız sürüyor...

- Çağdaş sanatçılardan, modern şiirden kendi formunuzla dile getirdiğiniz örnekler var mı? Bu konuda neler düşünüyorsun?

- Ona yeni yeni gereksinim duydum. Büyük kentlerde yaşayan Karadenizliler kemençe dinleyince mutlu oluyorlar. Örneğin Ömer Kayaoğlu kemençeyi dinleyince doğduğu köye, Mağura'ya varıyor. Anılar tazeleniyor ancak çağdaşlık özelliklerini taşıyan müziği gerçekleştirmek için yeni arayışlara girmemiz gerekir. Kemençede bir yüz eskimesi oldu, onu çok değişik alanda kullandık.

Volkan Konak (sağda), şair Ömer Kayaoğlu (solda) ve şair Celâlettin Algar'la.

Buna bir kariyer kazandıramayacağımı anladım, değişik bir taktik uygulamayı düşündüm. Edebiyatımızla müziği birleştirip bir senteze varmak istedim. Ömer Kayaoğlu'nun Tonyalım şiirini besteledim. Beklediğimden de iyi oldu. Tonyalı insan gözünüzde canlanıyor, şiirdeki yumuşak sertliği yakalıyorsunuz. Kayaoğlu'dan başka Yaşar Miraç'ın kimi şiirlerini besteledim. Bestelerim on beş tane oldu. Amacım iki müzik yaratmak. Biri sonuna değin otantik, hiç özünü bozmadan kemençeyi ve söz unsurunu klasik bir formda sergilemek. Öteki de bizim ritmimizi, duygularımızı, vurgularımızı taşıyan bir müzik türü. Daha anlaşılabilir, sözüyle, müziğiyle daha güncel, daha popüler müzik yaratmak. Bunu da ben gitarla sergiliyorum. Buna gereksinim var. İstanbul'da diskoteklerde büyümüş adam kemençeyi nasıl dinlesin. Zorlamadan, kırmadan o insanlara yaklaşılabilir. Ona kemençeyi dinletebiliriz.

- Kemençe bir yerde bizde hep bir mizah aracı oluyor değil mi? Kemençe; maniyi, Karadeniz insanını, Temel'i konu alan fıkraları anımsatıyor, çok yöresel bir özellik taşıyor. İstanbul bir yana diğer yörelerdeki insana da fazla bir şey anlatmayan bir saz. Buna nasıl bir işlev kazandırmak gerekiyor?

- Otuz kişilik bir orkestra düşünün. Sekiz kemençe aynı yayda, aynı baskıda çalışıyor. Keman bölümü gibi. Yanında diğer sazlarımız, arkada büyük bir koro, arada Karadeniz halk danslarını sergileyen bir topluluğu düşünün. Bırakın diğer yöreleri, herkesi ayağa kaldırır. Korkunç bir tınıdır bu. Çağımızda artık kemençeyle tek başına icra yapılması bir yerde monotonluk yaratıyor.

- Kemençenin tarihçesi konusunda bir araştırma yapıldı mı? Kemençe buraya özgü mü? Değilse buraya nereden getirildi?

- Bu konuda çok araştırma yaptım. Bahattin Ögel ve yandaşları, bunun Ortaasya'dan geldiğini söylerler. Bunun yanında XII. yy Fransasında kilise duvarlarında kemençenin kabartma resimlerini buluyoruz. Ayrıca Oğuzların bir boyu Çepnilerin bu sazı getirdiği de söylenir. Çepniler geldiklerinde sur dışında yerleştiler. Sur içindeki insanların müzik konusunda hiç mi bir beğenisi yoktu? Yaylı sazlara her yerde rastlamak mümkün. Şekil olarak Ortaasya'dan gelmişse de çalış, icra tekniği olarak diğer Avrupalı, Bizans ve Rumlardan etkilenmiş ve pişmiştir Karadeniz'de. Bence buna Karadeniz sazı denilmelidir. Bu saz burda pişmiştir.

- Dünyanın her hangi bir yöresinde buna benzer bir saz var mıdır?

- Evet. Türk boylarında, Ortaasya'da var. Çalış tekniği olarak, orda çift sesli kullanıldığını yazıyor Bahattin Ögel. Şekil olarak da Azeri kemençeleriyle benzerliği var. Ancak horonun hiçbir yerden gelmesi söz konusu değil. Horon tamamen Karadenizli bir yapı taşıyor. Örneğin dalganın kıyıya vurup geri çekilmesi, insanların tarlalarında ayıklama yapması, volar dediğimiz toprak yığınlarının topuk ile itiklenmesi, hamsinin kuyruğundan tutulup sallanması, doğanın sertliği her şeyiyle bizim... Horon Karadeniz dansıdır.

- Müzik ve folklorun yöre insanının kişiliğiyle örtüşmesi üzerine neler söylemek istersin?

- Müzik, folklor, ezgiler her şeyiyle insanın yaşamıyla yoğrulmuştur. Yaşantısıyla, coğrafi konumuyla şekillenmiştir. Örneğin Ege yöresindeki Batıdaki kılıç kalkan ekibi, yörenin işgal görmesiyle ilgilidir. Doğu soğuk olduğundan kıyafetleri çok yünlüdür. Karadeniz'de arazinin zorluğu, insanın çalışkanlığı, kıvraklığı yansımıştır folkloruna.

- Gözlemlerinin ilginçliğine temel oluşturan kaynaklar neler olmuştur?

- Araştırmalar yaptım. Biz horoncular bir araya gelip figürleri tek tek inceliyoruz. Tezimde de bunu anlatacağım. Horonun her figürü Karadenizli'nin yaşantısını anlatmaktadır. Kız horonunda ellerin yukarı kaldırılması ayıklama anlatır. Horonda uzun adımlar yoktur. Karadenizli ya balık avlamadan dönüyor, motorun güvertesinde oynuyor, ya da her tarafı yokuş olan yörede, bir düzlük bulmuş orda oynuyor. Hatta Japonlar horoncuların bellerindeki metallerin çıkardığı şak şakları denizin dalgasının kıyıda çakıl taşlarına vurarak geri çekilmesi olarak değerlendirmişlerdir.

- Peki Karadeniz yöresindeki kemençelerin ses ve ezgi yapısıyla ilgili nasıl bir değerlendirme yapmak istersin? Örneğin Sürmene'den Maçka'ya, ordan Görele'ye uzanan çizgide özgün olanı söyleyebilmek olası mıdır?

- En oturaklı ve sağlıklı havalar, kemençenin özünü veren türkü gaydeleri oturak havaları, sohbet havaları, ezgileme havaları Maçka, Akçaabat, Tonya, Ağasar ve Sürmene'de vardır. Akçaabat'ta horon ağırlıklı ezgiler vardır. Çaykara'da Rum havaları vardır. Onlar kıvrak ve kemençeyi kemana yakın çalıyorlar. Giresun Görele'de bizim havalardan uzak daha çok köçekçe havaları vardır. Farklı bir kemençe çalıyorlar. Ritm de farklıdır.

- Kemençenin sesinin yankılandığı bir sınır çizer misin?

- Merkez Trabzon. Rize'nin bir bölümü. Ağasar, Şalpazarı, Beşikdüzü, Çavuşlu, Görele. Tirebolu'yu geçince farklı bir yapı oluşuyor.

- Yöreden etkileşim oluşturan, ustalardan, bu alanda ses getiren kişilerden söz edelim biraz da.

- Örneğin, Hasan Tunç, Bahattin Çamurali, Mehmet Alan, Ali Genç, Koryanalı Hüseyin, Osman Genç, Rizeli Sadık, Bicoğlu, bu yörenin türkülerini radyoda ilk lanse eden Cemile Cevher...

- El yordamıyla bu sevdayı yürütenleri, müzik eğitimini çok yönlü almış bir müzisyen olarak nasıl değerlendiriyorsun Volkan?

- Onlar usta - çırak ilişkisi içinde eğitildiler. Emeklerine büyük saygı duymak gerekiyor. Hep dorukta olan insanlardı. Ancak kemençeyi tanıtıp ona bir kariyer kazandıracak konumda değillerdi. Bunlar köy harmanında, bir mecliste çalmışlardır kemençeyi. Onu bilimsel bir çerçevede araştırıp karşısındakilere aktaramadılar. Yeniliği de kabul edecek konumda değillerdi.

- Usta - çırak ilişkilerine bakıldığında çırak ustanın aynısı mı oluyor? Bir yerde sürdüreni mi?

- Eğer çırak yetenekliyse ustayı aşıyor. Boynuz - kulak örneği.

- Onlardan sizin konumunuzda olanlara neler kaldı. O dönemlerdeki sesleri saklayan aygıtların da ilkelliğini düşünerek neler söylersin?

- Maçka'da Halit Yavuz'un babası Ali Osman Çavuş, Amiral Suchon'un tercümanıydı. Yavuz ve Midilli kruvazöründe görev yapmıştır. Fransa'da doldurduğu bir taş plağı getirmiş o dönemlerde. Elimizde 1914 - 1918 tarihlerini taşıyan bir plâk. Eğer bu tarihler doğruysa, Türkiye'nin bu alanda ilk taş plağı budur. Karadeniz havasıyla doldurulmuş bir plâk. Ali Osman Yavuz kemençesi ve sesiyle pek çok plâk doldurmuştur. Bu türkülerde cinsellik çok ön

planda.

- Karadeniz'in manilerindeki içerlği saran cinsellik öğesinin ağır basmasını nasıl yorumlamak gerekiyor. Aşk ve cinselliğin bir manide, türküde yoğunlaşması nasıl değerlendirilebilir?

- İnsanımızın çalışkanlığı söz konusu. Sorunlarını dert etmeme durumu var. Her şeyi espriye döken bir havası var. Sanata eğilimli bir yapı, duyguları estetik yapıya döken bir anlayış söz konusu. Örneğin **at başına beyazı / yarim getirdin yazı / Beyaz göğsün üstünde kılsam sabah nemazı** türküsünde Ömer Kayaoğlu'nun dediği gibi, adam namazı da o durumda ihmal etmeyi düşünmüyor.

- Diğer yöreleri bilmiyorum ama, yöremizdeki türkülerin içeriğindeki bu yapı gerçekten ilgi çekici. Özlem açlık, ayrılık, kavuşamama, yıllardır farklı bir yapıda türküye sokulmuş. Bir yerde doğallık ön planda..

- İnsanın yaşamında var olan doğallık bu. Türküde, manide, heykelde, her hangi bir sanat eserinde rahatlıkla yansıtılıyor. İnsani bir durum. Bizde çoğu kez bu makaslanıyor.

- Çeşitli yöre ezgileri, insanları doğduğu alanla surbet arasında bir yolculuğa çıkarıyor. Bir Malatyalı gurbette kendi havalarını dinliyor. Urfalı Nuri Sesigüzel'i, İbrahim Tatlıses'i, İzzet Altınmeşe'yi dinliyor. Gurbette olmak bu türkülere bakışı değiştiriyor mu. Ortada farklı bir algılama var mı?

- 16 - 17 yaşına değin yöre kültürüyle doğrulmuş ve kültürün içinde yaşamışsa ordan kopması mümkün değil. Çünkü kökü sağlam. Bu yaşta ayrılan bir insan çok büyük özlem duyuyor ve yöreye göre avantajı, diğerlerinin farkına varamadığı ayrıntıyı çok daha kolay algılıyor. Daha duyarlı oluyor. Örneğin, bizler İstanbul'da kemençesiz yaşayamayız, taksilerimizde kemençe havaları vardır. Her hafta kemençeli toplantılar yaparız.

- Gurbette ayrı, sılada ayrı mı bu algılama?

- Gurbette daha etkili oluyor. Adam türküleri okunurken başını duvara vuruyor. Bunun Malatyalı, Urfalı için bu kadar etkili olduğunu sanmıyorum. Karadenizli insan için durum daha değişik. Çok duygusal, çok hassas insanlar. Kemençe çalınınca 2 - 3 kişi bir horon kurduğumuzda, bir de baktık, halka alabildiğine genişlemiş. Bunu başka bir yörede düşünmek zor. Galeria'nın önünde horon oynadık, streç giymiş bayanlar katıldılar horona. Kardeşçe, dostça, içtenlikli bir ortam oluştu. Bir farklılıktır bu. Karadenizlilerde olur ancak.

- Karadeniz insanının kişiliğinde de bu gözleniyor değil mi?

- Evet. Bir kez Karadenizli insanımız kaderci değil. İnsanımız sepetle toprağı taşıyor bayırın başına, altına set çekiyor, tarla yapıyor. Çalışkanlık üretkenlik yoğun. Gururu çok önde giden insanlar...

- Senden önce Karadeniz havalarını okuyan, plâk yapan, kaset çıkaran Karadenizli sanaçılar oldu. Örneğin Erkan Ocaklı, Süreyya Davulcuoğlu... Onların getirdiği uslup konusunda, yorum konusunda görüşlerini alsak...

- Erkan Ocaklı ve Süreyya Davulcuoğlu tavır olarak çok çok iyi okuyorlar. Bunlar özü çok iyi veriyorlar. Çok başarılılar. Ancak olaya ticari bakıyorlar. Son dönemde çizgilerini düşürdüler. Öncelerde bir Hasan Tunç vardı. Adamın gırtlağı iyi değil; ama, öyle ilginç vurgular yapıyor, öyle ilginç sesler çıkarıyordu ki... can alıcı noktalar oralar zaten.

- Bu alanda aynı şeyler mi yineleniyor? Bıktırıcı bir durum mu söz konusu? Kaynaklarda tükenme oluyor, alanları mı değişiyor?

- Bunlar bir eğitim alamadıkları, araştırmacı olamadıkları için birikimleri çabuk bitiyor. Kimi türküleri de hatır, gönül aşkına okuyorlar. Okudukları türkülerin çoğu yalınkat özellikler taşıyor. Köklerini halktan kesmemeleri gerek. Bireysel konuların yanında toplumsal konulara da el atmalılar. Derleme ihmal edilmemeli...

- Peki senin ustan var mı sorsam ne dersin? Örnek aldığın biriyle yönlenmem söz konusu mu?

- Ben yöre insanını çok iyi dinledim. Örneğin Rizeli Ziynet Sönmez'den tutun da Biçoğlu'na kadar bütün yöre kasetleri vardır bende. Hepsini bol bol dinledim. Beni asıl pişiren kişi Maçkalı Mehmet Alan'dır. Ancak o bunu farkında olmadan yapmıştır. Her düğüne gitmiş, ordan repertuarına renkler katmıştır. Şebinkarahisar'dan bile değişik havalar almıştır. Gırtlak ve tavır olarak örnek aldığım kişidir. Yörede herkes türkü okur. Bunlardan farklı bir tavrım olmalı benim diye düşünüyorum. 10 yıl sonra bir Berlin Flarmoni Orkestrasının konser verdiği salonda bir Karadeniz resitali neden yapmayalım?

- Peki Volkan varmak istediğin nokta neresi olacak. Çalışmalarınla neyi hedefliyorsun?

- Birinci hedef olarak ben horon notasını yazdım. Sıksara, atlama, sallama... O notaları yazdım. İkinci olarak kemençenin metodunu yazacağım. Okullarda bir keman gibi, bir gitar gibi öğretilecek. Üçüncü olarak Karadeniz müziğine bir kariyer kazandırmak istiyorum.

- Peki pratikte neleri düşünüyorsun?

- İcra olarak hem otantik müziği okuyabilmek hem de popüler çağdaş müzikte söz sahibi olabilmek. Örneğin Erovizyon finallerine Karadeniz motifleri kokan bir şiirle katılabilmek, Kuşadası festivaline katılıp dereceye girebilmek. Bunlar ses getiren çalışmalar olur.

- Bir ekip olarak mı katılmayı düşünüyorsun?

- Orkestram var. Orkestrada yaylı sazlar, kemençe, kemane var. Tulum ve akordeon da yörede kullanılır enstrümanlardır. Onlarla takviye edeceğim. Karadeniz sazlarından bir orkestra kurmak, ama bunda şairlerimizin şiirlerinden anlaşılır, güncel parçalar yaratmak istiyorum.

- Peki söz yazarlığı durumuna nasıl bakıyorsun? Şairlerin çoğu şiirlerini bestelemek için yazmamıştır. Ayrıca örnekler var, Ülkü Tamer'in Zülfi Livaneli'ye yazdıkları...

- Bir söz yazarını tanımak, onunla diyalog içinde olmak çok önemli. Yaşar Miraç'la Ömer Kayaoğlu'yla sürüyor ilişkilerimiz. Kayaoğlu'dan Erovizyon için bir parça istedim, yazdı. Ancak bu konuda çok hassas davranmayı bir görev biliyorum. Karadeniz müziği zor bir müzik, zor bir alan. İnsanın hep kendini aşması gerekir. Amacım şu: Bu müziğe bir kariyer kazandırmak. Şu an Bakan karşılama, turist eğlendirmede kullanılıyor. İçkili gazinolarda... Dijonları yıkan halk oyunları yok. Bilinçli insanların bu alana el atması gerekir. Bu işi idealist bir ruhla, amatör bir ruhla ödün vermeden götürmek istiyorum.

- Okurken duyduğun mutluluk büyük mü? Neler duyumsuyorsun?

- Korkunç bir haz alıyorum. O an karşımda sanki hiç seyirci yokmuş gibi bir duygu içine giriyorum.

- Dilediğimiz özlemlerinin gerçekleşmesi, en azından yörenin çok yönlü tanıtılmasına yönelik böyle bir çabanın bilimsel bir yöntemle istenilen boyuta ulaştırılması. Bu tutkuyu sizden sonrakilere, yanınızdakilere nasıl aktarmayı düşünüyorsun?

- Benimle ilişki içinde olanlar, çalışmalarımdan etkileniyorlar. Gitarla yaptığım besteleri birkaç kez dinleyenler ezberliyorlar. Sözler güzel olunca beste de iyi oluyor. Yıllardır kemençe gazete kâğıdına sarılıp utana sıkıla taşınıyordu. Oysa gitar gibi taşınabilmeli. Müziğimizin ne görkemli salonlara ne pahalı kostümlere gereksinimi var.

- Bir yalınlık söz konusu diyorsun sanırım. Yöreye özgü bir yapı...

- Karadeniz türküsünü yabancılaşmış bir giysiyle okumak yanlış. Yalın bir giysi gerekiyor. Olaya gazino açısından bakılıyor.

- Sevgili Volkan söyleyişi için çok teşekkür ederim. Bugüne değin yaptığınız çalışmaları ayrıntılı bir şekilde anlatmanın yararlı olabileceği kanısındayım. Sana daha nice başarılar dliyorum.

- Ben de çok teşekkür ederim. İlginiz için çok sağolun.●

yaseminler kıbrıs mı kokar?

● Hüseyin MÜMTAZ

Her sene; kuş cıvıltıları, portakal çiçeği kokuları, ancak şabahları esen hafif rüyâ gibi bir rüzgâr, arabanın içine girer girmez kendini hissettirmeye başlayan sıcak bunaltıcı bir hava ve göz alabildiğine uzanan canlı yeşil hülyalarla gelir Kıbrıs'a bahar.

Vakit varken kuş cıvıltılarının keyfini çıkarmaya bakın. Nisan başından itibaren böcek azmanı binlerce zırzıro'nun (*) dayanılmaz konseri sizi perişan edecektir.

Sıcak ile zırzıro'ların temposu arasında garip bir bağ var. Havanın sıcaklığı arttıkça onların sesi de daha gür çıkıyor. Meselâ öğlenden hemen sonra denizde iken başınızı suya bile soksanız, onların sesinden kaçıp kurtulabilmek mümkün olmuyor. Ve yine hayrettir o zırzırolar, deniz kenarlarını tercih eden, keyif bilir yaratıklardır. Meselâ Girne - Güzelyurt arasında Geçitköy'den hemen sonra bıçak gibi kesilir sesleri.

Ada küçüktür, İngiliz sömürge idaresi zamanında yapılan ve hâlâ kullanılmakta olan ama artık ihtiyaca kâfi gelmeyen yollar dar ve küçüktür fakat zırzırolar gibi küçük canlılar büyüktür. Meselâ saksı çiçeği olarak tanıdığımız kauçuk burada ev boyunu aşan kocaman bir ağaçtır. Yahut araba kullanırken ilerde yolun üzerinde kafasını yukarı kaldırıp gözlerini size diken, iri bir fare büyüklüğünde kertenkeleler görmeniz de gayet tabiîdir.

Ada sıcaktır. Yerliler günlük çarşı pazar ihtiyaçlarını, ocak - şubat hariç, sabah 7.30 - 9.30 arası karşılayıp hemen eski taş evlerin loş serinliğine atarlar kendilerini. Yeni inşa edilen ev veya apartmanlarda ise mutlaka bir air - condition cihazına ihtiyaç vardır.

Akşamları ancak 10'dan sonra dışarı çıkılabilir. Girne - Güzelyurt ve Magosa'da o yapış yapış ağır ve nemli hava, geceyarısında bile nefes almanıza mâni olur. Sadece Lefkoşa'da akşam üstleri hafif bir esinti "oh" dedirtir, palmiyelerin yaprak ve dalları yükseklerde şöyle bir kıpırdanır.

Eski, loş ve taş evler eski zamanları hatırlatır ve ekserî yeniye tercih edilir. yeni evler ise ekserî Rum'dan kalan evlerdir ve ruhsuzdurlar. Evin herhangi bir köşesi ile ilgili hayalleriniz en fazla 1974'e gider. Ondan öncesi esrarlı bir bulut tur. Bazen, Marulla'lar veya Miltiadu'ların kokuları hâlâ var mıdır diye şüpheye düşersiniz eski dolap diplerinde, döner döner siler ve çekmeceleri akşama kadar havalandırmaya bırakırsınız.

Yeni Rum evleri aynı zamanda ve kaçınılmaz olarak 1974 öncesi oturduğunuz ve şimdi Rum tarafında kalmış olan Yayla, Aydoğan ve Mormenekşe'deki eski evinizi hatırlatacaktır. Aklınızdan birden, sanki o zamanlar daha mutlu olduğunuzu geçireceksiniz. Ama hemen akabinde asıl özlediğinizin; o tarih öncesi devirde kalmış olan Aydoğan'daki arkadaşlık, komşuluk, birlik ve beraberlik hissi olduğunu anlayacaksınız. O insanlarla bütün bir ömrü beraber geçirmiştiniz. İyi günlerde beraber sevinmiş, Rum'a karşı birlikte mukavemet etmiştiniz. Komşunuzun çocuğunun okula başladığı sonra evlendiği günü hatırıyorsunuz. Babasının öldüğü günü de.. Halbuki şimdiki komşularınızla ortak pek bir yanınız yok. kimi Lârnaka'dan gelmiştir, kimi Trabzon'un yaylalarından. Üstelik insanlar şimdi daha maddîdir. Akşam karanlık basınca evlerine çekilip, TV yahut video seyretmektedirler. Müşterek eğlenme - dertlenme alışkanlığı kaybolmaya yüz tutmuştur. Sanki büyümüştür Kıbrıs. O büyüklük ve yabancı kalabalık arasında kendinizi iyice yalnız hissedersiniz.

En şanslı olan Lefkoşalılar'dır. Onlar hâlâ küçükken düşüp bacaklarını kırdıkları incir ağacının bulunduğu evde yaşarlar. Evlenip çoluk çocuğa karışmışlardır. O incirin serinliğinde kahvelerini içerler, öğle yemeğinden sonra sineklenir ve kestirirler, birceğiz saat. Akşam aynı ağacın altında kurulur çilingir sofrası. Kış pazarları, üşenildiği için uzağa gidilmemişse, yine o ağacın altında yakılır mangal ve biraz ötede de hırsız kebabı yapılan küp - fırın durmaktadır.

Kebap yapılacak et, Lefkoşa'da Macila'dan; Gemikonağı'nda Barışgücü kampının hemen yanındaki köprü dibinde bulunan kasaptan, Güzelyurt'ta Arap'tan alınır. Hatta taa Girne'den bile et almak için Arab'a gidilir. Arab'ın dükkanı sinek doludur. Arab'a zorla sinek öldürücü sprey alması için baskı yapılır. O da her seferinde söylene söylene alır.

Kıbrıs'ta kasapların hepsi eti bütün parça halinde satarlar. Et; evde keyif ehlinin zevkine göre ehli keyif tarafından şiş veya pirzola haline getirilir. Bu yüzden etle pek haşır neşir olmak istemeyen amatör kebapçılar önce kendini beğenmiş kasapların tepeden burun kıvırmalarıyla karşılaşır, bir süre sonra da mecburen dost ve haşır neşir olurlar.

Kebabın yanında rakıya meze olacak mevsim yeşillikleri en bol, ucuz ve taze olarak Güzelyurt Bandabulya'sından (**) alınır. Bir âlemdir Güzelyurt çarşısı. Emekli polisler sabah ezanı ile önce söylenerek kalkar, bahçede havlamaya başlayan köpeği susturur sonra ve herkesten önce çarşıya gider, bütün meyve, sebze ve yeşillikleri tek tek seçerek fileye doldururlar.

Sonra oturur, o kebap ve yeşilliklerin yanında neredeyse kovayla içtiğiniz rakının, nasıl olup da sizi sarhoş etmediğine şaşar kalırsınız.

Balık mı? Ada olduğu halde Kıbrıs'ta balık "kültürü" gelişmemiştir. Bu konuda, bilhassa karadenizlilerle evlenen, Güzelyurt'ta mûkim genç kızlardan çok şeyler beklenir.

Lefkoşa'nın surlar içinde kalan bölümü, Magosa ile beraber, Ada'nın en Osmanlı yeridir. Daracık sokaklar, küçük ve üst üste evler, yazın sıcaktan nefes bile alamayacağınız avlular... Bu evlerin sokağa bakan demirli pencerelerinin önüne veya avlunun bir köşesine konmuş tahta kerevete yaz aylarında iki yastık atılarak öğlenleri veya geceleri sabaha karşı ancak uyunur. O evler ve avlularda içki içilmez. Kallavî Osmanlı fincanlarında Yemen kahvesi içilir. Hem günde altı kere.. O pencere ve kerevetlerde, çok yaşlı nineler veya çok genç gelinlik kızlar akşam üstü altı sıralarında, ince bir ipliğe birkaç sıra yasemin dizerler. Çok yaşlı nineler altmış sene önceki ilk aşklarını, çok genç gelinler altmışsene sonraki son aşklarını düşlerler..

Yasemin dizileri ya hülyalı saçlara iliştirilir veya evin bir köşesine içi su dolu bir kâseye konur.

Yaz geceleri bütün Kıbrıs, Tırnova'daki mürdüm eriklerine inat yasemin tüter..●

(*) Ağustos böceği.

(**) Belediye çarşısı, hal.

evde kalmış

● Sevil KÖKTEN

Saatler iş bitimini gösteriyor. Akşamın başlangıcı. Günlük iş devinimi yerini başka bir koşturmacaya bırakıyor.

İçimde bir boşluk var. Karamsarlığın getirdiği boşluk. Hareketlerim yavaşlatılmış filmlerdeki gibi. Ellerim beynimden emir almıyorlar sanki. Kendi bildiklerine, tekdüze hareketlerle masa üzerini topluyorlar. Gözlerim karşı toplulukta. Düşünceler de beynimde raksediyor.

Boya küpü, tahrik edici kahkahalarından birini daha attı. Kahkaha, kulakları tırmalayarak yankılanıyor. Benimle aynı yaşta olduğu halde, etrafa küçük olduğunu söyleyerek kimi kandırdığını sanıyor? Erkek arkadaşlar da etrafını sarmış. Hepsi de evli. Neler konuşuyorlar? Boya küpüne kompliman mı yapıyorlar? Acaba hanımlarına da aynı şeyleri söylüyorlar mı. Hiç sanmıyorum. Onlar evdeki keklik! Neden bazı erkeklerin tutumları içerde ve dışarda farklı oluyor? Şu şişman şef. Hanımını, iş yerine uğradığında görmüştüm. Sıkmabaş. Gözlerini yerden kaldıramıyordu. Yüzü ne kadar da güzeldi! Kocasından para isterken nasıl da eziliyordu. Buralarda bonkör havalarında dolaşan şefin, hanımına para verirken ellerinin titremesi ne tuhaf! ne kadar belli etmese de hanımının gelişinden pek memnun olmamıştı. Acısını, akşam evde kimbilir nasıl çıkarmıştır. Burda da boya küpünün ağzının içine düşecek nerdeyse. Ya hanımı, birazcık makyaj yapsa, kendine baksa, bizim kızdan daha da güzel olmaz mı? Niye öyle geziyor? Kocasının emirlerini yerine getirmek için mi. Cennet kapılarının, kocalarının izniyle açılacağı öğretilmiş onlara. Halbuki kocalarının, ilikleri görünecek kadar şeffaf, her zaman bâkire, ceylan gözlü hürilerin yanında kendilerini rahatsız eder diye hanımlarını Cennete istemeyeceklerini düşünse ne yapar. Herhalde mutsuz olur. Yıllarca beynine işlenen düşüncelerin anlamsızlığı anlatılsa, içine düştüğü boşluğu nasıl doldurur? "Her şey Allah'tan." Onların sorunlarının, çözüm anahtarı mı. Mutluluk! Mutluluk kavramı, insanlara göre ne kadar değişik...

Bizim süslü, o kadar boyanın içine batarak, kendisini genç göstermeye çalışıyor. Açıkcası koca arıyor. Ondaki koca kavramı nedir. Her türlü lüksünü sağlayacak, cebi dolu, karekterinin önemi olmayan biri mi? Bu hafifmeşrep davranışlarına cevap verenlerin, bazı fırsatçı evli erkekler olduğunun farkında değil mi? Bekârların ise başımıza kalır korkusuyla yanaşmadıklarını göremiyor mu? Hey gidi süslü! Ne kadar çabalarsan çabala. Toplum bizlere acımasızca damgasını vurmuş. "Evde kalmış."... Geri kalmış toplumların yargıları çörekleniyor insanların üzerlerine, tüm kokuşmuşluğuyla. Zincir gibi sarıyor bedenini, kırmak istedikçe batıyor etlerine, çaresizliği yaşıyorsun. Haykırdıkça gerçekleri, göstermek istedikçe güzellikleri, seninle alay ediyorlar. Kendilerinin kıramadıkları dar çembere çekiyorlar. Sana "hafif", bana da "ukâla" diyorlar. İsyanım içimi kemiriyor, ruhumda yaralar açıyor. İki sözcük, evet iki söczükle defteri kapatıyorlar: **Evde kalmış**. Neden kalmış? Neden seçmemiş kendine bir erkek? Tüm sorun, bu iki sözcüğü yoketmek için, herhangi bir erkeğe "evet" demek mi? Kocanın, eşin, hayat arkadaşının anlamı bu kadar basit mi?

Karşı tarafta bir öbek daha. Ceketlerini, mantolarını giyerken biribirilerine sokulmuş, kaçamak bakışlarla boya küpünün etrafındaki kalabalığı süzüp dudak bükerek, küçümser edalarla, dedikoduların fısıldaşıldığı, evli kadınların öbeği. Bir araya geldikleri her fırsatta kocalarından dert yanan, evlendikleri için ah! Çekenler topluluğu. Sevginin, saygının yer yer yokolduğu, kadınların çift taraflı sömürüldüğü, buna da kader adı vererek kurtuluş arayan topluluk. Yeri gelir "size özeniyoruz. Sizdeki beylik kimsede yok. Çocuk derdi yok, koca derdi yok. Giyin kuşan, ye iç keyfine bak." diyenler, kimi zaman da muzır bakışlar atarak "bu dünya erkeksiz geçer mi?" diye kıkırdaşırlar. insanları anlamak ne kadar zor...

Kapıcı ışıkları söndürümeye başlar. Yaşamdan bir gün daha gitti. Masamın üzerindeki herşey yerli yerine oturmuş. Mantomu giyip, çıkmalıyım. Havada uçuşan "iyi akşamlar!" sözleri, samimiyetsiz, yapmacık.

Sokak lambaları yanmış. Soğuk hava yüzümü yalıyor; üşüyorum. Gece ayaza çekecek. Büzüşmüş insanlar, seçtikleri hedeflere doğru koşturuyorlar. adımlarımı açmalıyım. Nereye doğru? Otuz yılımı geçirdiğim ana baba evine doğru!..

Okudum, çok okudum. Annemin, çevremdeki kadınların ezilmişliklerini gördükçe, cahilliğin getirdiği şükretmeleri duydukça okudum. Yüzyılların getirdiği katı kuralları yumuşatabilmenin, kadınların içine itildiği dar çemberi aralamanın yollarını bulmak için okudum. Her kitap, yeni bir gerçeği getirdi dünyama. Güzeli, doğruyu, insan olmanın erdemlerini buldum onlarda. Alice'nin harikalar dünyasına girmesi gibi ben de toz pembe bir bulutla dolaştım. Özlenesi bir dünyada yaşıyordum onlarla. Gerçek yaşamdaki, çevremdeki kişilere de anlatmak istiyordum, öğrendiklerimi. Soruyordum onlara, nedendi bu kavga, bu acımasızlık; güçlünün zayıfı; paralının, parasızı; erkeğin, kadını ezmesi... Fesatlıkların, kıskançlıkların, dedikoduların, kötülüklerin kol gezmesi. Çevremdeki kadınlara el atıp, "bozun şu kısır döngüyü" dediğimde, yüzüme gülüp "'haklısın" diyor; kocalarının koynuna girdiklerinde de "evliliğimizi kıskanıyor" diye dedikodu yapıyorlardı. Çevremdeki erkeklere sitemli konuştuğumda da, "elinin hamuruyla erkek işine karışma, iki kitap okumakla başımıza ulema kesilme" diye tersliyorlardı...

İşte mahallem, küçük dünyam. Üçkâğıtçı sarhoş bakkal. Nasıl da pis pis bakıyor bana. Akşamın bu saatinde kız çocuğu dışarda olur mu? diye geçiriyordur, o küçük aklından. Geçende babama laf dokundurmuş. "Ben torun torba sahibi oldum, senden ne haber?" diye. Zavallı babam, iki cami arasında kaldı! Bana söz dinletemiyor. Mahallede başı eğik geziyor. İki gün önce anneme sitem etmiş "neden bizim kızımız da diğer kızlar gibi gelen kısmetlerine 'evet' demiyor. Bir sevdiği mi var?" diye sormuş. Annem de cahil kurnazlığıyla benim ağzımı aradı. Onu soru yağmuruna tuttuğumdaki şaşkın hali gözlerimin önüne geldikçe gülüyorum. "Evlilik paylaşmaktır," diyorlar. Bunca yıllık evlisin. Dönüp geriye baktığında payına düşenler nelerdir? Pişirmek, yedirmek, yıkamak, temizlemek. Dayak ve hakaretler cabası. Erkek çocuk doğuramamanın suçu, kaşık düşmanı olmanın ezikliği. Ya babama düşenler! Erkeklik onuru, para kazanmanın üstünlüğü. Düşündün mü hiç? Senin hizmetçiliğine para ödemeye kalksa, gücü yeter miydi. Peki cinsellik! Bir gün bile duygularını açıklayıp, arzularını öne sürebildin mi? karşı tarafı tatmin etmekten başka." Kapıyı çarpıp çıktığını hatırlıyorum. Benim kocadan dağil, hayat arkadaşlığından beklentilerimin neler olduğunu dinlemek istemedi bile.

Evet anneciğim! Evlilik paylaşmaktır, sevgiyle, karşılıklı saygı ile... Acıyı, sevinci; iyi günü, kötü günü; başarıyı, başarısızlığı; namusu, gururu; ekonomik sorumluluğu; kadın, erkek görevleri demeden, gücün yettiğince dayanışmayla, hepsine sevgi katarak paylaşmak... Bu küçük dünyamda bu düşünceleri, duyguları paylaşacak bir erkek var mı acaba? Benim şanssızlığım; ekonomik özgürlüğümü kazandığım halde, bu dar çevreden çıkamamak mı? Yüksek tahsil yapmak için büyük şehirlere gitseydim, bu çemberi kırabilecek arkadaşlar bulabilir miydim? Tanrım! Ortamını bulamamış bir tohum gibiyim.

İşte evimiz, Annemin mutfakta olduğu yanan ışıktan belli oluyor. Şu kapıdan bakıp gülümseyen de komşu kızı. Daha onyedisinde. Fırıncının oğluyla evleneceğinin müjdesini veriyor bana. Ağzı kulaklarına varıyor. Sevincinden duramıyor.

Bu gece onun pembe düşleriyle, benim gerçekçi düşlerim bir birine karışacak...●

Jacques PREVERT'den çeviren:
Kenan SARIALİOĞLU

mayıs ayı şarkısı

Eşek, kral ve ben
Yarın ölmüş olacağız
Eşek açlıktan
Kral cansıkıntısından
Ve ben aşkımdan öleceğim..

Tebeşirden bir parmak
Günlerin yazboz tahtasına
Yazar adlarımızı
Ve kavaklardan esen rüzgâr
Çağırır bizi
Eşek, kral, adam diye..

.....

Eşek, kral ve ben
Yarın ölmüş olacağız
Eşek açlıktan ölecek
Kral cansıkıntısından
Ve ben aşkımdan öleceğim
Bir mayıs ayında..

Aşk bir kiraz ağacı
Yaşam onun meyvesi
Ölüm çekirdeği..

İstanbul '77

mahşer

metin güven

aşk bitti
ve biz
katil bir hüzünle dolaştık
tarihin mahşerini

umut armağandır
yarasalar besler onu
kırılır şeytanın kemikleri
iniltiler duyulur
uzak bir bahçeden
ve her yerde
gizli cinayetleri kalbimin

aşk bitti
yolculuklar başlıyor artık.

ocak '92

karanfil sabahı

● Vedat YAZICI

Erdal Ceyhan'ın iilk şiir kitabı **"Karanfil Sabahı"**. Kitap 31 başlıklı, 15 sonnet, toplam 46 şiirden oluşturulmuş.

İstanbul'u geçmişi ve bugünüyle sorgulayan **"Güneş Genç Doğar"** kitabın ilk şiiri. Ozan, imgelerini öyküleme yöntemiyle kuruyor. Şiirlerde çoğunlukla anlaşılır bir söylem yeğlenmiş. Sonnet'lere değin sürdürülen başlıklı şiirlerde "deniz" önde gelen bir imge.

"Gemileri altına alan
Kocaman bir hayvan
Basıyor gibi çenesine
Çizmeli ayağıyla, iğreti bacağıyla
İskeleye vurup duran dalgalar." ("Deniz")

Yolsuzluklar, haksız kazançlar, köşebaşlarında oturan kalleşlik, içerdekilerin adalet arayışı önde gelen izlekler... Ölümü ansıtan dizeler; iç burkan, yürek titreten **"Ağıt"**tan sonra Güneydoğu coğrafyasından kesitler... Arap toplumunun çelişkili yaşayışını irdeleyen dizeler... Sömüren, sömürülen sayrıl insanlarıyla sokaklara taşınır. Yeryağın kan gömütlüğünden çarpıcı görünümler yansıtılır. Kutsal Arap kentleri; **Khobar**, **Damman**, **Rahima**...

"Rahima ufak bir kasabadır
Bankası, postası, camileri ve eli sopalı polisleriyle
Garibanı Filipinlileriyle
Her an mektup bekleyen Hintlileriyle
Kaybolduğum
Bulunduğum
Küçük, gizemli
Çocukları karanlıktan gelen
Bir Arap kentidir."

Erdal Ceyhan, sonnet'lerinde olgun bir ozan kimliğinde görünüyor. Bilgece bir söylemi sürükleyip götürerek kunt bir şiiri yakalamaya çalışıyor. Bu kısa tanıtıyı **"Sonnet VII"**nin ilk dörtlüğünü aktararak bitiriyorum:

"Günah kimin, aşk kimdir, kimdir kapıyı çalan
Kimdir şarabı sunan, acıyı sulandıran
Kimidr dostu ayıran, düşmanı vuruşturan
Kin mi, hasret mi, ben mi, sen mi?"●

Karanfil Sabahı, Erdal Ceyhan, Edebiyat Gazetesi Yayınları: 22, Şiir Dizisi: 13, Nisan 1991, 78 s.

truva'dan çanakkale askeri müzesi'ne...

● Tansu BELE

'Bir milyon kişi, beşyüz metrekarelik bir toprak parçası üstünde ölene dek vuruştular. Bir cehennemdi Çanakkale; içinden sağ çıkılması yalnızca küçücük bir raslantı olan...

Gözlerim faltaşı gibi, duvarda asılı panoda sabitleşen satırlara dikilmiş. Yazıdan fışkıran gerçek, beynimi dağlayan bir yangına dönüşüyor ansızın. Beynimin dip köşesinde uyuklayan bir noktayı sürekli uyaran, ayağa kaldıran bir alevin yakıcılığı bu. Bir karabasan; çift çatallı şeytan deyneğine benzeyen kırmızı diliyle kıvrıla kıvrıla uzanıp beynimden, yüreğime takılan bir soru çengeli gibi... Beynimde ayaklanan kör, dilsiz nokta sorguluyor, didikliyor yüreğimi: "Tanrım, günlerdir TOPRAĞIN SAF GERÇEK YÜZÜ deyip durduğum yer bu mu? İnsan yalanına bulaşmamış, insan doğasıyla kirlenmemiş, damgalanmamış toprağın yüzü dediğim..." Nasıl bir gerçek nasıl bir aldanış bu? Her karışına ölümün -daha doğrusu insanın öldürme / yoketme tutkusunun- oluk oluk akıp karıştığı bu toprağa, ben nasıl ELDEĞMEMİŞ, SAF GERÇEĞİN YÜZÜ diyebilirim? Nasıl diyebildim? Neydi beni aldatan? Hangi görünüm? Tepelere yaslanmış, sereserpe yayılıp genişleyen çamlardan fışkırarak göğe yükselen yeşilin yaşamak dolu çığlığı mı? Yoksa Boğaz'ın sularında bıkmadan usanmadan sonsuzluğun akışını çırpındırmasıyla yaşamı süren maviliğin çağrısı mı? Yaşamın sesini orda, o tepeler ve o denizde varedenin, bunu ona armağan edenin ÖLÜM olduğunu düşündükçe, şimdi nasıl yüreğim burkuluyor. Ölüm: İşte yaşamı varkılan. Ölüm olmasaydı, insan nasıl sürdürecekti yaşamını? Toprak, nasıl yaşayacaktı, böyle sereserpe ve huzur içinde?

Çanakkale Askeri Müzesi'ndeyim; birbirine kısa geçitlerle bağlı, içiçe geçmiş birçok odacıktan oluşmuş bir dolambaç (labirent)a benzeyen bir yapı bu. Tam da Çanakkale Savaşı'nın içinden çıkılmaz karakterini yansıtan... Bütün duvarlar, Savaş'ın belgeleri, fotoğraflarıyla kaplı. Yerlerde ya da cam kaplı bölmelerde Savaş artığı eski püskü silahlar, dürbünler, su mataraları, askerlerin gündelik yaşamlarında kullandıkları öteberi, haritalar, hokkalar... Bir çift asker postalı bile gördüm. Yaşam için ölenlerden, yaşama kalanlar... Hayır, onların yaşama bıraktıkları salt bunlar değildi kuşkusuz. Bu değildi: Ama BUGÜNÜN GERÇEĞİ diye birşey varsa eğer, oydu!

Gözlerimi yumuyorum usulca: Göz kapaklarımın ardından belgelerin ve fotoğrafların sonsuzluğuna çivilenmiş solgun asker yüzlerinin birbirine dolanmış hayalleri akıp geçiyor. Tıpkı bir orman gibi... Sessiz gölgeleri, belleğimde, Çanakkale Boğazı'nın tepelerinde uzayıp giden çam ormanlarının yemyeşil, cennet görüntülerine karışıyor. Usul usul gölgelerin yerine yeşilin ışığı ve rengi doluyor. o ışığın ve rengin, doğanın ışığının, insan gerçeğinin karanlığından kurtulabilmesi için ille de insanın kurban olması mı gerekiyordu. İnsanın karanlık yönünü aydınlatacak, onu bu kıyımdan kurtaracak başka bir yol yok muydu? Yok mu? İlle de savaş mıdır karanlığı yırtacak olan? Ona DUR diyecek?

Şimdi o tepeler dingin ve güvencede: Çünkü insan elinin ALAN - YİYEN - SÖMÜREN - YOKEDEN karanlık gücünden uzak... Oysa, çok değil bundan yetmişbeş yıl önce, toprağın bir kıyım makinesine dönüşmesine neden olan o el değil miydi? Cenneti elde etmek için onu yokeden?

Binlerce yıldır, binlerce kez, insanın insana kıydığı bir ölüm makinesine dönüşmesi toprağın: Tıpkı Çanakkale'deki gibi. İnsanın, insanlığın ulaşmayı, kavuşmayı tasarladığı cennetin, daha doğrusu sonsuz barışın o yemyeşil yapraklardan örülü düşü uğruna, toprağı bir ÖLÜM MELEĞİ biçimine sokuşu... Bunun için yalnız ve yalnız savaşı, daha doğrusu ölme / öldürme yolunu seçişi... İnsan, ilkçağlardan bu yana, kafasındaki cennete ulaşmak için öldürüyor: Hem de hiç acımadan hemcinsini. 'Cennet doğuda' diyor öldürüyor, 'batıda' diyor öldürüyor! Sırf o hayale ulaşmak için. 'Ordaki toprağın' daha verimli bir yer, belki de bir CENNET olduğuna inandığı için. Belki de 'o toprağa' barışı yalnızca kendisinin götürdüğünü sandığı için... Öldürüyor, öldürüyor. Tıpkı Çanakkale'deki gibi. Evet: Yetmişbeş yıl önce Çanakkale toprağını hallaç pamuğu gibi atan, yerinden oynatan cehennem, toprağın o korkunç yangınından geçişi ilk kez olmuş bir olay değil: Binlerce yıl önce, kaç kez görmüş o yangını bu topraklar... Truva kentinin, kentlerinin üst üste yığılı taş kırıntıları, bu gerçeğin en acı örnekleri. Kaç kez okşamış ölüm meleğinin ateşten eli, toprağın çıplak ve savunmasız etini: Dağlamış, yakmış, yıkmış, çiğneyip geçmiş üstünden. Ölüm meleği, kaç kez insan denilen bedene bürünüp o cennetin üstünde estirmiş korkunç kanatlarının kapkara yelini.

Yangın geçiren topraklar bereketli olurmuş. Şimdi gerçekten de yeşilin bereketinin fışkırdığı çayırları, ormanları, ovaları düşündükçe, yüreğimin o yangın ateşini duymaması olası değil: Hele Çanakkale Askeri müzesi'nde sergilenen o fotoğrafları, resimleri gördükten belgeleri, yazıları okuduktan sonra! Bu cennetin bedelini insanoğlunun, bu toprağın insanının nasıl korkunç bir ağırlıkla ödediğini görüp öğrendikten sonra, Çanakkale'nin her taşı önünde yüreğimin secde etmemesi olası değil.

Şimdi ayağımın bastığı şu toprakta yeşeren yaşam için göze alınan ölümün büyüklüğünü düşündükçe burkuluyor içim. "Tek yoldu ölüm" diyorum acı acı: "Yazıklar olsun insanlığın ettiği bu ayıba ve sırf o çağdışı, saplantısal 'o belde: Elde edilmesi, kazanılması gereken o cennet' düşüncesi yüzünden, toprağını (cennetini) korumak uğruna ölümü göze alanlara ölüm yağdıranlara... Onlar için tek yoldu ölüm..."

Çanakkale'de ölen çeşitli uluslardan askerlerin kimliği silinmiş yüzleri, sararmış fotoğraflara bürünüp tek tek gözlerimin önünden geçerken kendimi tutamayıp ağlıyorum. Binlerce yıllık Truva kentlerini defalarca yıkan, yerle bir eden savaşların, yüzlerce yıl sonra uygar dünyanın elinde biraraya gelip birleşerek devasa bir Çanakkale Savaşı'na dönüşmesinin çirkinliği için... O savaşların nedeni olan 'insanın insanı sömürme: Ötekinin elindekini alıp sahiplenme' tutkusunun, 'ulaşılacak cennet' ülküsüne bürünerek emperyalizmin kıyım makinesi biçimine ulaşmasının korkunçluğu için...

Truva savaşlarından Çanakkale Savaşı'na dek geçen, akıp giden zamanın ırmağı içinde; Haçlı deyip kabaran, barbar deyip vuran, din deyip coşan, varsıl deyip ezen, yoksul deyip şahlanan dalgaların -imparatorluk ve iktidar sevdalarıyla: Attilâ'sı, Sezar'ı, İskender'i, Napolyon'u, Kanuni'si, Hitler'i ve bütün tekelci istilâlarıyla dünyayı saran- acımasız saldırganlığı ve bu açgözlülüğün bitip tükenmeyişi, dahası 'CENNET ORDA ORDA... CENNET ÖTELERDE: İŞTE ONUN ELİNDEKİ' gibi, hedef gösteren kör amaçlarla asıl cenneti (toprağın cennetini) yoketmeye yönelişi karşısında ağlıyorum. Emperyalizmin, yirminci yüzyılın bilimsel ve çağdaş, teknolojik postunu giymiş, çağdışı, barbar, istilâcı TİRAN ruhu için ağlıyorum...

Çanakkale Savaşı'nda, beşyüz metrekarelik toprakta, bir milyon insanın yirminci yüzyıla yaraşır bir hızla kıyımı, bilmem kaç kez arayla kaç kez yıkılan Truva'ya, bilmem kaç kez bedel; temelinde değişmeyen, tersine teknolojiyle güçlenerek kat kat coşup azgınlaşan amacı ve nedeniyle... Emperyalizm, bin yıllar ötesinde nasılsa, yetmişbeş yıl öncesinde de ve giderek bugün (Hitler en açık örnektir) bile aynı hayalle yanıp tutuşmakta değil mi?: Onun için güzel Helen, hâlâ o barbarların elinden zorla kurtarılması gereken o cennet değil mi? Ama gerçekte salt onun olması gerektiğine inandığı bir amaç o; yalnızca kendi malı saydığı... İnsanlığın, binlerce yıllık kemikleşmiş ve kök salmış istilâcı (emperyalist) ruhunun, kendi içinde, 'kendi evinde' değil, sürekli o 'ötelerdeki cennetin içinde' aradığı, ele geçirmeye kalkıştığı Truvalı güzel Helen! Batılısıyla, doğulusuyla peşine düşüp durduğu...

Müzeden çıkarken aklımda bir tek düşünce vardı; bir UMUT gibi yüreğime sokulup orda yeşeren, Çanakkale ormanları gibi yemyeşil boyveren. Müzede okuduğum birtakım anekdotlardan izlenimlerdi bunlar: Savaşan düşman askerlerinin, savaş ortasındaki ateşkes anlarında, yanyana uzayan siperlerinden birbirlerine yiyecek, içecek, sigara atmaları, mektuplarının gelip gelmediğini sormaları, şakalaşmaları, şarkı söylemeleri gibi. Bir de, bir Türk çobanın, kendisinden su isteyen İngiliz askerlerine önce silâhlarını bıraktırmasını (onu vurmasınlar diye) sonra da bol bol su vermesini, kolay kolay unutamayacağım. "Demek ki, insanoğlunun yüreğindeki kardeşlik - eşitlik - özgürlük tohumu gün gelip bütün sömürü çarklarının karşısında yıkılmayacak denli güçlü" dedim kendi kendime: "Evet: Gelecek, yeşerip büyüyecek o tohumlar ve işte onlar, sömürüyü, insanın insanı sömürü uğruna yoketmesini önleyecek." Tıpkı, o toprağı yakıp kül eden cehennem yangınından sonra, o yangının yerinde yeşeren yemyeşil ormanlar gibi.

Müzeden çıktıktan sonra, müze bahçesinde dolaşan Avusturalyalı gençlere rastladım: Tıpkı Çanakkale Savaşı'na katılan Anzak dedeleri gibi giyinmişlerdi! Gerçekten de: Başlarında tepesi düz, geniş kenarlı şapkaları, yayık omuzlu tuhaf ceketleri, paçaları dar ve sımsıkı, kalçaları bol pantolonları içinde pür neşe, dostça gülerek geçtiler yanımdan. Ben de gülümsedim onlara içtenlikle... Ayaklarında kocaman asker postalları vardı ve ellerindeki hamburgerleri iştahla dişleyip kolalarını yudumluyorlardı. "Yiyin afiyet olsun! Ne de olsa bizlerdensiniz, yabancımız sayılmazsınız" dedim. "Hepimiz aynı dünyanın vatandaşıyız!"

Müze bahçesinde kocaman bir çimenliğe tembelce devrilmiş yatan, güneş altında uyuklayan, dişleri dökülmüş uyuz yaşlı kedilere benzeyen İngiliz, Alman yapımı döküntü savaş toplarına, mermilere baktım bir süre. Hiç de bir zamanlar 'ölüm kusan canavarlar'a benzemiyorlardı! Kıyıdaki beton setin üstüne gururla kurulmuş denizi izleyen NUSRAT mayın gemisine dalıp çıkarak kovalamaca oynayan çocukları gördüm. Boğaz'ın sularına döşediği mayınlarla koskoca denizaltıları batıran Nusrat'ın küçücüklüğü karşısında şaşırdım kaldım... Avustralyalı gençlerin o asker postallarını nereden bulduklarını düşüne düşüne müze binasının çevresini dolanarak rıhtıma indim. Binanın eski moda ve çok sevimli yapısı üstüne kondurulmuş tarihi okudum: 'Kuruluş 1924'. Müzenin biçiminin, neden ilk Cumhuriyet binalarına benzediğini o zaman kavradım. Bana eski Ege yöresine has ahşap yapıları anımsatmasının nedenini... Bu yapının bedeninde sanki zaman durmuş gibiydi: Cumhuriyet, yetmiş yıla yakın bir süredir hiç değişmeyen bir kalıp gibi kalakalmıştı o bedende. Garip bir sonsuzluğa erişmişti sanki; yetmiş yıl öncesini, kılına bile dokunmadan yaşıyordu!

Birden Çanakkale'nin de, bütünüyle olduğu gibi yıllardır DEĞİŞMEYEN varlığını koruduğunun bilincine vardım. Bu kent de, tıpkı yüreğine gömdüğü bu müzesi gibi hâlâ Cumhuriyet'in o huzur dolu kuruluş yıllarını yaşamaktaydı ve öylece kalmıştı. Çanakale, bir Cumhuriyet çocuğuydu hiç büyümeyen.. Başka birçok Anadolu kenti gibi: Onları huzurlu kılan, sanki sürekli DÜNKÜ ÇOCUK olarak kalmaları mıydı? Tuhafiyeci dükkânları, koltuk - kanape tamircileri, hükümet konağı, Atatürk yontuları, atlı arabaları, yüksek olmayan arpartmanları, kordonboyu gazinoları, kentli görünümlü ama basit, ucuz giyimli insanları, başıaçık ama boyasız, süssüz, neredeyse bir örnek giysili kadınları, ağırbaşlı, sessiz erkekleri, elli yıl öncesinin konforunu taşıyıp yansıtan otel ve lokantalarıyla Çanakkale, tam bir TÜRKİYE CUMHURİYETİ KENTİ'ydi ve bununla övünç duyuyordu. Zaman, Çanakkale'nin tarihi saat kulesinde Cumhuriyetin kuruluşunu gösterirken durmuştu, orda kalmıştı: Toprağının da, bir çocuğun taze, diri ve eldeğmemiş yüzünün verimli sağlığını, her türlü tutkudan uzak mutluluğun dingin keyfiyle dopdolu yaşam sevincini yansıtması, bundan mıydı?

Yürüdüm geçtim Çanakkale çarşısını: Aynalı Çarşı'ya girdim. Üstü kapalı, loş ışıklı çarşının çıkış kapısının iki yanında yer alan, ışığı paslanmış büyükçe aynalara yansıyan görüntüm ansızın onyedi yaşlarında bir delikanlının görüntüsüyle yer değiştiriverdi: Delikanlı, elli yıl öncesinin asker giysileri içinde biraz tuhaf bir duruşla durmuş bana bakıyordu. Giysileri üstüne bol gelmişti, bıyıkları henüz terlememişti, gözlerinde sabitleşen bakışıysa yaşlılığa hiç erişemeyecek olan, donup kalarak sonsuzlaşan tertemiz bir çocuğun bakışıydı. Görüntünün ardından fırlayıp gelen daha küçük yaştaki çocuk yüzlerinin dalgalanışıyla aynadaki hayal birden karıştı, yokoldu. Ardımda sesler duyarak başımı çevirdim. Birtakım küçük çocuklar, ellerinde dondurmaları, ayaklarında blucinleri, koşarak geliyorlardı. Aynadaki görüntüyü karıştıranların, onlarınki olduğunu anladım. Yeniden döndüm aynaya, bu kez orda benden başka kimse yoktu. "Annemin dayısı onyedi yaşında Çanakkale'de şehit düşmüş. Her Anadolu ailesinden çıkmış binlerce, onbinlerce benzeri gibi... Demek ki o güzelim Çanakkale türküsündeki Aynalı Çarşı gerçekten var: Şu aynalarını görmeseydim doğrusu inanmazdım varolduğuna. İnanması öylesine güç ki" dedim: "Onyedi yaşında gözünü kırpmadan ölüme gidenlerin varlığına: İnsanın insana ettiği bir büyük haksızlığı önleyebilmek uğruna..."

Çocuklar güle oynaya çıktılar çarşıdan. Bir kaç kedi çarşının içinde hınzırca koşuştu, alacakaranlığın gölgelerine karışıp eskimiş gitmiş satıcılar bana sebze, meyve ve daha başka aklıma, hayalime gelmedik öteberi satmaya kalkıştılar... Ben de çarşıdan çıktım.

Çanakkale'nin ve ona bağlı olarak kaldığım tatil yöresinin, buraya geldiğimden bu yana, beni sürekli kırk - elli yıl öncesinin dinginliğine döndürüp durmasının nedenlerini biraz olsun çözdüm bugün galiba... İçimde, Boğaz'ın suları gibi mavi mavi köpüklenen Çanakkale türküsünün yankılarıyla dalgalana dalgalana yürüdüm, gittim.

Zamanın, anlardan anlara en iyi taşıyıcısı, şarkılar mıdır? İçimizde durup kalan zamanın... Şiiridir o, ruhlarımızı tarihe dönüştüren: Şiiridir! F. H. Dağlarca'nın, müze duvarlarından yüreğime yazılan dizeleridir: Çanakkale -Anadolu- toprağının gencecik fidanlarının, o toprağın yaşamı, YAŞAM uğruna tazecik tırpanlanıp kırılıverdiklerini dile getirdiği...●

kitap

"ACI" yazarı: ŞAHAP SITKI İLE BİR KON

Konuşan: Oya AKULUBAY

İLHAN BERK'İN GÜNLÜĞÜ

KANSER KOĞUŞU

Soljenitsin

Doğanın Diyalektiği

Friedrich Engels

Erguvanlar-Ihlamurlar ve başka öyküler / A

"GÖÇEBE DENİZİN ÜSTÜNDE"

Güven TURAN

SİNEMA

TİYATRO

edebiyat

Yöneten: Ali Püsküllüoğlu

SEKİŞLER

Metin ELOĞLU

Edebiyatın ABC'si

DEVRİMCİ EDEBİYAT

Emin ÖZDEMİR

Fazıl Hüsnü Dağlarca ile söyleşi

YAZILAN • SÖYLENEN

"ŞİİR VE YAŞAM"

V. TEVFİKÇENKO

DÜŞLERİ

Fazıl Hüsnü DAĞLARCA

ELEŞTİRİ ÜZERİNE

II

TRT

SİNEMA

TV

TİYATRO

TRT ödülleri üzerine

sözcük

Arkadaş Z. ÖZGER

ÖYKÜ

Kavanoz dünya

Atilla ÖZKIRIMLI

yazılan - sö

TRT

SİNEMA

TV

TİYATRO

Sanat

hazırlayan ali püsküllüoğlu

GÜNEY AMERİKA

Ceyhun Atuf KANSU

AYIN ŞİİRLERİ VE ELEŞTİRİLERİ

Ayın Şiirleri

Haluk AKER

Ayın Eleştirileri

SAAT KAÇ

Metin ELOĞLU

Ahmed İNAM

YAZILAN ■ SÖYLENEN

SOLJENİTSİN'DEN KISA ÖYKÜLER

1970 Nobel Edebiyat Ödülü Soljenitsin'e verildi

Karaağaç Kütüğü

A. SOLJENİTSİN

Türkçesi: Güven TURAN

40'lı yıllardan 70'li yıllara, gazetelerin
sanat yaprakları / 6

● Ahmet ÖZER

ulus / sanat - edebiyat

Yazı dizimizin ilkinde (**Kıyı, Sayı: 68**) **Ulus** gazetesinin 1944 - 1946 yıllarında yayımlanan GÜZEL SANATLAR sayfasından söz etmiştik.

Ardından **Vatan, Dünya, Akşam, Tercüman,** gazetelerinin sanata verdikleri emeğin boyutlarını irdelemiştik. Bu sayımızda **Ulus**'un 1970 yılında yeniden **'sanat'ı** gündemine almasıyla oluşan birikimini dile getirmeye çalışacağız.

29 Nisan 1970'ten, 15 Nisan 1971 tarihine değin yayımlanan 49 sayılık birikimin tümünü şair ve yazar **Ali Püsküllüoğlu** basıma hazırlamış. **Ulus**'un bu sayfası, 32. sayıya değin **"sanat"**; 49. sayıya değin de **"Edebiyat"** başlığında yayımlanmış.

Ulus / Sanat'ın ilk sayısında **Haluk Aker, Gülten Akın**'ın o günlerde **Forum** dergisinde yayımlanan **"Yolum Dağlara"** şiiri üzerine bir değerlendirme yapar. **Ceyhun Atuf Kansu "Ankara'nın Taşı** şiiriyle bu sayıda yer alır. **Atilla Özkırımlı**'nın **"Sanatçının Halklaşması"** yazısının yanında **Ali Püsküllüoğlu**'nun **"Halkçı Sanat", Adnan Binyazar**'ın **"Edebiyattan Yararlanma"** yazılarını da aynı sayfada görürüz. Ayrıca sayfada **Emin Özdemir** ile **Ahmed İnam**'dan yazıların **Pablo Neruda**'nın -**H. Savaş**'ın Türkçesiyle- bir şiirini okuruz.

İkinci sayı 13 Mayıs 1970'te yayımlanır. **Kansu**'nun şiiri **"28 Nisan 1970"** adını taşır. **Haluk Aker**'in yazısı **"Edebiyat yazarının görevi"**ni konu edinir. Bu sayıyla birlikte **Emin Özdemir "EDEBİYATIN ABC'Sİ"** başlığında zaman zaman sanatın, edebiyatın estetik bağlamda sorunsalını irdeler.

Üçüncü sayıda **Muzaffer Buyrukçu**'nun bir günlüğüne yer verilir: 26.2.1968. Dördüncü sayıda **Salah Birsel**'le bir söyleşi, **Kansu**'nun **ilenç** şiiri yayımlanır. 3 Haziran 1970'de yayımlanan dördüncü sayıda, **Gülten akın**'ın **"Atın Türküsü"** adlı uzun şiirini görürüz. **Kansu "Halkçı Sanat"** yazısında sanatın toplumsal işlevini o günlerde yayımlanan dergilerde belirtilen görüşlerin ışığında irdeler. İzleyen haftada 2 Haziran 1970'te ölen büyük yazarımız **Orhan Kemal**; **Adnan Binyazar, Erdal Öz** ve **Emin Özdemir**'in kalemlerinden değerlendirilir. **Kansu "Halkçı Sanat"** konusundaki incelemesini bu sayıda da sürdürür.

Yedinci sayıda **Kansu**'nun yazısının son bölümü yer alır. **Güven Turan** da **"Turgut Uyar'ın Divan"**ını eleştirir. Sekizinci sayıda, **Ahmed İnam**'ın yazısı **"Neden Toplumsal Ruhbilim"** adını taşır. İzleyen Sayılarda **Ali Püsküllüoğlu**'nun **"Şiirin Bağları"** yazısında şiirle okur arasındaki bağın önemi vurgulanır. Ayrıca **Gülten Akın**'ın **"Oğlanın Türküsü"** şiirine yer verilir. **Ahmet Köklügiller** de **"Bir Halk Ozanı" Hüseyin Çırakman**'ı tanıtır. **Atilla Özkırımlı** ise 1970 TRT Ödüllerini yazısına konu eder. **Selim İleri**'nin yazısı **"Sait Faik'in Romanı"** başlığını taşır. **Veysel Öngören** uzun bir şiirle sayfaya katılır: Ses. **İsmet Tokgöz**'ün öyküleri de sayfanın okura sunduğu bir yenilik olur.

26 Ağustos 1970 tarihinde onyedinci sayı yayımlanır. **Haluk Aker** bu sayıdan başlayarak zaman zaman **"Ayın Şiirleri"**ni değerlendirir. **Ahmed İnam** da **"Edebiyatın Haritası"**nı çıkarır.

İzleyen sayılarda, **Adnan Özyalçıner**'la bir söyleşiye yer verilir. **Metin Eloğlu, Oya Aker, Salâh Birsel, Ceyhun Atuf Kansu, Süreyya Berfe**'nin şiirleri sayfalardan okura ulaşır. **Cahit Irgat**'tan, **Ahmet Oktay**'dan, **Ali Yüce**'den şiirler, **Abidin Dino**'dan desenler **Ulus / Sanat**'ın, her hafta okuruna sunduğu sayfanın bir başka özelliğini taşır.

1970 Nobel Edebiyat Ödülünü alan **Soljenitsin**'den kısa öykülere yer verilen sayfayı eşdeğer nitelikte bir başka sayfa izler **KİTAP.** Bu sayfayla da okura Sanat / Edebiyat sayfasıyla yarışacak bir boyutta sanatsal birikim sunulur. **"İlhan Berk'in Günlüğü"**nde o günlerin yeni çıkan kitapları, dergilerde yeralan kimi şiirler, tadımlık bir boyutta okurun coşkusuna katılır. **Ulus** gazetesi 1 hafta içinde biri **Sanat** diğeri **Kitap** sayfasını düzenli olarak Kasım 1970'ten Nisan - Mayıs 1971'e değin taşır. 29. sayıda **Buyrukçu**'nun **"Günlük"** yazısının yanında, **Güven Turan**'ın **"Ayın Öyküleri"**ni değerlendiren yazısına rastlarız. 30. sayıda, genç yaşta yitirdiğimiz **Arkadaş Z. Özger "Bir Değinme üzerine"** adlı yazısında, **Demir Özlü**'nün **Yeni Dergi**'nin Kasım 1970 tarihli sayısında ele aldığı öyküleri değerlendirme ölçütüne karşı çıkar. **Halûk aker "Ayın şiirleri", Atilla Özkırımlı "Osmanlı Toplum Yapısı ve Divan Şiiri"** üzerine yargılarını belirtir.

Kitap sayfasında **Salah Birsel, Cengiz Bektaş, Anıl Merîçelli, Adalet Ağaoğlu, Güngör Öner, Metin And, "Irak Türkmenleri"** adlı kitabın yazarı **İbrahim Dakukl, Cavit Orhan Tütengil**'le... söyleşiler yer alır. Sayfa, Sanat sayfasıyla atbaşı yürütülür.

Ulus - Sanat'ın 32. sayfasında **Orhan Kemal**'le ölümünden kısa bir süre önce **Bulgaristan**'da **Bayan Stefka PORVANOVA**'nın yaptığı söyleşi **Türker Acaroğlu**'nun çevirisiyle yayımlanır. Sayfada **Nazım Hikmet**'in deseni **Orham Kemal**'i konu edinir.

Oya Aker'den **Hüseyin Peker**'e, **Ceyhun Atuf Kansu**'dan **Metin Eloğlu**'na nice şairden şiirlere yer verilirken, 34 ve 35. sayıların tümüne yakın bir bölümü **"1970'te Türk Edebiyatı"**na ayrılır. **"1970'te Türk Edebiyatı" Emin Özdemir, Güven Turan, Ahmed İnam, Halûk Aker, Atilla Özkırımlı** ve **Adnan Binyazar** tarafından bir açıkoturumla değerlendirilir. Açıkoturumu **Ali Püsküllüoğlu** yönetir.

37. sayıda **Şevket Yücel**'in **"Yaz Kendini"** şiirine yer verilir. Aynı sayıda **Cahit Irgat**'ın şiiri **"Ekmek Rüzgârı"** adını taşır. 38. sayıda **Selim İleri**, o güne değin çeşitli dergilerde yayımladığı öyküleriyle önemli bir ses olan, öykücü **Füruzan**'ı ele alır. 41. sayıda **Enis Batur**'un **Fazıl Hüsnü Dağlarca**'yla yaptığı söyleşi **Dağlarca**'nın bir şiiriyle yayımlanır. **Emin Özdemir "Edebiyatın acb'sl"** başlıklı yazısını sürdürür. 43. sayıda, bu kez **Abbas Sayar**'la söyleşilir. **Yılkı Atı**'yla o günlerde gündemdedir **Sayar. Ahmet Ada**'nın **"Bulutum Çatılmasın"** şiiri de aynı sayıdan okura ulaşır.

Ulus / Sanat - Edebiyat'ın elimizdeki son yaprağı, 15 Nisan 1971 tarihinde yayımlanan 49. sayı olur. Bu sayıda **Arkadaş Z. Özger**'in **"Sözcük"** şiirini görürüz. KİTAP sayfası ise, bir süre daha yaşamını sürdürür.

Elimizdeki 49 sayılık birikimin ardı var mıdır bilemiyoruz. Bildiğimiz **Ali Püsküllüoğlu**'nun zaman zaman yazar ve şair olarak ürünleriyle katılıp büyük bir emekle biçimlendirdiği bu sayfalar, öncelerde de belirttiğimiz gibi, bir sanat dergisinin işlevini bir sayfaya ULUS'un okurlarına, edebiyat tarihine taşır. Bir kuşağın edebiyat bilincini ayakta tutmaya yönelik bir tavırla sayfadaki genç yazarların o yıllardaki serüvenine bir taban oluşturulur; coşkunun bugünlere taşınmasına önayak olunur.●

kesişmeyen çizgilerde

Asım ÖZTÜRK

Geceyi hep geceyi taşıyarak büyüdük seninle
Bİr örtünün altında
İnce ıslak yağmurlar kopup gelirken
Ekinler yıkanmış yeşilleriyle
Sıcacık sarardı özlemlerimizi
Dorukların, giderek uzaklaşan dorukların
Hep uzağında
Elimizle çizdiğimiz
O derin uçurumlardan
Akıp geçerken
Kanatlarımız mavi bulutlarla
Kanatlarımız yorgun yazlarla
Öpülmedik dudaklarımızı
Taşırken gecelere,
Bir düşün girdabından kurtularak
Çırpınarak daha çok yaralarla
Çıktık seninle.

Sulara sessizce gömülen taşlar attık
Yaralanan seslerle doldurduk vadileri,
Türküden çok sevdaydı söylediklerimiz
İz bırakmadan geçip gitmek yollardan
Karanlığa işte böyle hazırlandık
Düşünceleri yenik sözcüklerle
Her çiçeğe uzandıkça
Kendi gecemizdi giyindiğimiz
Mor ya da alev sarısı
Yalın bir çığlık bekledik
Bakışlarımızdan;
Islak bir serçe
Tellere gerili ürpertilerle içerken aydınlığı
O doruklar öyle,
Tanıdığımız yüz
Yaramızı saran el
Keşişen çizgilerde zamandık
Kesişmeyenlerde yanıtsız bir yalnızlık bıraktık.

kültür - sanat olayları - haberler

Derleyen: **M. Reşat SÜMERKAN**

SERGİ

● **Trabzon Devlet Güzel Sanatlar Galerisi**'nde **Adnan Taç ve Nizamettin Mollasalihoğlu**'nun 14 mart'ta birlikte açtıkları karikatür sergisi 6 nisan'da sona erecek.

TİYATRO

● **Trabzon Devlet Tiyatrosu**'nda **Cahit Atay**'ın **"Karaların Memetleri"** oyunu mart boyunca sürdürüldü.

● **Ankara Sanat Tiyatrosu (AST)**, **Rutkay Aziz**'in yönettiği, **Nazım Hikmet**'ten uyarlanan **"Yolcu"** adlı oyunla 30 mart günü **Trabzon Devlet Tiyatrosu**'nun konuğu oldular.

BELGESEL GÖSTERİ

● **İnşaat Mühendisleri Odası Trabzon Şubesi, "Erzincan Depremi"**ni anlatan bir Dia ve Film gösterisini 29 mart günü **Mahmut Goloğlu Kültür Merkezi**'nde sergileyecekler.

ÖDÜL

● **Trabzon Fotoğraf Sanatçıları Derneği "FOTO FORUM"**un, Fotoğraf Temel Eğitim Kursiyerleri arasında düzenlediği fotoğraf yarışmasında **Kenan Aksu** ikinci, **Asım Yayla** üçüncü oldular. 1.liğe değer yapıtın bulunamadığı yarışmada, **Nagihan Şafak, Oğuz Kurdoğlu** ve **Kenan Aksoy** mansiyonları paylaştılar.

ENVER ATILGAN

YAŞAM DEMİŞİZ ADINA

GERÇEK SANAT YAYINLARI